

KOROŠKI *svžinar*

GLASILO MEŽIŠKE DOLINE

Leto XXIV

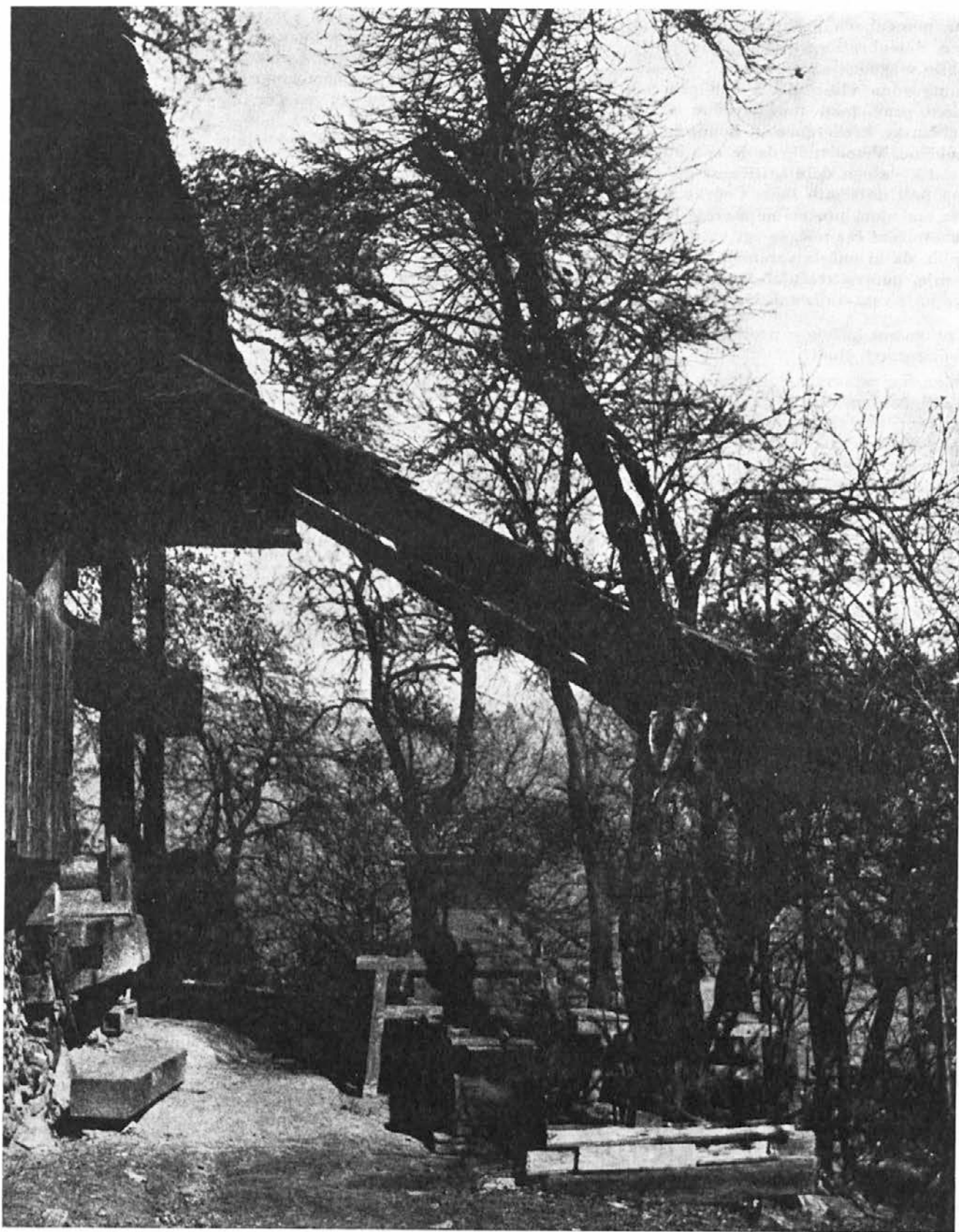
Ravne na Koroškem, 22. aprila 1974

Št. 2

Živel
1. maj

Na domačiji

Foto:
F. Kamnik II.

Vedno večje odločanje delavcev

Razgovor s sekretarjem občinskega komiteja ZKS tov. Ivanom Žagarjem

V preteklih razpravah je neki slovenski politik pomen nove ustave primerjal s pomenom NOB. Naj na to primerjavo pristanemo ali ne, dokazuje nam vendarle, da živimo v enem od najbolj pomembnih in dinamičnih obdobij razvoja naše družbe. Reorganizacija našega gospodarstva v TOZD ter uveljavljanje delegatskega sistema v vso družbenopolitično nadgradnjo pomenita prestrukturiranje celotne naše družbe na popolnoma samoupravno podlagi. Predajanje vse oblasti v roke delavcev pa pomeni, da prehajamo na najbolj aktiven demokratičen sistem, kar jih je kdaj bilo v zgodovini.

Avantgardno vlogo ZK v teh procesih poznamo, prav tako tudi izredno aktivnost občinske konference in komiteja ZK naše občine. Vemo tudi, da je ena od karakteristik vašega dela kritičnost do drugih, pa tudi do samih sebe. Čeprav je jasno, da omenjeni procesi ne morejo biti že tudi uresničeni čez noč, se pri vaših prizadevanjih, da bi načela spremenili iz besed v dejanja, gotovo srečujete tudi s pojavi, ki izvajanje zapisanih načel zavirajo.

Se po vašem kažejo v prepočasni miselnosti preorientaciji ljudi?

Res je, da ustavnih določil ni mogoče uresničiti čez noč, lahko pa jih vendarle mnogo prej, kot si morda mislimo. Za to imamo precej primerov. Tako so npr. delovne skupine v naših TOZD že rezultat uveljavljanja samoupravljanja. To, tako veliko kvalitetno novost smo uveljavili v dobi enega leta, s tem pa smo dosegli velik napredek tudi pri informiranju delavcev. Drug tak primer pozitivne miselnosti preorientacije je npr. spremenjeni odnos do sestajanja delavcev med delovnim časom, ki nekoč ne bi bil mogoč, letošnjo pomlad pa smo doživeli vrsto uspešnih zborov delovnih ljudi med delovnim časom. Kako hitro se lahko aktivira miselnost delavcev, smo videli npr. že lani pri delitvi ostanka dohodka v železarni, enako pa tudi letos pri razpravah o financiranju samoupravnih interesnih skupnosti. Na kratko bi se že ob doseženih spremembah lahko reklo, da vsi skupaj gledamo na probleme bolj »delavsko« in imamo drugačen odnos do človeka. Ne vidimo več samo ton in milijonov kot prej, tudi vodilni ljudje ne.

Kako hitreje spreminjati miselnost ljudi je povedal v prisposobi tov. Toš na seminarju sekretarjev ZK. Če hočemo koga naučiti pilotirati letalo, ga ne smemo v neskončnost trpiti samo s teorijo, ampak ga moramo kmalu posaditi v pilotsko kabino z inštruktorjem in se bo naučil. Nepravilno je tudi venomer ponavljati, da se delavci ob pravicah premalo zavedajo svojih dolžnosti. Takoj ko se bo delavec dejansko čutil upravljavca, se bo zavedel tudi dolžnosti. Zagotovitev samoupravnih pravic bo prinesla s seboj ta občutek.

Naredila pa je letos velik korak naprej tudi delavska univerza z organizacijo družbenoekonomskih seminarjev za delavce. Udeležba je dobra in prav delavci

se zelo zanimajo za podano snov. Izkušnje kažejo, da se preprosti ljudje nasploh vsi odločajo pozitivno in napredno in jih nikakor ne smemo podcenjevati. Smo jim pa s postavitvijo v delegacije tudi res dali v roke upravljanje.

Ali so morda róki za izvedbo posameznih akcij prenapeti? (Tako pomemben akt, kot je npr. občinski statut, je bil sprejet v rekordno kratkem času in ga niti vsi odborniki niso v redu preštudirali.)

Ena naših značilnosti je, da smo zelo razvejana družba, v kateri samoupravna piramida še ni dovolj dobro organizirana. V preteklosti je zato bilo več improviziranja, ki v prihodnje ne bo več mogoče. Že

Ivan Žagar

doslej so se pojavljali določeni problemi pri usklajevanju dela med skupščino občine in družbenopolitičnimi organizacijami, še pomembnejše pa bo programiranje dela v prihodnje med skupščino občine, krajevnimi skupnostmi in TOZD. Delegati se ne bodo pripravljali sestajati kar tako in bo zato delo moralo potekati usklajeno.

Pri statutu je politični aktiv občine delal zelo intenzivno. Konec lanskega leta je bil osnutek razdeljen in so potem stekle številne razprave, v katere se je vključilo veliko družbenopolitičnih delavcev, skupno je sodelovalo vsaj okoli 500 ljudi, danih in sprejetih pa je bilo tudi precej pripomb.

V drugem turnusu, ko bi morali sodelovati v razpravah vsi občani, je bila razprava slabša, ker je časovno sovpadala z vrsto drugih sestankov. Je pa za prihodnje perspektiva boljša. O vseh pomembnih vprašanjih bodo odločale samoupravne interesne skupnosti v sodelovanju z delegacijami v TOZD in bo tako v odločanje vključenih veliko ljudi.

Posebnost naše občine na tem področju je, da bomo imeli bolj številne delegacije

kot drugje. Za to smo se odločili iz preprostega razloga, ker tako lahko pritegnemo več ljudi in zagotovimo dobre sestave delegacij. V njih se bodo srečevali ljudje, ki ves čas delujejo tudi zunaj TOZD. Pričakujemo, da bodo delegacije najmanj v letu dni seznanjene s problematiko vseh interesnih skupnosti v občini, dodatno pa bodo delegati za svoje delo usposobljeni tudi s posebnimi seminarji.

Eden od pogojev za uspešno izvajanje ustavnih določil je gotovo politizacija množic. Ali se vam zdi, da obilica pisane gradiva, ki v tem obdobju prihaja med ljudi, prispeva k tej politizaciji ali pa se lahko le napol prebavljene in torej tudi napol razumljene stvari slabo odrazijo kase, ko bo moral ves novi samoupravni mehanizem že teči?

Za razumevanje tega vprašanja moramo najprej razčistiti nekaj načelnih stvari. Eno je samoupravni sistem, ki sprejema konkretne odločitve, drugo pa so družbenopolitične organizacije, ki sprejemajo programe in jih izvajajo. Tako npr. SZDL združuje vse socialistično usmerjene ljudi, v okviru SZDL in sindikata pa nastopa ZK s svojimi predlogi, zato bodo ljudje v SZDL ter sindikatu sprejemali politične odločitve.

Večkrat pride tudi do delitve dela med političnimi organizacijami: sindikat organizira delavce, da se opredeljujejo o političnih stališčih. Tako bi se lahko npr. z veliko večjo avtoriteto obravnavale posamezne teme, kot so delavska kontrola, socialno razlikovanje ipd.

Ni čudno, da množice niso bile politizirane, saj doslej niso imele svoje vloge. SZDL v krajevnih skupnostih se zvečine ni opredeljevala, sindikat pa se je v preteklosti vse preveč ukvarjal z drobno ekonomskimi interesi delavcev, namesto da bi se usmerjal v njihove politične in samoupravne interese. Prav tako danes ni možno forumsko delo družbenopolitičnih organizacij, tudi dobro ne, ker gleda v ljudih objekte, ne pa subjekte.

Včasih prevladuje določena nejasnost pri pojmovanju vloge samoupravnih organov in družbenopolitičnih organizacij. V resnici družbenopolitične organizacije oblikujejo politiko, na podlagi katere potem organi samoupravljanja sprejemajo konkretna stališča. Zato novi sistem zahteva mnogo več dela družbenopolitičnih organizacij, ki morajo jasno in javno oblikovati svojo politiko ter aktivirati vse svoje člane.

Posebno važna bo vloga politike ZK, SZDL in sindikata v delegacijah, ker se bo poslej v delovnih organizacijah odločalo tudi o zunanjih stvareh. Potrebna bo tako večja kvaliteta dela kot večja aktivnost. Kljub dodatnemu izobraževanju pa bo najvažnejša oblika idejnopolitičnega usposabljanja delavcev še zmeraj konkretno samoupravljaljsko delo.

Kakšen bi torej bil vaš zaključek: kaj pospešuje in kaj zavira izvajanje ustavnih načel v naši občini?

Če povzamemo: v vsaki družbi so vodilni kadri prvi nosilci družbenega sistema. V naši občini smo naredili precej pri angažiranju teh kadrov. Če imajo oni samoupravni koncept, potem tudi širijo sa-

moupravno iniciativo in so odgovorni za to. Smo že v času, ko merimo sposobnost direktorjev tudi po stopnji razvoja samoupravnih odnosov v delovni organizaciji.

Nadalje pride odgovornost na družbenopolitične organizacije. V vsaki sredini je treba uveljavljati boj za samoupravne odnose proti tehnokratizmu. Velja ocenjevati, ali prevladuje uveljavljanje novih oblik ali liberalizem. Zagotoviti moramo samoupravni način odločanja, pri čemer mora ZK usmerjati naš nadaljnji razvoj.

Tretji element so delavci, ki ne bodo več kot doslej ponekod le molče leta in leta opazovali slabosti okoli sebe, ampak bodo morali postati bolj občutljivi za svoj položaj.

Poleg stalnih kontaktov, ki jih ima občinski komite z aktivni ZK v občini, sta vzbudila v bližnji preteklosti pozornost posebno dve obliki dejavnosti. So to najprej zelo skrbno pripravljene ankete, ki jih komite občasno izvede o aktualnih temah v občini. Po tehtnosti in temeljitosti bi jih človek imenoval že kar nastavek sociološko-politoloških raziskav. Drug pozitiven dosežek pa sta bili dve lanski številki Glasila družbenopolitičnih organizacij občine.

Ker ni mogoče, da ne bi bilo dovolj gradiva za redno nadaljevanje anketnih raziskav in izdajanje Glasila, je njihova občasnost gotovo pogojena s kadrovskimi možnostmi. Pa vseeno vprašanje:

ali boste z anketami nadaljevali sami ali pa jih bodo za vas opravljale kakšne regionalne ustanove? in: Kako nameravate obveščati občane o družbenopolitični dejavnosti v prihodnje? Morda funkcijo obveščanja v zadostni meri opravljajo dnevniki, RTV in tovarniška glasila ali pa bi bila le potrebna kakšna koncentracija in usmerjanje obveščanja za vso občino?

Osnovna orientacija ZK je, da se naj bi pomembnejši družbeni problemi obravnavali na podlagi temeljitih analiz in se bo zato ta oblika dela uporabljala tudi v prihodnje, s tem da se bodo pridružile tudi druge družbenopolitične organizacije. Teme z gospodarskega področja bodo obravnavane skupaj z ekonomskim centrom v regiji, konkretno npr. možnosti integracij razdrobljene gospodarske dejavnosti itn. Tudi okrepljena občinska uprava bo dala večje možnosti za strokovne ocene posameznih problemov. Za naslednje obdobje pa je v načrtu raziskava javnega mnenja o razvoju samoupravljanja, predvsem ugotavljanje, kako delavec čuti tak razvoj. Pri tem naj bi uporabili računalnik.

Informiranost znotraj ZK ni bila slaba niti pred izdajanjem Glasila, res pa je delo pri njem zastalo zaradi preobremenjenosti. Informiranje na našem področju bomo imeli urejeno tako, da bosta stalna dopisnika Večera in Dela živela v naši regiji in bosta lahko redno zasledovala vsa dogajanja. Prav tako obstaja realno upanje, da bi že letos redno začela oddajati koroška radijska postaja po eno uro na dan. Kazalo pa bo razmisliti o tem, ali ne bi mogla dobiti občina bolj stalnega mesečnega glasila.

Ali bi hoteli še sami dopolniti najin razgovor?

Nasploh med komunisti ravenske občine prevladuje optimizem glede nadaljnjega razvoja, in to na podlagi dosedanjih rezultatov dela, zato, ker iz izhodišč nove ustave ustvarjamo nove, tudi originalne rešitve, ki so dobro utemeljene, pa tudi zato, ker v vsej občini uveljavljamo prin-

cip moralnopolitičnih kvalifikacij za zasledbo vodilnih delovnih mest in ker vključujemo v odločanje vedno več neposrednih proizvajalcev.

Tovariš sekretar, hvala za razgovor!

Marjan Kolar

Nova občinska skupščina je zares ljudska

Ob sprejemu novega statuta občine Ravne

Vedno hitrejši družbeni razvoj in rast samoupravljanja sta pogojevala reorganizacijo gospodarstva v temeljne organizacije združenega dela ter uvedbo delegatskega načela kot obliko odločanja delavcev od TOZD in krajevnih skupnosti prek občin in republike do zveze. Nova ustava je, s tem ko je določila nove strukture ter dala dejansko oblast v roke delavcem, priznala tudi krajevne skupnosti in občine kot tiste osnovne celice države, v katerih delavec kot neposredni proizvajalec, kot krajan in občan najlaže in tudi najbolj konkretno izraža svojo voljo in odločitve. Logično je tedaj, da je občinski statut tisti akt, ki določa izvajanje ustavnih načel na območju občine.

Katere so bistvene značilnosti novega statuta občine Ravne, ki je bil sprejet v začetku marca letos?

Največja novost je nedvomno delegatski sistem, z njegovo uvedbo pa seveda tudi prilagoditev družbenopolitičnih organizacij in interesnih skupnosti.

Malo je v statutu dobesednih povzetkov iz nove ustave (npr. definicija delegacij), dosti več pa izvirnih rešitev.

Dokaj obširno navaja statut pomen in vlogo družbenopolitičnih organizacij in temeljnih samoupravnih skupnosti — TOZD in KS. Med drugim določa, kaj ob-

ravnava zbori delovnih ljudi, ker teh vprašanj ne more reševati vsaka TOZD in OZD zase niti vsaka krajevna skupnost. Ne spušča pa se konkretno v njihovo delo, saj ga bodo določile same z lastnimi statuti in so v statutu določena le tista načela, ki so važna s stališča občine.

Obširneje zajema statut tista skupna interesna območja, ki so značilna posebej za našo občino. Pripisujemo jim tak pomen, da smo postavili izhodišča za vsako področje posebej.

Poleg samoupravnega sporazumevanja in družbenega dogovarjanja ter družbenega planiranja so posebej pomembne spremembe v skupščinskem sistemu v primerjavi s prejšnjim. Tolikokrat kritizirani odborniški sistem je zamenjan z delegatskim sistemom, ki mu je seveda prilagojen tudi skupščinski.

Prej sta sestavljala skupščino občinski zbor in zbor delovnih skupnosti. Vsak zbor je imel svojega predsednika, vendar le bolj na papirju, ker je dejansko vse seje vodil predsednik skupščine občine. Da je skupščina lahko delovala, je imela 14 svetov. To so bila delovna telesa, sestavljena iz strokovnjakov posameznih področij (npr. svet za družbeni plan in finance, svet za kulturo in prosveto itn.). Poleg tega je imela še stalne in občasne komisije.

Pomlad v gorah

Foto: Milko Dolinšek

Po novem ima skupščina občine tri zборе:

— zbor združenega dela s 40 delegatskimi mesti, v katerem so predstavniki posameznih panog. Tako ima npr. železarna v njem 7 delegatskih mest, rudnik 5, šolstvo in kultura 4 itn.

— Zbor krajevnih skupnosti s 30 delegatskimi mesti. Vanj delegirajo svoje predstavnike delegacije krajevnih skupnosti, in sicer Ravne 10, Prevalje 8, Mežica 5 in Črna 7.

— Družbenopolitični zbor s 30 delegatskimi mesti, v katerega so družbenopolitične organizacije izbrale svojih 30 delegatov. Vsak zbor ima svojega predsednika.

Namesto omenjenih 14 svetov ima zdaj občinska skupščina 13-članski izvršni svet na čelu s predsednikom, ki je za svoje delo plačan. Izvršni svet sestavljajo predstavniki občinskih upravnih organov in zunanji člani.

Ta svet je izvršilni organ, ki mora poleg tega nenehno spremljati dogajanja v občini ter pravočasno ukrepati, ker odgovarja za stanje v občini. Imenuje lahko tudi svoja delovna telesa.

Zaradi specifičnosti dela in nalog ostane v prihodnje le še svet za ljudsko obrambo.

Na čelu občinske skupščine je predsednik, ki predstavlja občino, sklicuje in vodi skupne seje zborov, usmerja in usklajuje delo delegacij in samoupravnih interesnih skupnosti. Tudi on je za svoje delo plačan.

Po novem so tudi občinski upravni organi dobili več pristojnosti in odgovornosti. Pomembna novost je predvsem v tem, da strokovni organi, ki predloge pripravljajo, zanje tudi odgovarjajo.

Statut na svojih več kot 70 straneh ureja seveda še celo vrsto stvari, ki so pomembne za normalno delovanje občinskih organov, vendar pa ne predstavljajo bistvenih novosti.

Iz povedanega vidimo, da se je v preteklosti kljub vsej demokraciji odločanje le koncentriralo na razmeroma majhno število ljudi, z delegatskim sistemom pa se je in se bo s časom vedno bolj razmahnilo v širino, predvsem pa je delavec mnogo bolj kot doslej navzoč v občinski skupščini. Če je namreč prej o občinskih zadevah razpravljalo in odločalo le 60 odbornikov, bo zdaj seznanjenih z njimi od 800 do 1000 delegatov, ki bodo dajali svoje pripombe in predloge. To pa je bistveni kvantitetni in s tem tudi kvalitetni premik in bo tako nova skupščina zares ljudska.

M. K.

RAVENSKÉ VEZI

Ko se pripeljemo iz Dravograda po republiški cesti mimo Votle peči na Ravne, nas na rahli vzpetini levo od ceste pozdravi »Forma viva«. V njeni jekleni konstrukciji se nam projicirajo stare Ravne s farno cerkvico na gričku ter nove stolpnice na Čečovu. S tega kraja se nam odpre široka panorama starih in novih Raven z Uršljo goro ter železarne s Peco v ozadju. Od tu vodi cesta mimo kino dvorane in bencinske črpalke prek mosta čez Mežo

do avtobusne postaje. Na zahodu nam zapira pogled proti železarni staro poslopje uprave železarne in poslopje šolskega centra. Na zahodni strani je prostor še neurejen oz. pozidan s pretežno dotrajanimi objekti in provizoriji.

Že pred leti smo namenili prostor med Mežo in Prežihovo ulico ter Mežo in staram upravnim poslopjem železarne za formiranje mestnega središča, ki naj bi tvorilo vez med industrijskim kompleksom

železarne na eni strani in naseljem na drugi. Z leti se je sicer gradbeni program zazidalnega kompleksa delno spremenil, ostala pa je misel, kako formirati opisani vmesni člen.

Po zadnjem potrjenem zazidalnem predlogu bo interesni prostor urejen, kot je to razvidno iz priloženega situacijskega načrta. Zazidalni načrt poskuša reševati poleg drugih tudi prometni problem, ki se pojavlja zlasti okrog avtobusne postaje in prometnega priključka železarne na republiško cesto. Nekaj osnovnih ciljev zazidalnega načrta je v tem, da zmanjšamo število prometnih priključkov na republiško cesto, da nivojsko ločimo pešca od prometa ter uredimo možnost kroženja avtobusov na postaji.

Zazidalni načrt predvideva preusmeritev prometa iz železarne ter priključek tega omrežja na republiško cesto severno od Meže (pri sedanji javni tehtnici.) Sedanji cestni priključek pri glavnem vratarju opustimo in reguliramo notranjo mrežo servisnih cest v železarni, tako da pridobimo nove površine za gradnjo hale vzhodno od jeklarne. Zazidalni načrt predvideva med drugim tudi asanacijo vzhodnega dela železarne (nekaj rušitev) ter dozidavo kovačnice na vzhodni strani. Po odstranitvi starega poslopja uprave železarne bo na tem mestu zgrajen nov objekt, ki bo služil »Šolskemu centru«. Novi objekt bo tvoril vzhodno »fasado« železarne ter obenem vez med industrijo in mestnim centrom.

Industrijski kompleks bo povezoval naselje z dvema podhodoma za pešce. Eden je predviden južno od gasilskega doma, in bo speljan v višini terena bivšega doma TV »Partizan«, ki bo v perspektivi odstranjen. Od tu bo podhod speljan horizontalno pod cesto in na vzhodni strani po stopniščih do peš hodnikov oz. poti.

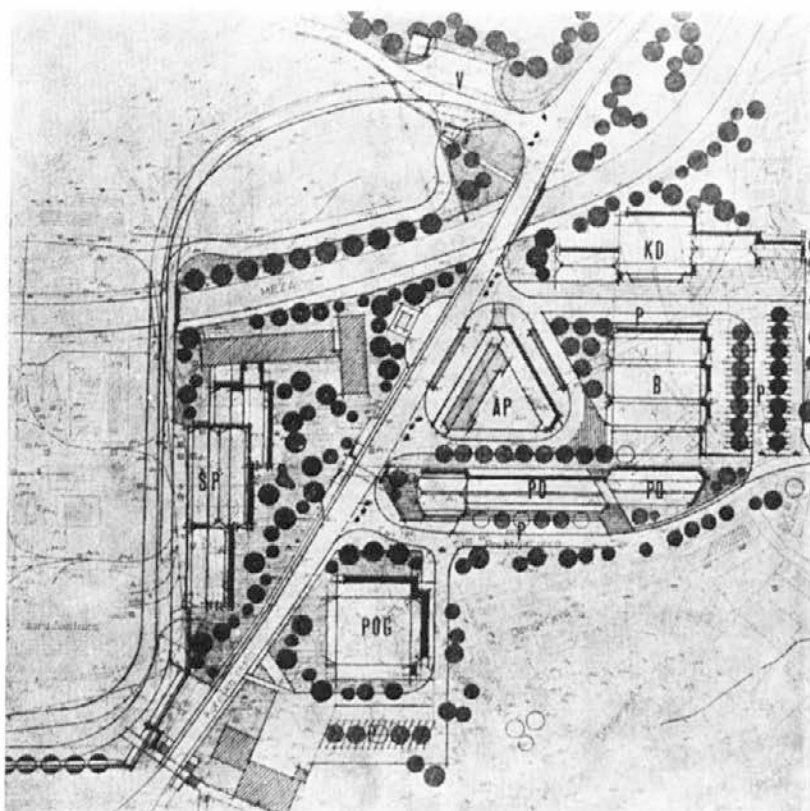
Drugi podhod za pešce bo urejen zahodno od že zgrajenega poslopja Ljubljanske banke. Podhod je tehnično zahtevnejši od prvega zaradi talne vode, ki jo bo treba premagati. Obravnavani podhod je zanimiv zavoljo tega, ker pripelje mo pešca direktno v središče.

Avtobusna postaja bo urejena v obliki »prometnega otoka«, okrog katerega kroži cesta. Od tu bodo potekale vse avtobusne zveze za »gor in dol« po dolini in ne bo več nepotrebnih in nevarnih prečkanj republiške ceste. Potnika bo avtobus pripeljal v središče dogajanja, saj bo okrog postaje razporejen zanimiv gradbeni program. Južno od AP je že zgrajen poslovni objekt, kjer so vključene banka, Elektrotehna in prodajalna pohištva.

Vzhodno od AP je predvidena nova veleblagovnica, kjer bodo Ravenčani lahko kupili artikle, ki so jih doslej iskali v Mariboru, Velenju ali pa v Ljubljani. Servisna cesta bo blagovnico napajala z vzhodne strani, kjer so predvideni parkirni prostori in rampe.

Južno stran zazidave zaključuje poslovni objekt z garažno hišo. Pod železniško postajo je še predviden parkirni prostor za večja vozila — tovornjake, ki jih puščamo izven našega centra.

Na severni strani zazidavo zaključuje objekt, kjer naj bi bile urejene kulturne ustanove: kulturni dom — večnamenska

Bodoče središče mesta

Peter Souvent, dipl. inž. metalurgije

Topilnica rudnika Mežica in zaščita okolja

Kljub nenehnemu razvoju tehnike in tehnologije si danes in v bližnji prihodnosti še ne moremo predstavljati življenja brez svinca in njegovih spojin. Ne da bi se zavedali, srečujemo svinčec in njegove spojine v vsakdanjem življenju. Avtomobilizem kot eden izmed znakov rasti standarda troši pretežni delež svinca: v akumulatorju je 60 do 70% svinca in njegovih zlitin, bencinski motor, ki bo lahko uporabljal bencin brez dodatka svinčevega tetraetila kot sredstva za povečanje oktanskega števila, je še v razvoju. Pretežna večina podzemnih kablov je kljub napredku raznih plastičnih mas še vedno oplasčena tudi s svin-

čevo zlitino. Na področju kemije se odpirajo vedno nove možnosti uporabe svinca ali spojin, saj so npr. stabilizatorji, ki se uporabljajo pri proizvodnji plastičnih mas, često narejeni na osnovi svinca.

V tabeli št. 1 je prikazana topilniška proizvodnja svinca in njegovih zlitin v zadnjih petih letih (podatki so iz »Metallstatistik«, 60. letnik, za Rudnik Mežica iz letnih poročil). Poleg Rudnika Mežica proizvaja v Jugoslaviji svinčec še Rudarsko-metalurško-kemijski kombinat v Trepči, ki je največji evropski rudnik svinca.

Tabela št. 1: Proizvodnja svinca v zadnjih 5 letih

	1968	1969	1970	1971	1972
Rudnik Mežica	21.662	22.799	20.650	20.805	26.947
Jugoslavija	94.800	107.000	97.400	99.100	102.164
Evropa	1.132.000	1.211.600	1.239.200	1.180.800	1.196.400
ZDA	554.900	720.900	748.300	718.000	742.700
Svetovna proizvodnja	3.551.500	3.895.800	4.005.900	3.893.000	4.006.300

Tabela št. 2: Potrošnja svinca v zadnjih 5 letih

	1968	1969	1970	1971	1972
Jugoslavija	47.900	44.300	46.600	58.000	55.000
Evropa	1.272.100	1.354.900	1.356.200	1.353.900	1.362.000
ZDA	912.000	911.500	943.200	940.600	987.600
Svetovna poraba	3.682.900	3.858.100	3.925.300	3.972.000	4.119.200

Tabela št. 3: Potrošnja svinca po izdelkih v letu 1972

	Jugoslavija	Zah. Nemčija	V. Britanija	ZDA
Akumulatorji	24.190	118.200	100.400	588.946
Kablovska industrija	16.120	67.400	48.600	43.330
Tetraetil	—	—	49.800	252.506
Kemija	5.160	70.000	33.600	81.040
Polproizvodi	22.440	52.700	69.900	40.414
Skupno	70.000	325.900	354.900	1.296.095

Po istem viru sta narejeni tudi tabela št. 2, v kateri je prikazana potrošnja svinca v istem obdobju, in tabela št. 3, v kateri je prikazana potrošnja svinca po izdelkih v ZDA, Zahodni Nemčiji in Veliki Britaniji ter Jugoslaviji (podatki za Jugoslavijo so po glasilu Zveznega zavoda za statistiko »INDUSTRIJA 1972«).

Proizvodnja in poraba svinca v svetovnem merilu je v porastu. Pri tem ostaja delež rudarske proizvodnje konstanten, večja pa se proizvodnja svinca in zlitin iz sekundarnih surovin (raznih odpadkov, predvsem starih akumulatorjev). Zanimivo je, da je kljub raznim akcijam za zmanjšanje odstotka svinčevega tetraetila kot dodatka bencinu v smislu zaščite okolja, proizvodnja tega iz leta v leto večja.

Pri vseh metalurških procesih dobimo poleg koristnih izdelkov tudi nekoristne in škodljive produkte, ki so posledica fizikalnih in kemijskih lastnosti surovin ter tehnologije. Na prvo ne moremo vplivati, na drugo pa z raznimi ukrepi lahko že močno v smislu zaščite okolja.

Dvorana s klubskimi prostori, knjižnico, čitalnico itd. Upajmo, da bo tudi ta del gradbenega programa nekoč uresničen in bo tedaj Meža zopet čista, da bomo ob njej lahko uredili prijetno sprehajalno pot, ki bo vezala novi center s starim delom naselja.

Inž. Franci Mezner

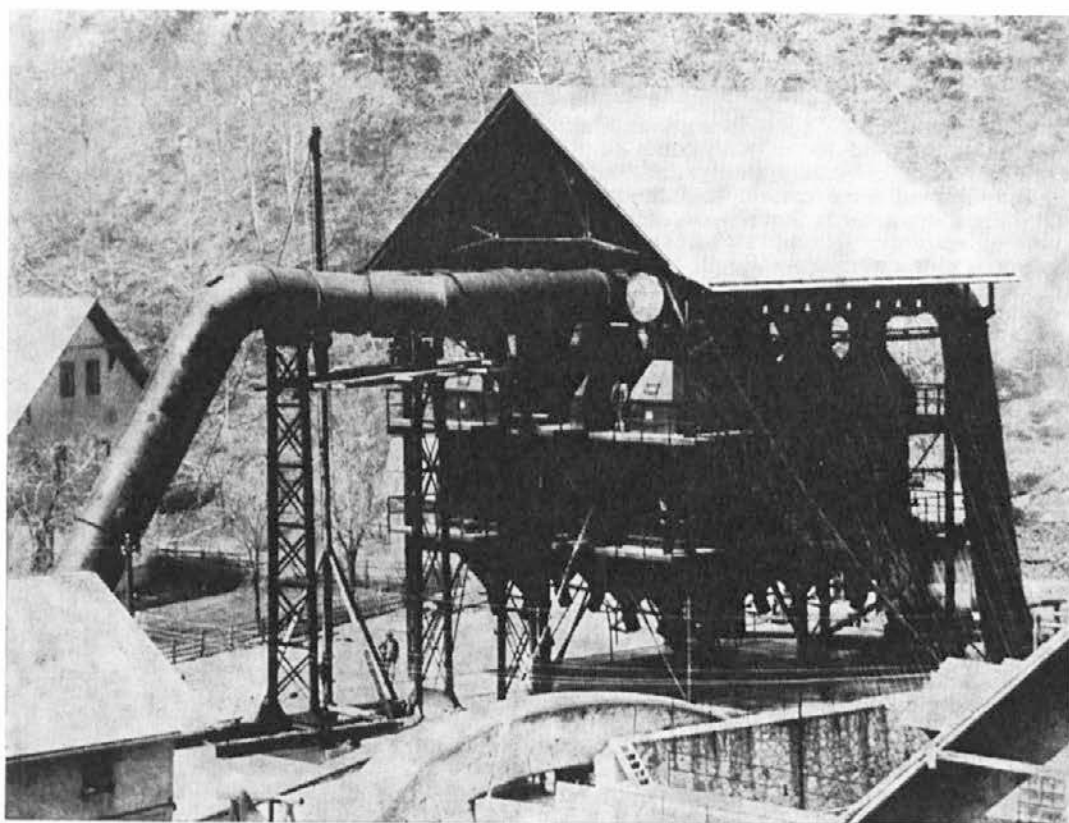
V metalurgiji svinca ne moremo spremeniti niti prvega niti drugega. Ruda je sulfidna, v prvi fazi predelave koncentratov, to je v pražarni, odpražimo žveplo. Produkti pražarne so tako oksidni praženec, katerega v agregatih za redukcijo zredciramo v kovinski svinčec, in plini, ki vsebujejo žveplov dioksid ter prah. Prav tako nastaja prah pri vseh drugih napravah (šahna peč, bobnasti peči, rafinacija) in nekaj žveplovega dioksida, ki nastane in žvepla v gorivu (v mazutu je npr. do 3% žvepla).

Za odpravo žveplovega dioksida iz dimnih plinov raznih procesov je še vedno edini izhod proizvodnja žveplene kisline. Dimni plini, ki gredo skozi take naprave, morajo biti pred tem očiščeni prahu, tako so plini, ki gredo za takimi napravami skozi dimnik na prosto, očiščeni prahu in žveplovega dioksida. Prvi pogoj delovanja take naprave za proizvodnjo kisline pa je potrebna koncentracija žveplovega dioksida (5 do 6 volumskih %) in količina dimnih plinov, od katere je odvisna rentabilna proizvodnja.

Za odstranjevanje prašnih delcev iz dimnih plinov pridejo danes zaradi vedno ostrejših pogojev zaščite okolja v poštev elektro filtri, vrečni filtri in mokro čiščenje dimnih plinov. Čiščenje dimnih plinov z raznimi cikloni, multikloni, prašnimi komorami itd. se uporablja še v nekaterih primerih, v glavnem pa služijo za predčiščenje oziroma razbremenitev prej naštetih čistilcev.

Izbira ustreznega čistilca je odvisna od količine plina in prahu, od fizikalnih in kemijskih lastnosti plina, ki ga nameravamo očistiti, od želenega učinka čiščenja, od nadaljnje uporabe prahu in ne nazadnje od cene nabave ter stroškov obratovanja in vzdrževanja take naprave.

Pri elektro filtrih vodimo pline skozi električno polje, kjer posebna elektroda s svojo praznitvijo ionizira plin, elektroni se usedejo na nevtralne molekule plina, tvorijo se negativne molekule plina, ki se delno oprimejo prašnih delcev. Ti prašni delci se nato usedejo na vsedalno, pozitivno elektrodo, s katere se potem prah občasno z obrtkavanjem ali izpiranjem očisti. Konstrukcijsko so elektrode iz žice različnih oblik, vsedalne elektrode pa so ali cevi s premerom 10 do 30 cm ali plošče, ki so med seboj razmaknjene 20 do 40 cm. Električno polje dobimo s pomočjo istosmernih, visoko napetostnih agregatov. Napetosti so od 10.000 do 80.000 V, učinek čiščenja je prek 99%, v očiščenih dimnih plinih mora biti pod 0,150 g/Nm³ prahu.

»Stari lurgi«, ki je čistil pline od leta 1923 do 1954

»ELEX«, ki je obratoval od leta 1954 do 1968

Nabava elektro filtra je draga, vendar je obratovanje in vzdrževanje naprave poceni. Zahteva pa konstantne pogoje obratovanja, efekt čiščenja je odvisen od fizikalnih in kemijskih lastnosti prahu in plina, predvsem od električne prevodnosti prahu ter rosišča in temperature plina.

Pri vrečnih filterjih gre plin s prahom skozi vreče, prah ostane na vrečah ali v njih, odkoder se potem v fazi čiščenja z različnimi načini odstrani. Sprva je bila uporaba vrečnih filtrov zaradi kvalitete vreč izredno omejena, saj so vreče iz volne ali bombaža dopuščale obratovanje takega filtra samo do 90°C, pa tudi obstojnost proti raznim drugim vplivom je bila slaba. Danes lahko z izbiro primerne materiala obratujemo s temperaturami do 280°C (vreče iz steklenih vlaken, teflona). Z raznim prepariranjem tkanin (odpornost proti raztegovanju, raznim kislinam, lugom itd.) se je življenjska doba vreč zelo podaljšala. Nabava vrečnega filtra je 3 do 4-krat cenejša od elektro filtra, vendar pa je obratovanje in vzdrževanje dražje, kar pa se je s podaljšanjem življenjske dobe vreč bistveno izboljšalo. Vrečni filter ni toliko občutljiv na obratovalne pogoje, pač pa zelo na rosišče plina, temperaturo in preobremenitve. Efekt čiščenja je višji od 99%, v očiščenih plinih mora biti manj kot 0,050 g/Nm³ prahu.

Neodvisno od temperature, količine in sestave dimnih plinov lahko pline efektno očistimo z izpiranjem (pralni stolpi, venturi — izpiralci), kjer s pomočjo vode ali kake druge tekočine, skozi katero vodimo plin, omočimo, vežemo ali izločimo prašne delce. Taka naprava sama je cenejša od elektro ali vrečnega filtra, vendar pa nadaljnja predelava dobljene gošče postopek izredno podraži (do 4-kratne vrednosti nabave elektro filtra), poleg tega pa v odvisnosti od efekta čiščenja porabi ogromno energije.

V topilnici Rudnika Mežica so zgradili prvi elektro filter tipa cottrell — lurgi leta 1923, ki je obratoval vse do leta 1954. Služil je za čiščenje dimnih plinov koritastih (Newnamovih) peči, šahtne (visoke) peči in konverterjev. Bil je cevne izvedbe, kapacitete 30.000 Nm³/h pri 85 do 90°C, v plinu naj bi bilo za koritastimi pečmi 3 do 4 g/m³ prahu, efekt čiščenja garantiran 95% pri normalnih pogojih obratovanja. Imel je 2 × 8 enot, v vsaki enoti je bilo po 24 cevi dolžine 3 m. Poraba električne energije je bila 45 kW, napetost med elektrodama 55.000 V, obtrkavanje — čiščenje elektro je bilo ročno.

Utemeljitev izgradnje filtra je bila zapisana v 12 točkah. Poudarek je bil seveda na tem, da bodo dobili nazaj kovino, ki bi jo sicer izgubili, da bo zaradi tega letna proizvodnja

za 8 do 10% višja, da ne bo nepotrebnih stroškov in zastojev s čiščenjem dimovodnih kanalov itd. V točki 9 pa piše dobesedno: »Zaradi visokega efekta čiščenja bodo dimni plini brez prahu, odpadlo bo plačevanje škode po plinih.«

Leta 1954 so popolnoma dotrajani filter nadomestili z novim elektro filtrom švicarske proizvodnje ELEX. Ze pred vojno so opustili delo s konvertorji, s koritastimi pečmi so prenehali obratovati leta 1957. Nadomestili so jih z dvema bobnastima pečma, ki obratujeta od leta 1958. Tako so s filtrom ELEX odpravevali samo bobnasti peči. Vse dalne elektrode so bile plošče, dimenzioniran je bil za odpravevanje 50.000 Nm³/h dimnih plinov pri temperaturi 180°C, efekt čiščenja 99,5%, če bi bilo v plinu več kot 20 g/Nm³ prahu oziroma v očiščenih plinih bo največ 0,1 g/Nm³ prahu, če bo ob vstopu v filter manj kot 20 g/Nm³ prahu. Elektrode so bile razdeljene v tri komore, poraba električne energije je bila 24 kW, napetost med elektrodama 40.000 V, obtrkavanje — čiščenje mehansko, avtomatično.

Iz arhivske dokumentacije lahko razberemo, da je zaradi vsebnosti žveplovega dioksida, trioksida in vode obstajala možnost izločanja žveplene in žveplaste kisline. Zaradi korozije železno ohišje filtra kljub izolaciji ne bi vzdržalo dolgo. Zato so bile elektrode nameščene v zidani zgradbi oziroma komorah. S tem bi se življenjska doba filtra, kakor je bilo napisano v nekem dopisu firme ELEX, podaljšala na 15 let. Leta 1968, po 14-letnem obratovanju, smo s filtrom prenehali obratovati. Zaradi pogostnih temperaturnih sprememb in neenotnega materiala so razpokale stene stavbe. Ker je bil v notranjosti filtra podtlak, je skozi te špranje prihajal zrak, ki je v taki meri motil delovanje filtra, da je efekt čiščenja bil minimalen.

Zaradi prevelikih stroškov popravila filtra ELEX smo zgradili nov, tokrat vrečni filter nemške firme Lurgi, ki je začel obratovati decembra 1968 in čisti dimne pline pražarne. V tistem času so pričeli zaradi izboljšane kvalitete vreč na veliko graditi vrečne filtre, ki naj bi pač bili »najbolj primerni« v metalurgiji svinca. To so predvsem poudarjali strokovnjaki iz ZDA.

Naš filter ima v 8 komorah 480 vreč iz steklenih silikoniziranih vlaken, dolgih 8 m, premera 300 mm. Vzdržijo temperature do 280°C. Kapaciteta filtra je 30.000 Nm³/h plina pri 250°C, v surovem plinu je do 15 g/Nm³ prahu, v očiščenem pa pod 0,05 g/Nm³ (običajno 0,003 do 0,025 g/Nm³). Seveda dosegamo take rezultate, kadar filter v redu dela. Kakor sem že prej omenil, je naprava izredno občutljiva na

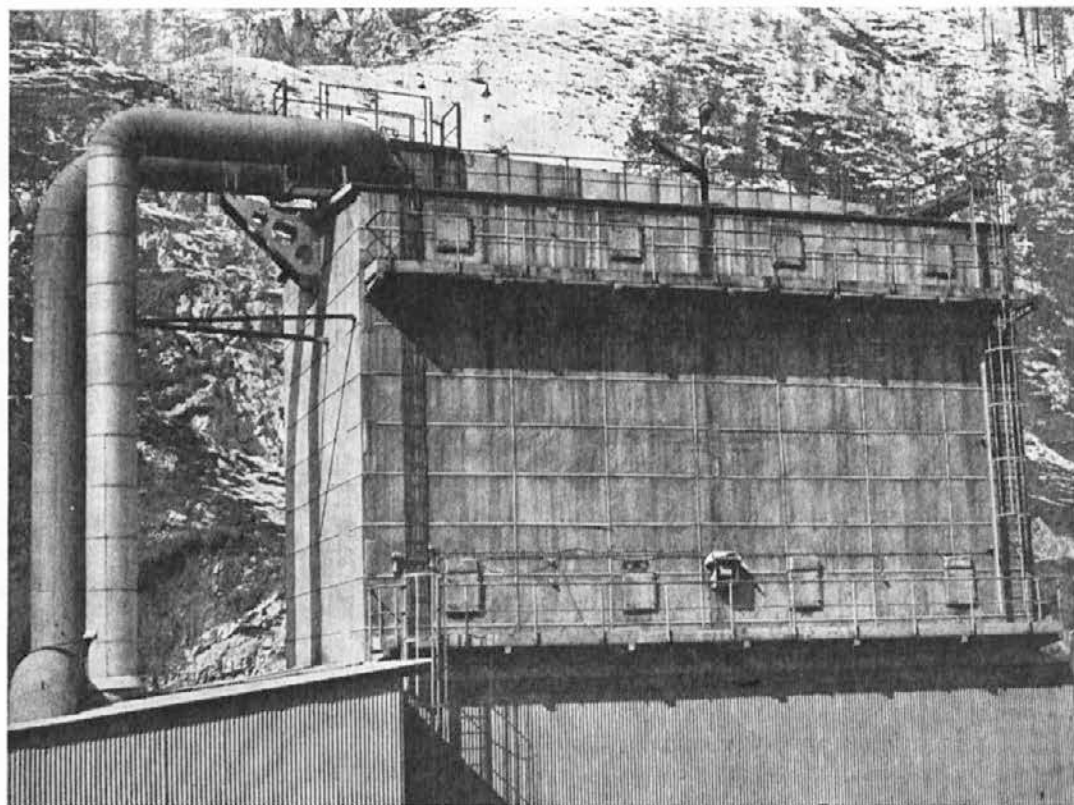
previsoke temperature, temperaturo rosišča in preobremenitve. Tako nastopajo občasne motnje v obratovanju, pa tudi pri oskrbovanju z rezervnimi vrečami imamo nenehne težave, saj jih dobivamo iz ZDA.

S tem in nekaj manjšimi filtri očistimo približno 40% topilniških dimnih plinov. Neočiščeni gredo v zrak dimni plini bobnastih peči in šahtne peči, rešiti pa moramo tudi prostorsko odpravevanje rafinacije ter bobnastih peči, kar bo pripomoglo k izboljšanju delovnih pogojev v glavni hali topilnice. Po meritvah, ki smo jih opravili julija 1973, moramo skupaj očistiti 146.000 m³/h plinov pri 150°C, v katerih je okrog 6 g/Nm³ prahu. V plinu je tudi nekaj žveplovega dioksida in vode. Odločili smo se za generalno rešitev celotnega problema in pri tem upoštevati vse tri danes običajne možnosti čiščenja: mokro, z elektro in vrečnimi filtri.

Glede na fizikalne in kemijske lastnosti plina in prahu ter drugih danih pogojev bi bilo najbolj primerno mokro čiščenje. Vendar tako dobljene gošče v naši topilnici ne moremo predelati. Zaradi narave prahu, temperature in temperature rosišča ležimo v območju, kjer se prašni delci električno slabo nabijejo (po U. Schulzu in U. Richterju), pa tudi pogoji obratovanja so zelo neenakomerni (različne kemijske sestave plina in prahu). Ob upoštevanju visokih stroškov nabave elektro filtra, s tem višje amortizacije, obresti in stroškov financiranja, smo se odločili, da pripravimo novi projekt odpravevanja z vrečnim filtrom.

Ponudbe za novi vrečni filter smo iskali pri ameriški podružnici American Air Filter Corporation iz Amsterdamu in pri nemških firmah Mikropul GmbH, Gesellschaft für Mahl- und Staubtechnik iz Kölna, Lurgi Gesellschaften iz Frankfurta ter INTENSIV — FILTER GmbH + Co. KG iz Langenberga. Konkretne ponudbe sta poslali samo firmi American Air Filter ter INTENSIV. Glede na izkušnje z nekaj manjšimi INTENSIV filtri, ki v metalurških in akumulatorskih obratih že nekaj let obratujejo in glede na bodočo tesnejšo sodelavo med našim podjetjem in firmo INTENSIV, smo se dokončno odločili, da postavimo filter te firme, ki bo imel v 80 komorah 1320 vreč iz dralona dolžine 3250 mm in premera 200 mm.

Tako bo problem prahu slej ko prej rešen. Ostane še žveplov dioksid. Količina in koncentracija žveplovega dioksida v dimnih plinih naše pražarne so tako nizke, da ni možna proizvodnja žveplene kisline. Danes je obstajajo postopki, s katerimi se dajo uspešno odstraniti tudi nižje koncentracije dioksida. Produkti teh postopkov so razredčena žveplena

»Novi lurgi«, obratuje od leta 1968

kislina, tekoči žveplov dioksid, skoncentriran žveplov dioksid, iz katerega se potem da narediti žveplena kislina, elementarno žveplo ali sadra. Precej teh postopkov je še v poizkusnem obratovanju, naprave pa delujejo v glavnem za odstranjevanje dioksida iz dimnih plinov velikih kurilšč (na primer termoelektrarn, velikih kotlarn), ne pa dioksida, ki nastaja pri raznih procesih. Za odstranjevanje takega, procesnega žveplovega dioksida so postopki v razvoju, nobena naprava še ni dovolj preizkušena v rednem, industrijskem obratovanju. Zato bo treba še nekaj časa počakati. Ne samo nabava, ampak tudi obratovanje teh naprav je izredno drago. Pri teh napravah ne moremo iskati nobene rentabilnosti, služijo izključno za zaščito okolja.

Iz vsega napisanega lahko zaključimo, da so podani vsi pogoji uspešne preprečitve emisije škodljivih snovi, ki jih povzroča topilnica v Žerjavu. Vse skupaj je sedaj odvisno od finančnih sredstev. Investicija je, gledano z rudniškega stališča, ogromna. Z vso odgovornostjo in solidarnostjo smo v samoupravnem sporazumu o združitvi v organizacijo združe-

nega dela zapisali, da je tako kot obnova rudnega bogastva tudi zaščita okolja skrb nas vseh. Pomoči od drugod ne pričakujemo, edino kar si želimo, je, da bi zvezni organi kot prispevek k zaščiti okolja ukinili vsaj carino in uvozne dajatve na opremo in naprave za zaščito okolja, saj znaša to 27 do 32 % od vrednosti uvoženih naprav.

Viri in literatura

- 300 let Mežiški rudniki (Mežica 1965).
Metallstatistik, 60. Jahrgang (Frankfurt/Main 1973).
Prof. Dr.-Ing. W. Batel »Entwicklungsstand und -tendenzen beim Filtrationsentstauber«; Staub (Düsseldorf) 1973, Nr. 9, str. 395...367.
Dr. W. Knop »Luftreinhalteung im NE — Metall — Betrieb, Teil III«, METALL, 1969, Heft 2, str. 183...189.
Staubjournal, list Ceagfilter und Entstaubungstechnik GmbH, 46 Dortmund.
Fotografije: arhiv Rudnika Mežica in Rado Vončina.

RAST TRO

Konec lanskega leta so se v Tovarni rezalnega orodja Prevalje odločili za priključitev k Železarni Ravne. Ob tej priložnosti so pregledali svoj razvoj v moderno tovarno in ta pregled povzemamo.

Urednik

Po dolгих letih naporega dela in od-povedovanja določenim dobrinam lahko rečemo, da smo dosegli svoj cilj, to pa je zgraditev nove tovarne, ki je v čast ne samo nam, delavcem TRO, temveč je v pono-s tudi kraju. Na razpolago imamo 2160 m² površin za proizvodnjo, 1367 m² za skladišča, remont, materialno službo, sa-nitarije in družbeno prehrano ter 650 m² za upravo in druge službe podjetja. Poleg tega smo poskrbeli tudi za okolico, asfalti-rali smo cestišče in uredili nasade. Vsa de-la sicer še niso zaključena, ko pa bodo, bo dobila tovarna tisti videz, za katerega smo se vsa pretekla leta zavzemali.

Istočasno pa smo tudi v proizvodnji do-segli velike uspehe, tako v povečanju že ustaljene proizvodnje, kot tudi pri razšir-janju asortimentov in vključevanju novih proizvodov v naš proizvodni program. Po-trebni so bili še veliki napor in prepriče-vanja, da smo dosegli to, da na nas gleda-jo s spoštovanjem.

Proizvodnja pil je bila dolga leta zelo problematična in razprave, ali ima to oro-dje bodočnost ali ne, so pokazale, da eno-stavna obratna proizvodnja ne bo več na-šla prostora v hitro razvijajoči se industri-ji. Mlajšim članom kolektiva moramo po-vedati, da je bila ta proizvodnja v pretek-losti že večkrat obsojena na propad, zad-njikrat v letu 1962, ko je tudi občinska skupščina sprejela sklep, da se ta proiz-vodnja ustavi. Po temeljitih analizah znotraj delovne organizacije pa smo prišli do zaključka, da tega sklepa ne bomo iz-vedli in ugotovili, da so za tako stanje kriva prejšnja vodstva, ki niso bila spo-sobna urediti razmer v proizvodnji in na tržišču.

Na podlagi teh ugotovitev smo začeli modernizirati tehnološko operativno in pre-šli k specializaciji posameznih delovnih

mest. Modernizacija je zahtevala tudi no-ve produktivne stroje. Ker pa so proizva-jalci teh strojev redki, smo si precej no-vosti izmislili in naredili sami.

Proizvodnja pil je rasla takole:

leto	kosov
1959	361.201
1963	562.739
1969	1.136.673
1972	1.301.877
1973	1,5 mio kljub selitvi v novo halo.

Prepričan sem, da je to šele pravi zače-tek za še večjo ekspanzijo. Naročeni so novi, moderni stroji, tako da bomo v le-tu 1974 sposobni izdelati že 2,5 milijona kosov raznih pil, s tem pa bomo postali ve-liko tudi v svetovnem merilu.

Proizvodnja orodja za obdelavo in pre-delavo lesa ter umetnih materialov v les-no predelovalni industriji se je pri nas za-čela uvajati v letih 1960—61. Začetne te-žave so bile zelo velike, saj o tem orodju nismo dosti vedeli, pa tudi lesna industri-ja je zelo skeptično gledala na našo kvali-teto. Omeniti moramo, da se je to orodje, pa tudi še kasneje izključno uvažalo. To-da s pionirskim delom, ki smo ga opravili na tem področju, lahko trdimo, da smo z leti dosegli isto stopnjo kvalitete, ki jo nu-dijo renomirane firme iz zahodnega sve-ta. V zadnjih letih smo intenzivno razšir-jali program tega orodja, vpeljali smo krožne žage in drobilce, podvojili proiz-vodnjo industrijskih nožev, dogovarjamo pa se še za proizvodnjo glav z izmenljivi-mi trdokovinskimi ploščicami po sistemu Leuco.

Proizvodnja tega orodja pa je znašala:

leto	kosov
1960	5.312
1963	33.982
1969	107.548
1972	237.836
1973	274.300

Tudi v bodoče lahko računamo, da se bo ta proizvodnja še večala, toda skrbeti bo-mo morali, da bomo vse novosti, ki se po-javljajo v lesni industriji, takoj izkoristili

sebi v prid, s tem pa si tudi zagotovili tr-žišče.

Vzporedno z rastjo proizvodnje je rasel tudi kolektiv. V letu 1962 smo imeli 102 zaposlena, v 1968. letu 177, v 1970. letu 207, sedaj pa nas je že 306, od tega 133 žensk in 173 moških. Poleg tega imamo še 24 vajencev in sicer 5 v I. letniku, 9 v II. letniku in 10 v III. letniku. Rednih štipe-ndistov imamo 5, od tega 1 na fakulteti za strojništvo, 4 na tehniški srednji šoli in 1 na ekonomski srednji šoli. Izredno pa si dopolnjuje svoje strokovno znanje 18 na-ših delavcev, in sicer 4 na višjih šolah, 8 na srednjih šolah, 5 na delovodski šoli in 1 v šoli za kvalificirane delavce.

Pri vsem tem pa ne smemo pozabiti, da imamo že vrsto strokovnjakov, ki so šola-nje že končali, tako dva z višjo, 19 s sred-njo in tri z delovodsko šolo. Vsi ti so mla-di in na njih je tudi glavno breme za jut-rišnji višji standard.

Nekaj številc o rezultatih poslovanja v preteklem desetletju zgovorno priča o pravilno zastavljenem programu naše ce-lotne proizvodnje, zato ne bo odveč, če jih navedem:

Celotni dohodek in dohodek podjetja
(v din)

leto	celotni dohodek	dohodek
1963	2.770.352	963.197
1968	6.551.000	2.742.672
1969	11.706.000	5.953.464
1970	15.578.000	8.283.496
1971	21.069.000	11.126.920
1972	26.265.152	13.418.983
1973	32.722.959	14.681.383

Lanski dohodek je sicer slabši od one-ga v letu 1972, toda pri tem moramo upo-števati, da so naše prodajne cene v velja-vi še iz leta 1972, vsi materiali, ki pa jih uporabljamo za proizvodnjo, so se v tem času nekajkrat podražili.

Reprodukcijska sposobnost se je lani znižala, vzrok pa je jasen. Za naslednje leto se bo položaj ponovno izboljšal, ker smo že dosegli zvišanje prodajnih cen orodja za obdelavo lesa, pa tudi za pile.

Osební dohodki (v din, mesečno na po-sameznika)

1963	314,04
1968	884,00
1969	1.078,64
1970	1.311,45
1971	1.634,19
1972	1.861,86
1973	2.079,22

Osební dohodki so vedno zelo kočljiv problem. Prilagajamo jih produktivnosti slehernega člana kolektiva, seveda v od-visnosti od ustvarjenega dohodka. Dosegli smo dobre rezultate v proizvodnji in zato smo lahko osební dohodke počasi pribli-ževali višini osebníh dohodkov v Sloveni-ji. Višina osebníh dohodkov, ki je odvisna od uspešnega poslovanja, pa je večkrat kamen spotike zaradi inflacijskih teženj našega tržišča. Enostavno ne moremo naj-ti prave oblike kompenzacij za draginjo, na katero pa v podjetju nimamo nobene-ga vpliva. To področje je na splošno še dokaj nerazjasnjeno in zato se vsako po-

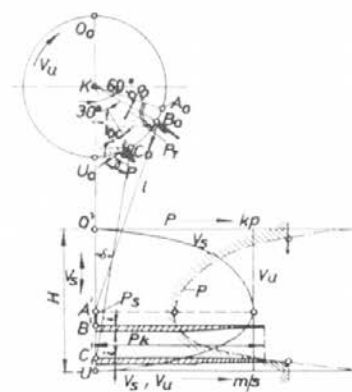
večanje osebnih dohodkov, ki temelji na višji produktivnosti, izgubi z draginjo. Ob lanskem usklajevanju in povečanju osnov osebnega dohodka v našem kolektivu ni nikogar, ki bi imel manj kot 1300 din, seveda ob normalnem številu ur na mesec.

V zadnjih letih smo zaradi dokaj ugodne finančne situacije tudi več vlagali v družbeni standard. Tako se je lani že vselilo 5 naših sodelavcev v nova stanovanja. Skupno imamo sedaj 21 tovarniških stanovanj, poleg tega pa smo lani dali kreditne 11 sodelavcem za gradnjo lastnih hiš. Za naslednje leto predvidevamo nakup 8 stanovanj, zavedamo pa se, da bomo v naslednjih letih morali graditi še več stanovanj in tako nadoknaditi zamujeno.

Ko ugotavljamo, kaj smo in česa nismo naredili, mislim da smo naredili veliko

več, kot je tu napisano. Če bi kdo pred desetletjem samo glasno razmišljal o naših željah in ciljih, bi ga proglasili za blazneža, toda nekaj takih blaznežev je le bilo v podjetju in ti so s svojo trmo in nepopustljivostjo dosegli to, kar danes imamo.

Odgovor na vprašanje, ali rasti v prihodnje počasneje ali hitreje, je lahko le eden, in to, rasti moramo še hitreje, sicer nas bodo prehiteli drugi. Konkurenca je danes izredno močna, ne le domača, ampak z liberalizacijo uvoza tudi tuja. Zato je tudi prišlo do združitve TRO z Železarno Ravne. V tem je kolektiv videl večjo perspektivo našega podjetja. V razvitejših državah se združujejo ali pa močnejši likvidirajo slabše, pri nas nam je zagotovljena samostojnost v okviru železarne po ustavnih določilih in teh se bomo držali.

Slika 2 — razpoložljiva sila stiskalnice P in rezalna sila P_k . Rezalna sila mora biti manjša od razpoložljive sile stiskalnice.

Določevanje sil in potrebnega dela pri postopkih plastičnega preoblikovanja

Za uvajanje določenega tehnološkega postopka plastičnega preoblikovanja moramo nujno poznati sile, ki nastopajo pri plastičnem preoblikovanju proizvoda, in delo, ki je za to potrebno. Tehnolog mora poznati velikost te sile in potrebno delo, da lahko predpiše stroj in orodje za postopek.

1. REZANJE IN PREBIJANJE

Rezanje je postopek plastičnega preoblikovanja materiala, pri katerem orodje na stiskalnici odrezuje ali izreže določeno obliko iz osnovnega materiala. Največkrat se uporabljajo mehanske ročične ali ekscentrske stiskalnice. Sile rezanja ali pre-

Na sl. 2 vidimo potek sile stiskalnice in potek preoblikovalne sile pri rezanju. Postopek rezanja lahko opravimo v bližini spodnje mrtve točke hoda pehala, kjer je razpoložljiva sila stiskalnice večja od potrebne sile rezanja. Šrafirana površina v diagramu predstavlja potrebno delo za proces rezanja. To delo ne sme biti večje, kot ga lahko odda vztrajnik stiskalnice.

Za določitev rezalne in prebijalne sile moramo poznati površino, ki jo moramo izrezati, in odpornost pločevine proti rezanju.

Rezalno površino določimo iz obsega, ki ga bomo izrezali iz debeline pločevine:

$$F_s = U \cdot s = \pi \cdot d \cdot s \text{ (mm}^2\text{)} \quad (1)$$

F_s = rezalna površina (mm²)

U = obseg izrezanega dela (mm)

d = premer rezalnega pestiča (mm)

s = debelina pločevine (mm)

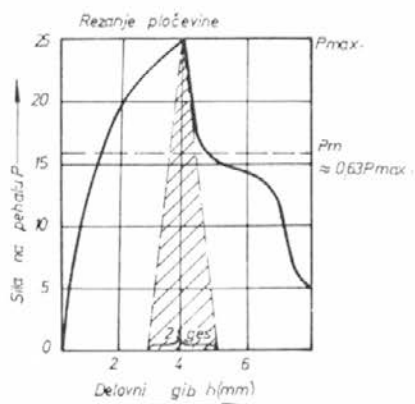
Pri prebijanju pločevine premer pestiča ne sme biti manjši od debeline pločevine $d = s$.

Potrebno rezalno ali prebijalno silo izračunamo po enačbi:

$$P_k = \frac{F_s \cdot k_s}{1000} \text{ (Mp)} \quad (2)$$

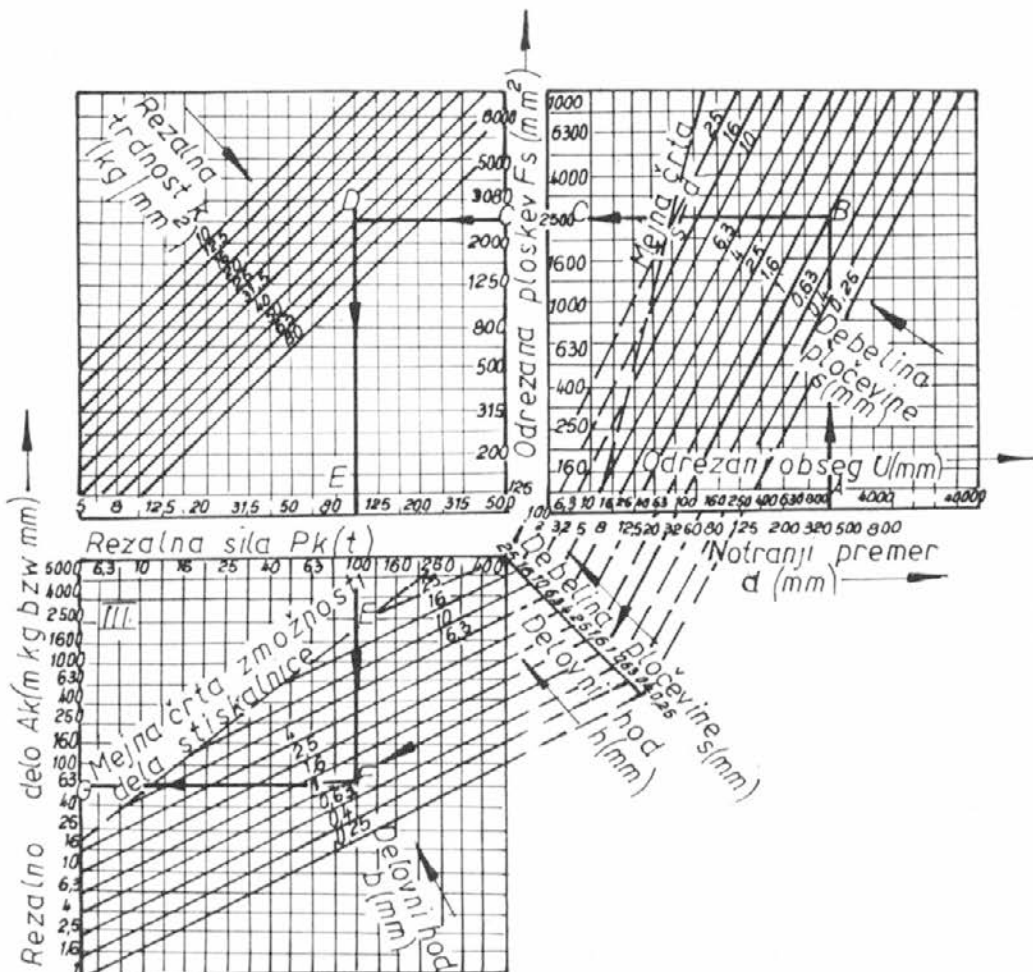
F_s = rezalna površina (mm²)

k_s = odpornost pločevine proti rezanju (kp/mm²)

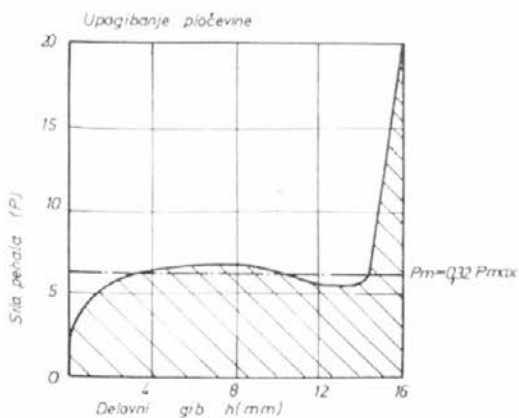

Slika 1 — potek sile rezanja v odvisnosti od kota zasuka ročične gredi ali hoda pehala

bijanja ne smejo biti večje, kot je imenska sila stiskalnice. Na sliki 1. je prikazan potek rezalne sile v odvisnosti od kota zasuka ročične gredi oziroma od hoda pehala. Sila v začetku hitro narašča do maksimalne vrednosti. V tem območju orodje reže material. V drugem delu hoda pehala sila upada. Material se v tem območju trga. To trganje materiala se vidi na odrezani ploški. Na vrhu je rez gladek in svetel, v bližini spodnje ploskve materiala pa je površina hrapava in motna. Rezalna sila mora biti v celotnem območju manjša od imenske sile stiskalnice.

Slika 3 — diagram določevanja rezalne sile in potrebnega dela za rezanje

Slika 4 — potek preoblikovalne sile pri upogibanju

Odpornost pločevine proti rezanju je pri kovinskih materialih približno 80 % vrednosti natezne trdnosti materiala (σ_B).

$$k_s = 0,8 \cdot \sigma_B \text{ (kp/mm}^2\text{)} \quad (3)$$

Delo, potrebno za odrezavanje ali prebijanje, določimo iz poprečne sile rezanja in dolžine delovnega giba orodja. Dolžina delovnega giba je enaka debelini rezanega materiala. Poprečna sila rezanja je enaka produktu maksimalne rezalne sile in koeficienta κ , ki je za rezanje in prebijanje 0,63.

$$A_K = \kappa \cdot P_K \cdot h_K = \kappa \cdot P_K \cdot s = \kappa \cdot \frac{F_s \cdot k_s}{1000} \cdot s \text{ (Mp mm, kpm)} \quad (4)$$

Za hitro določanje rezalne sile in potrebnega dela lahko uporabimo diagram na sliki 3.

V prvem polju diagrama določimo rezalno površino glede na premer oziroma obseg rezanega dela in debelino pločevine.

V drugem določimo rezalno silo glede na rezalni odpor materiala in rezalno površino. V tretjem pa je potrebno delo v odvisnosti od delovnega giba oziroma debeline pločevine.

Primer: Izrezati moramo okroglo odprtino premera $d = 800$ mm iz pločevine $s = 1$ mm z odporom rezanja $k_s = 40$ kp/mm². Na abscisi prvega polja odčitamo v točki A ustrezen premer. Pripadajoč obseg $U = 2500$ mm. Točko A povežemo s črto, ki povezuje debelino pločevine $s = 1$ mm in dobimo rezalno površino $F_s = 2500$ mm² (črta A—B—C). To vrednost prenesemo v drugo polje in jo povežemo s črto, ki predstavlja ustrezen rezalni odpor materiala ($k_s = 40$ kp/mm²). Produkt teh dveh vrednosti je rezalna sila $P_K = 100$ t. Odčitamo jo na abscisi drugega polja v točki E (črta C—D—E).

Potrebno delo določimo tako, da polje I in III povežemo s črto, ki ponazarja debelino pločevine oziroma delovni gib orodja (B—H—F). Točko F povežemo s točko E in G. V točki G odčitamo potrebno delo za odrezavanje $A_K = 63$ t mm.

2. UPOGIBANJE

Je zelo pogost postopek plastičnega preoblikovanja pločevine. Pločevino upogibamo v najrazličnejše oblike. Osnova vsem oblikam so V in U oblike.

Karakterističen za upogibanje je potek preoblikovalne sile. V bližini spodnje mrtve točke sila naglo narašča.

Na sliki 4 vidimo potek preoblikovalne sile pri upogibanju v V obliko. Sila v bližini spodnje mrtve točke naglo raste.

Preoblikovalna sila ne sme biti v nobenem položaju paha večja od razpoložljive sile stiskalnice. Šrafirana površina predstavlja potrebno delo do upogibanja.

a) Upogibanje v V obliko:

Upogibno silo P_V za upogib pločevine v V obliko določimo po enačbi:

$$P_V = C \frac{\sigma_B \cdot b \cdot s^2}{1000 \cdot l} \text{ (Mp)} \quad (5)$$

P_V = sila potrebna za upogib v V obliko (Mp)

σ_B = natezna trdnost materiala (kp/mm²)

b = širina pločevine (cm)

s = debelina pločevine (cm)

C = korekturni koeficient

Korekturni koeficient »c« upošteva upogibno dolžino l' . Pri krajši dolžini $l' > 10$ s se vrednost za »c« poveča. Mejna upogibna dolžina $l' = l_{\min} = 2,8$ s. Postopek plastičnega preoblikovanja z upogibanjem je omejen z minimalnim upogibnim radijem, ki je enak debelini pločevine.

$$a_{\min} = r_{\min} = s$$

Upogibna sila P_V pritiska na pločevino, pojavi se upogibni moment M_b .

$$M_b = P_V \cdot l = \sigma_B \cdot W \text{ (kpcm, Mpm)} \quad (6)$$

M_b = upogibni moment (kpcm)

P_V = upogibna sila (kp, Mp)

l = upogibna dolžina orodja

σ_B = porušna trdnost materiala (kp/mm²)

W = odpornostni moment preseka (cm³)

$$W = \frac{b \cdot s^2}{6} \text{ (cm}^3\text{)} \quad (7)$$

V enačbo za moment (6) lahko vstavimo vrednosti iz enačbe 7. Enačba 6 se oblikuje v izraz:

$$M_b = \frac{\sigma_B \cdot b \cdot s^2}{6} \text{ (kpcm)} \quad (8)$$

Delo, potrebno za upogibanje v V obliko, je enako produktu srednje preoblikovalne sile in dolžine delovnega giba pehala.

$$A_V = P_{Vsr} \cdot h_V = \kappa \cdot P_{Vmax} \cdot h_V \text{ (kpm)} \quad (9)$$

P_{Vsr} = srednja preoblikovalna sila pri upogibanju v V obliko (kp, Mp)

P_{Vmax} = maksimalna preoblikovalna sila pri upogibanju

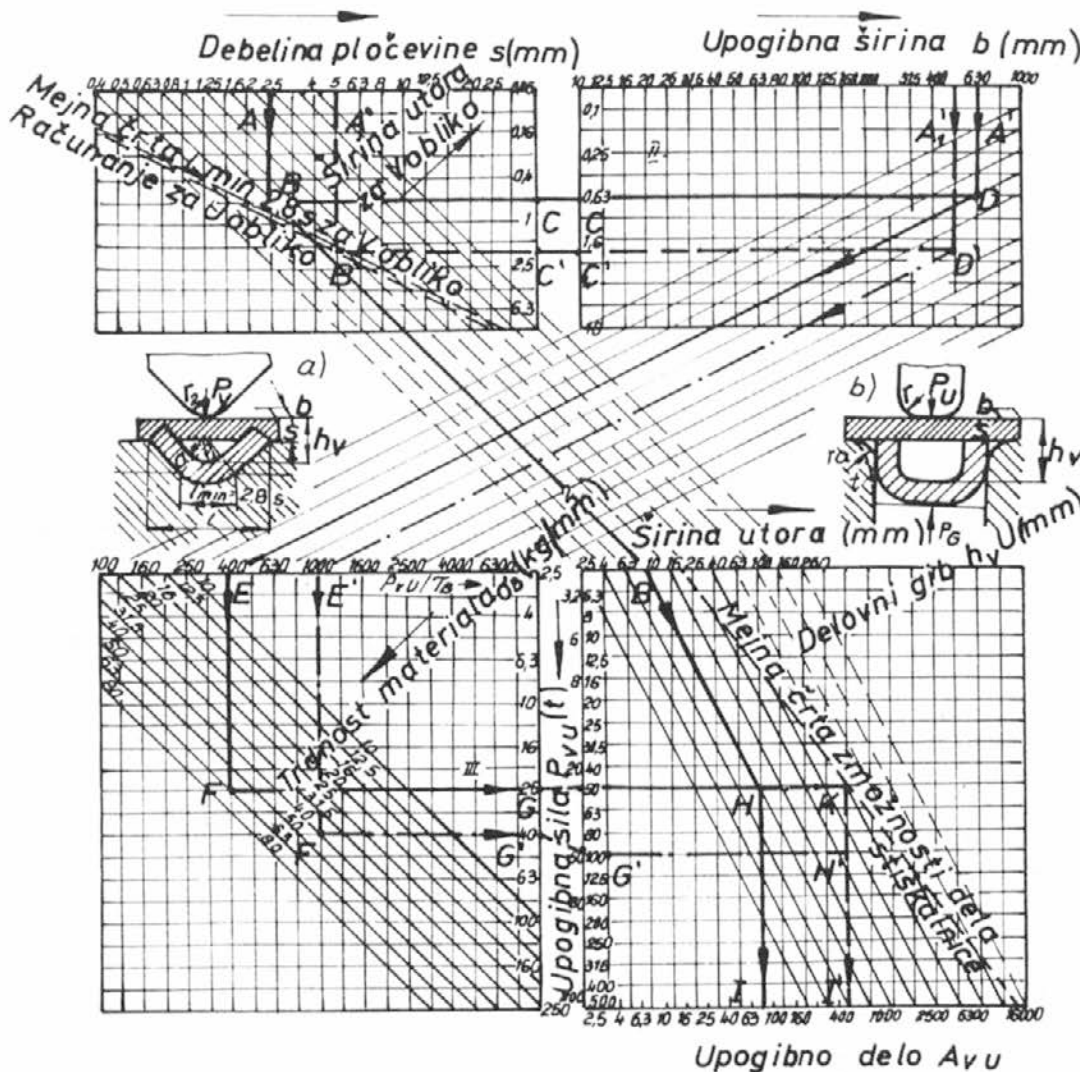
h_V = dolžina delovnega giba pehala (mm, cm)

κ = razmerje med srednjo in maksimalno preoblikovalno silo pri upogibanju v V obliko

$$\kappa = \frac{P_{Vsr}}{P_{Vmax}} = 0,32 \quad (10)$$

Delovni gib pri upogibanju v V obliko je odvisen od upogibne dolžine, debeline pločevine in polmera upogibnega orodja r_i .

$$h_V = 0,5 l' - 0,4 (s + r_i) \text{ (mm)} \quad (11)$$

Slika 5 — diagram določanja upogibne sile in dela, potrebnega za upogibanje

l' = upogibna dolžina (mm)
 s = debelina pločevine (mm)
 r_i = radij upogibnega orodja (mm)

Kadar sta debelina pločevine s in radij orodja enaka, je delovni gib pehala $h_v = 0,5 l'$.

Za hitro določevanje preoblikovalne sile in potrebnega dela preoblikovanja lahko uporabimo diagram sl. 5.

V posameznih poljih diagrama so vnesene vrednosti iz enačb za določitev preoblikovalne sile in potrebnega preoblikovalnega dela. V prvem polju je podano razmerje $\frac{s^2}{1}$, v drugo polje je vneseno raz-

merje $\frac{P_v}{\sigma_B} = b \frac{s^2}{1}$ v tretjem polju odčitamo potrebno silo $P_v = \frac{\sigma_B}{1000} \cdot b \cdot \frac{s^2}{1}$ (Mp) za upo-

gibanje v V obliko. Preoblikovalno silo P_v v četrtem polju pomnožimo z dolžino delovnega giba pehala ter koeficientom κ in dobimo potrebno delo za upogibanje A_v .

Primer:

Upogniti moramo pločevino debeline $s = 2,5$ mm, širine $b = 630$ mm in upogibne dolžine $l' = 10$ mm v V obliko.

V prvem polju poiščemo debelino pločevine $S = 2,5$ mm (točka A) in potegnemo pravokotnico na črto, ki ponazarja upogibno dolžino $l' = 10$ mm (točka B). V točki C dobimo razmerje $\frac{s^2}{1} = 0,63$. To vred-

nost množimo v drugem polju s širino pločevine $b = 630$ mm in dobimo razmerje $\frac{P_v}{\sigma_B} = 400$ (točka D). V tretjem polju dia-

grama pomnožimo vrednost 400 s trdnostjo pločevine $\sigma_B = 63$ kp/mm² (črta E—F) in dobimo potrebno silo $P_v = 25$ Mp za upogibanje v V obliko. Upoštevati moramo še vtiskovalno silo v bližini spodnje mrtve lege pehala. Ta poveča upogibno silo dvakrat. Potrebna sila je $P_{vp} = 50$ Mp (IV polje, točka G). To silo množimo z delovnim gibom orodja h_v (črta A—B—H) in faktorjem $\kappa = 0,32$. V točki I odčitamo potrebno delo za upogibanje v V obliko $A_v = 80$ Mp mm.

b) Upogibanje v U obliko:

Pri upogibanju v U obliko veljajo podobne enačbe. Upogibno silo P_u določimo po enačbi:

$$P_u = c \cdot \frac{2}{5} \cdot \frac{\sigma_B \cdot b \cdot s}{1000} \quad (\text{Mp}) \quad (12)$$

Koeficient $c = 1$ pri $r_i = s$. Upogibna širina ne vpliva na upogibno silo. Pojavi se dodatna sila P_G zaradi držanja pločevine. Ta ima 25 % vrednost nazivne upogibne sile P_u .

Delo, potrebno za upogibanje v U obliko, določimo po enačbi:

$$A_u = \kappa \cdot (P_u + P_G) \cdot h_u = 1,25 \cdot \kappa \cdot P_u \cdot h_u \quad (\text{Mpm, kpm}) \quad (13)$$

P_u = nazivna upogibna sila (Mp)

P_G = držalna sila (Mp)

h_u = dolžina delovnega giba pehala (mm, m)

κ = razmerje med srednjo vrednostjo preoblikovalne sile in maksimalno preoblikovalno silo.

$$\kappa = \frac{P_{u \text{ sr}}}{P_{u \text{ max}}} = 0,63 \quad (14)$$

Delovni gib h_u je odvisen od radija upogibnega orodja r_i in radija orodja r_a .

Za hitro določevanje preoblikovalne sile in preoblikovalnega dela uporabimo diagram sl. 5. Potek določevanja sile in dela pri upogibanju v U obliko je vrisan s »črta — pika« črto. Za določevanje vrednosti veljajo enaki kriteriji kot pri upogibanju v V obliko.

Primer:

V U obliko moramo ukriviti pločevino debeline $s = 5$ mm, širine $b = 500$ mm in globina upogiba $h_u = 16$ mm.

Material ima trdnost $\sigma_B = 40$ kp/mm².

Marjan Senica, dipl. inž.

V prvem polju določimo glede na debelino pločevine $s = 5$ mm razmerje $\frac{s}{2,5} = 2$ mm

(črta A'—B'—C'). V drugem polju določimo $\frac{P_u}{\sigma_B} = 1000$ glede na širino pločevine

$b = 500$ mm (črta C'—D' in A'—D'). V tretjem polju določimo silo $P_u = 40$ t glede na trdnost materiala $\sigma_B = 40$ kp/mm² (črta D'—E'—F'—G'). Vrednost sile P_u povečamo za 25 %. $P_u + P_G = 50$ t in množimo s pripadajočo potjo $h_u = 16$ mm in koeficientom $\kappa = 0,63$ (črta G'—H'—I'). Potrebno delo za upogibanje v U obliko $A_u = 500$ Mpm.

Arhivi — zakladnica naše zgodovine

»Kdor se hoče držati le sedanosti, sedanosti ne bo razumel, kajti izvor sedanjih stvari je v preteklih stvarih, stvari pa ni nikdar mogoče spoznati bolje kakor po njenih vzrokih.«

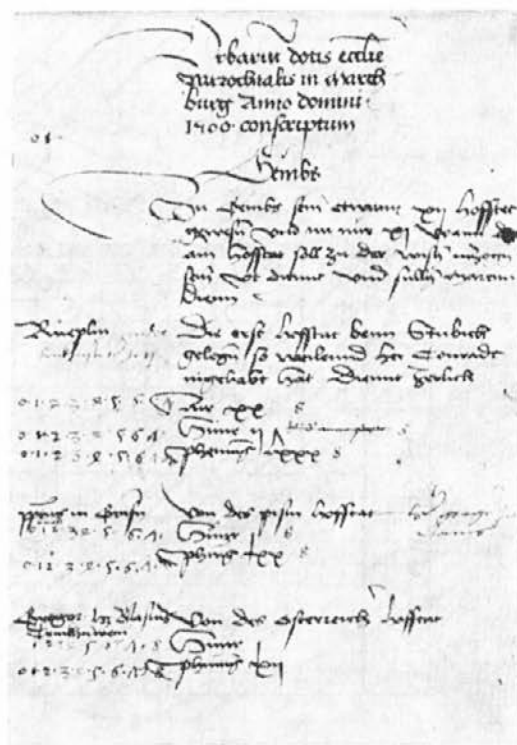
(J. Michelet in G. W. Leibniz)

Zanimanje za preteklost je pri človeštvu staro tako rekoč že toliko, kolikor je človeštvo samo staro. Sprva se je začelo z zanimanjem za nenavadne in čudovite dogodke iz človeške usode, za pustolovščine, v katere so pomešali legende o davni, tako imenovani »zlati« dobi človeštva, ki je bila po mnenju ljudi lepša kot njihov vsakdanji dan, ko so se morali spoprijeti s trdim življenjem in biti boj za svoj obstoj. V zgodnjo dobo štejemo pravljice in mitološke bajke o nastanku človeštva in o njegovih prvih dneh bivanja na Zemlji. Človeku pa so se tudi močno vtisnile v spomin različne naravne katastrofe, ki so imele zanj večkrat tako daljnosežne posledice, da jih ni mogel pozabiti in je spomin nanje preoddajal iz roda v rod. Te spomine je človeška fantazija preobliko-

vala in jih pogosto prelila v pesniško obliko. Od vseh teh preprostih oblik človeškega zanimanja za preteklost je vodila pot k zgodovinopisju prek preprostih zapisov, ki naj bi imeli že določen praktični pomen. Vladaři Bližnjega Vzhoda so npr. želeli, da bi se pri ljudeh ohranil spomin nanje, na njihova slavna dela, zlasti pa na njihove vojne uspehe, in da ne bi ničesar zatonilo v pozabo. Tako so nastajali najstarejši zapisi zgodovinske vsebine na stenah svetišč in skal v Egiptu ter na glinastih ploščah v Babiloniji. Na dlani je, da so bili ti zapisi večkrat daleč od resnice, saj so ti, ki niso hoteli v zaton pozabe, želeli biti prikazani v takšni luči, da bi spomin nanje nikoli ne zbledel.

Kakor so se v mnogih panogah kulturnega udejstvovanja antični Grki povzpeli do zavidanja vredne višine, tako so se tudi v pisanju zgodovine, saj so mnogi grški pisci prišli do spoznanja, da morajo »pisati, kakor sodijo, da je resnično«. Posamezniki so zbirali podatke o domačih in tujih krajih in njihovih dogodkih, pri čemer pa se niso več zadovoljili s podatki, ki so jim jih posredovali drugi, ampak so šli sami v te kraje in na kraju samem zbirali podatke za svoje delo. Niso pa še znali povezovali posameznih dogodkov v celoto in ne poiskati vzrokov zanje, ampak jim je pri opisu šlo le za njegovo živahnost, s čimer so želeli bralca v prvi vrsti zabavati. Sicer pa so zgodovinopisci tedanje dobe imeli namen poteševati človeško radovednost, poučevati po receptu, da je »zgodovina učiteljica življenja« ali pa slaviti posameznike in narode, za katere so menili, da so »gibalo zgodovine«. Tudi srednjeveško zgodovinopisje se je ravnalo po imenovanih receptih ter je gojilo predvsem pisanje kronik in se zanimalo za zgodovino in preteklost vladarskih hiš in fevdalnih velikašev. Kvalitetno spremembo pa je zgodovinopisje doživelo šele v zadnjih stoletjih, in to zaradi novih pogledov na zgodovinsko dogajanje in s spoznanjem zgodovinarjev, da so materialni in pisani viri temelj zgodovinskemu raziskovanju, da so ti viri primarni viri, ki jih je treba kritično prebrati, tj. ugotoviti, ali nam podajajo resnično podobo preteklosti ali ne.

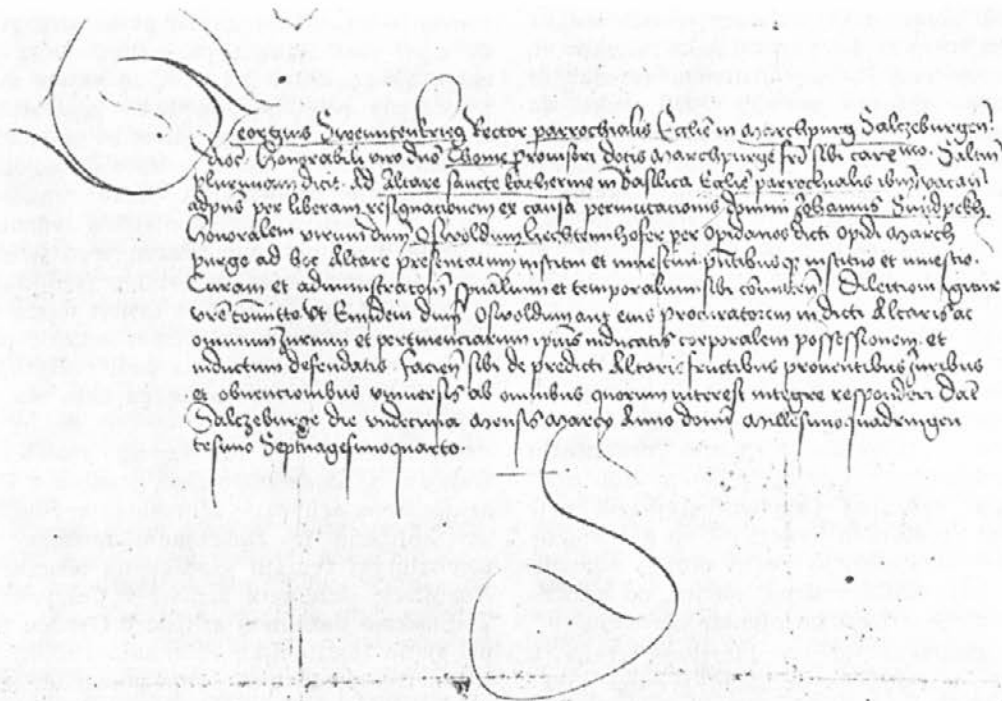
To slednje spoznanje je privedlo do zanimanja za zgodovinske vire in sililo zgo-

Faksimile prve strani urbarja iz leta 1500 (Arhiv krške škofije v Celovcu)

dovinarje k zbiranju zgodovinskega gradiva, kar je eden izmed glavnih razlogov za nastanek arhivov, v katere se je sistematično stekalo gradivo, ki naj bi razkrivalo našo preteklost. Arhivsko gradivo je nastajalo pri vseh instancah oblasti, od najnižje fevdalne pisarne do dvorne pisarne, v mestih, pri različnih korporacijah in drugod. Gradivo, ki so ga v teh arhivih hranili, niso hranili kot vir za zgodovino, ampak kot dokaz določenih pravic. Zato so se iz srednjega veka ohranili predvsem tisti dokumenti, od katerih so ljudje pričakovali neposredno pravno korist. Tako je posvetna kot tudi duhovna gosposka s kupno prodajnimi pogodbami, z darovnicami, ustanovnimi listinami, z urbarji, gorninskimi in desetinskimi ter drugimi registri dokazovala in uveljavljala ter branila svoje pravice in iz njih izvirajoče dohodke. Te dokumente so zvesto čuvali v dobro zavarovanih prostorih. Veliko dokumentov pa so nam ohranili zlasti samostani, ki so za hrambo le-teh namenili po navadi najbolj varen prostor v svojih poslopih. Večkrat so bili to prostori pod kamnitimi oboki, za debelimi zidovi, z železom okovanimi vrati in z rešetkami zastrtimi okni. V takih prostorih, ki so bili lahko obenem tudi zakladnice, so npr. v srednjem veku benediktinci v Dalmaciji poleg spisov shranjevali tudi denar in dragocenosti. Pomembne spise in dokumente pa so večkrat zapirali še v skrinjice in blagajne, katerih ključne so imeli opat in konvent, mesto in samostanski oskrbniki. Pri mestih je pa bil običaj, da so mestni očetje drug drugemu predajali skrinjico z dokumenti, ki so jih ti hranili na svojem domu, zato ni čudno, če je veliko dokumentov mestne uprave šlo v izgubo. Bolje so hranila dokumente naša primorska mesta, ker so tamkajšnji notarji vse pravne posle vpisovali v knjige, ki so jih nato varno hranili. Z razvojem deželnih uradov je pri nas nastajalo obilo pisanega gradiva, saj je bila Ljubljana sedež dežele Kranjske. Drugače pa je seveda s Koroško in Štajersko, saj sta bili glavni mesti teh dežel zunaj današnje državne meje. Količina pisanega gradiva pa se je z novim vekom večala tudi po župniščih, zlasti še zaradi zahteve avstrijske države po vodenju matičnih knjig (krstne, poročne, matične), z nastankom »moderne« avstrijske uprave in sodstva od srede prejšnjega stoletja naprej, z ustanavljanjem različnih društev do srede 19. stoletja, z nastankom organiziranega šolstva, zlasti pa z razvojem industrije v tem stoletju.

Spoznanje kritičnega zgodovinskega, da je namreč arhivsko gradivo primarni vir za raziskovanje preteklosti, je, kot smo to že zabeležili, postavilo zahtevo po ustanavljanju posebnih institucij, arhivov, kjer naj bi se zbiralo gradivo, ki nima več pomena za tekoče poslovanje, in z namenom, da bi se zavarovalo pred izgubo in uničenjem, obenem pa bilo na voljo za znanstveno raziskovalne in druge namene. Medtem ko so imeli drugi narodi organizirane arhive že lep čas, pa je, žal, pri nas arhivska dejavnost modernega datuma. Kar zadeva slovenske dežele pod Avstrijo, je bila Kranjska glede zbiranja gradiva na najboljšem, saj je bil sedež dežele v Ljubljani in so tamkajšnja zgodovin-

Faksimile listine z dne 12. marca 1474 (Štajerski deželni arhiv v Gradcu)

ska društva zbirala gradivo že v prvi polovici prejšnjega stoletja. Kranjska je imela svoj deželni muzej že leta 1826 in pri njem se je počasi nabiralo najpomembnejše gradivo za deželo. Arhiv je bil v sklopu Narodnega muzeja do osvoboditve, ko je bil ustanovljen osrednji državni arhiv Slovenije, današnji Arhiv Slovenije. Štajerska in Koroška pa sta imeli svoji glavni mesti in s tem tudi upravni središči zunaj današnje državne meje, tako da je popolnoma razumljivo, da je prišlo do ustanovitve arhivov izven naše matične domovine, kar je imelo in kar ima za nas še danes daljnosežne posledice. Gradivo s področja Štajerske je že v prvi polovici prejšnjega stoletja pričelo zbirati zgodovinsko društvo za Štajersko, sprva samo listine in dragocene spise, od druge polovice stoletja naprej pa kar cele fonde. Gradivo se je sprva zbiralo pri Joanneumu v Gradcu, nato pa pri leta 1868 ustanovljenem deželnem arhivu. Arhivalije s področja Koroške pa je že v prejšnjem stoletju zbiralo zgodovinsko društvo za Koroško, po ustanovitvi koroškega deželnega arhiva pa je postalo njegova last. Popolnoma evidentno je torej, da je večina najstarejšega in najbolj dragocenega arhivskega gradiva s področja Štajerske in Koroške v arhivih zunaj naših meja. Na Štajerskem se je dejavnost muzejskih oziroma zgodovinskih društev, ki so med drugim gradivom zbirala tudi arhivsko gradivo, razmahnila šele v tem stoletju.

Glede na to, da hrani danes Pokrajinski arhiv v Mariboru precej gradiva s področja Koroške oziroma treh dolin in da za omenjeno območje opravlja tudi varstvo arhivskega in registraturnega gradiva, naj se na kratko dotaknemo historijata zbiranja arhivskega gradiva v Mariboru in historijata institucije. Medtem ko je najstarejše in najpomembnejše gradivo z našega območja zbral deželni arhiv v Gradcu, pa so v Mariboru nastale tri pomembnejše arhivske zbirke: pri Lavantinskem škofijskem muzeju (ustanovljen 1896), pri

nemškem Muzejskem društvu (1902) ter pri Zgodovinskem društvu za Slovenski Štajer (1903). Prvo si je zadalo nalogo zbiranja cerkvenih arhivalij, drugo je zbiralo gradivo z mestnega območja, tretje pa si je postavilo za cilj zbiranje gradiva po vsej Slovenski Štajerski. Z nastankom Jugoslavije je prenehala dejavnost graških arhivov na naših tleh in mariborski kulturni delavci so zahtevali ustanovitev posebne arhivske ustanove, ki bi poskrbela za gradivo na terenu, da bi le-to ne bilo izročeno na milost in nemilost propadanju in da bi obenem hranilo gradivo, ki bi ga po arhivski konvenciji iz leta 1923 morali Avstrijci izročiti nam. Leta 1929 je mariborska oblast ustanovila v Mariboru samostojen arhiv z imenom Oblastni arhiv v Mariboru. Šele leta 1932 je bil nastavljen kot arhivar profesor Franjo Baš, ki je že od leta 1925 upravljal arhiv pri Zgodovinskem društvu. 1933. leta je bilo ustanovi, ki se je imenovala Banovinski arhiv v Mariboru, izročeno gradivo Zgodovinskega in Muzejskega društva. Z okupacijo je arhiv prenehal biti samostojna institucija ter je bil priključen mestnemu muzeju, zasedeno območje Spodnje Štajerske pa je prišlo v območje graškega arhiva. Uslužbenci graškega arhiva so pričeli z evidentiranjem štajerskega gradiva, ki do tedaj še ni bilo prevzeto v arhiv, ter ga nato prepeljali v zbirna skladišča v Mariboru, Celju in Ptuj, odkoder so ga prepeljali na Zgornje Štajersko. To gradivo nam je Avstrija vrnila leta 1947. Po letu 1945 je bil zavod del Pokrajinskega muzeja v Mariboru, od leta 1952 pa je samostojna ustanova.

Zavedajoč se, da je arhivsko gradivo del našega skupnega narodnega kulturnega bogastva, je predsedstvo SNOS izdalo odlok (objavljen v Slov. poročevalcu 27. januarja 1945): »Vse knjižnice, vsi arhivi, umetniški, kulturni in zgodovinski spomeniki, znanstvene in umetniške zbirke in prirodne znamenitosti, last kogarkoli, spadajo pod posebno zaščito slovenske na-

rodne oblasti.« V ta namen je bila izdana vrsta zveznih in republiških zakonov in ustanovljena je bila arhivska mreža, ki pokriva celotno ozemlje SRS, tako da imamo danes arhivske ustanove v Ljubljani, Mariboru, Celju, Ptuj, Kopru, Piranu in Novi Gorici. V skladu z zakonom o arhivskem gradivu in o arhivih je vsaka občinska skupščina dolžna poskrbeti za varstvo arhivskega in registraturnega gradiva, se pravi gradiva, ki za operativno ni več potrebno, in ki je nastalo na njenem območju, kakor tudi gradiva, ki ga ustvarjalci kot potrebnega še hranijo. V ta namen lahko občinska skupščina v soglasju s temeljno kulturno skupnostjo ustanovi arhiv sama (če so seveda dani pogoji: zadostna finančna sredstva, primerni prostori in kader) ali pa ga ustanovi več občinskih skupščin skupaj oziroma pooblasti arhiv v drugi občini, da opravlja naloge arhiva na njenem območju.

Pokrajinski arhiv Maribor opravlja službo varstva na območju svojega ustanovitelja, okrajne skupščine Maribor, z izjemo občin Ptuj in Ormož, na katerem deluje samostojen zavod v Ptuj. Arhiv opravlja varstvo arhivskega in registraturnega gradiva tako tudi za območje občin Ravne, Dravograd in Slovenj Gradec. Zavod ima zlasti dve nalogi: skrbi za varstvo gradiva, ki ga je s teh območij že sprejel in ki ga hrani v svojih arhivskih skladiščih, kjer skrbi za njegovo varno hrambo ter ga urejuje po principih arhivistike, izdaja pa na podlagi gradiva tudi potrdila in prepise listin ter po potrebi daje gradivo tudi na vpogled, na drugi strani pa skrbi za gradivo, ki ga še hranijo

tvorci le-tega. Tako zavod evidentira gradivo pri vseh tvorcih, pri katerih je to po zakonu dolžna, ter pri onih, za katere meni, da pri njih nastaja tako imenovano zgodovinsko gradivo, gradivo, ki ga je treba trajno hraniti, nadalje daje dovoljenja za izločanje nepotrebnih delov registraturnega gradiva ter kontrolira varnost hrambe pri imetnikih. Razen tega je zavod zainteresiran za pridobitev reprodukcij gradiva, ki ga hranijo arhivi doma in v tujini in ki se nanaša na omenjeno območje; njegovi delavci pa tudi raziskujejo preteklost severovzhodnega dela Slovenije.

Kdor torej želi raziskovati preteklost treh dolin, najde historično gradivo v Pokrajinskem arhivu v Mariboru, v Študijski knjižnici in Delavskem muzeju na Ravnah, pri tvorcih gradiva na terenu, v Koroškem deželni arhivu v Celovcu, v Štajerskem deželni arhivu v Gradcu ter pri tistih institucijah in posameznikih, ki so imeli v preteklosti svojo posest na tem delu slovenske zemlje. Naj omenim, da bi nam Avstrija po arhivski konvenciji iz leta 1923 (našo zahtevo je priznala ponovno leta 1958) morala vrniti tisto gradivo, ki je nastalo na naših tleh in ki ga je odpegljala pred prvo vojno, vendar svoje obveznosti še do danes ni izpolnila.

Ne pozabimo, da je arhivsko gradivo, ki ga je žal preteklost, večkrat zaradi nevednosti in malomarnosti že toliko uničila, del našega skupnega narodnega bogastva, čigar ohranitev je naša narodna dolžnost. Dolžni smo ga izročiti našim zanamcem, saj bomo s tem dokazali, da spoštujemo sebe in njih.

Jože Mlinarič

val. Kmalu je vzšla na nebu lunina zarja in prečudna koprena je pokrila deželo. Iz te prelesti so se dvigale podobe Dobrača, Pece, Svinje, Golce, ko da bi vstajale iz hladne kopeli neizmerne srebrnega tolmuna... Nebo te noči se je sklanjalo brez utripanja nad vso to prelesto, kakor se more sklanjati le nebo poletne koroške noči.«

Čeprav se nahajamo v okvirni povesti, se mit nadaljuje in stopnjuje. Ni več reportaže o doživljanju dveh gledavcev in komentatorjev, ampak se natura dogaja sama v sebi: mrak, noč, luna, Dobrač in drugi hribi živijo lastno — prečudno — življenje. To je življenje zunaj pogleda, takšno, kakršno je bilo, preden se je tod naselil človek, hkrati pa je to svojo primarnost, nadčloveško in predčloveško avtentičnost podarilo Koroški (slovenstvu) in s tem samo slovenstvo naredilo za primarno. Ko pa se ta avtohtona Natura skaze še kot simbol »tisočeri Hudabivnikov«, njihov »bojni klic« itn., dobi svojo naravno, se pravi lepo bistvo in naravo tudi slovenski koroški proletariati.

Za Prežih je lepota zato tako bistvena vrednota, ker z njo izdaja, omejuje socialni svet: moč. Prežih ne mara sveta, ki bi bil utemeljen zgolj na moči, bi bil samo resničen, ne pa lep. Pravico, da lahko ubeži svojemu totalitarizmu revolucionarno političnemu delu, dobi le v primeru, da je Lepota (kot temelj umetnosti) enakovredna moči in da je torej izdelava prihodnjega sveta v enaki meri uveljavljanje naravne Lepote kot Moči. Hkrati pa se dobro zaveda, da bi sami Lepoti manjkala resničnost, zato ne more biti zgolj poklicni pisatelj, ampak to svojo dejavnost dopolnjuje s poklicnim revolucionarstvom. Tako bi lahko rekli, da živi Prežih v času, ko piše Samorastnike, in nekaj let za tem prav za prav dvojno življenje: je poklicno pisatelj in revolucionar, obojemu daje vso svojo dušo, energijo, ljubezen, interes. Ker pa vemo, da je sleherni od obeh področij-praks totalitarizem in da je mogoče služiti le enemu od njiju, je tudi tu Prežih izdelal pozicijo, tipično za slovenskega intelektualca od Prešerna, Levstika, Stritarja in posebno Cankarja naprej: intelektualca izdajavca, ki je obenem mitizator, destruktivist, ki je obenem konstruktivist.

Poskušajmo razčleniti še pomensko strukturalno — literarno ideološko — naravo vložene zgodbe *Samorastnikov*, predvsem pa, kako vpliva ta struktura na kompozicijo. Najprej pa še nekaj besed o notranjem delu okvirne zgodbe, o hudabivški Nani, ki pripoveduje zgodbo. V *Cvetju* se je podvojil avtor sam in je sam pripovedoval, čeprav v treh perspektivah, dvakrat kot dr. Ivan Tavčar in enkrat kot Kosmov Janez, v *Krpanu* je okvirna zgodba minimalizirana, v *Samorastnikih* pa so trije različni nivoji: pisatelj — Nana — Meta. Zakaj potrebuje pisatelj Nano? Prvič, da dela zgodbo o Meti za reportažno — zunajliterarno, »resničnostno« — verjetno; to je davek sociologiji. Na vsak način nas skuša prepričati, da ne gre za izmišljeno zgodbo, za literaturo, za jurčičevstvo, za spomine na deda, za krjavljčarstvo in pravljicarstvo. Pisatelj potrebuje nekoga od živih samorastnikov, da nam ga pokaže, da svojo zgodbo z njim verificira. Nana je prav za prav sama Meta v sta-

Taras Kermauner

Kompozicijsko literarno ideološke strukture Prežihovih Samorastnikov

(Nadaljevanje in konec)

Estetizacija ima v *Samorastnikih* dva obraza. Prvega, ki demitizira, smo že naznali. Njegovo podobo nam je le dokončati. Poleg gledanja karniške bajte kot pretekle umetnosti, prijetne skladnosti je tu avtorjev in Košatov »gosposko-turistični« estetski doživljaj. Avtor po tej plati hote ostaja zunaj mita — zunaj resničnosti. Ne le da gleda in opazuje zanimivi svet okrog sebe, tudi besede, s katerimi nam sporoča o svojem delovanju, ga karakterizirajo kot tujca-opazovavca pa celo kot uživača. Recimo: »O tem sva razmišljala s Košatom, ko sva ležala na robu slemena.« Ne delujeta, ampak ležita (prej sta se celo »nekoliko ohladila«, nakar sta stopila v »prijetni hlad« bajte) in gledata svet kot pogled. Pravkar navedeni stavek se nadaljuje: slemena, »od koder se je videlo na Podjuno pod nama. Mračno obzorje poletne noči je ta pogled zmeraj bolj krčilo in kmalu je bila vsa ravnina polna edinstvene, krasne, prelepe koroške noči...« Brž ko se »pogled krči«, se pravi zginja, začne odpadati distanca med gledavcem in predmetom, tujcem-uživačem in hudabivško-karniško zgodovino, gospodom in goro, pisatelj zdaj celo sam vstopi v mit.

Estetizacija se nadaljuje — in še po svoje krepí (pisatelj posveti celotno naslednjo stran Lepoti) — vendar dobi ravno obratno funkcijo od prejšnje: zdaj sodeluje v konstrukciji mita. Bistveno za kmečki proletariati, ki ga simbolizira koroška dežela ali Podjuna, in za Naturo samo, je njuna Lepota. Ta Lepota pa ni več, kot v začetku (v pogovoru o bajti kot umetnosti), umetna, kulturna, izvirajoča iz človeške prakse, ni lepota estetskega uživanja, ki ločuje subjekt od predmeta, ki torej distancira, razlamlja, diferencira, sektorizira, stratificira svet, ampak tista bistvena, prava, naravna Lepota, ki svet poenotuje, celi, osmišlja, ki ni predmet pogleda, ampak samostojna bitnost, s katero se mora človek stopiti. Ne more je gledati, kot ne gledaš Boga, ampak se ji podrediti. Zato mora nastopiti noč pogleda, njegova utrnitev, s tem pa nastanek Lepote, ki ni objekt, ampak samo subjekt. Sledijo opisi o mraku: »Tam (proti skalam) se je najprej potuhnjeno stiskal med čeri in prepade, od koder se je že mnogo bolj črn razbohotil na vse strani in srebal sončne žarke, ki so se krčevito oprijemali sinjih vrhov, dokler jih ni vseh popil... Le Dobrač je še dalje živordeče žarel. Mrak pa ni predolgo kralje-

rosti. Tako je mit stopil z literarnega piedestala, iz kvaziresničnosti v aktualno dejanskost, pred nas, vidimo ga, slišimo, čutimo. Kar je vse v skladu s socialno humanističnimi zahtevami do morebitnega mita: ne sme veljati le nasploh, v bistvu, ampak tukaj, zdaj, mora biti konkretni mit-resničnosti (»življenje«). A kaj je bolj aktualno resnično, kaj bolj življenjsko otipljivo kot Metina hči? Nana je dokaz, da se je z Meto, predvsem pa z njenim rodom res tako godilo, kot beremo v vloženi povesti: dokaz, ki stoji zunaj literature, v reportaži. — S tem smo dobili tudi nov razlog, zakaj je moral Prežih dodati celo tako monumentalnemu literarnemu tekstu, kot so *Samorastniki*, reportažni okvir: da bi literaturo de-literatiziral, de-estetiziral, napravil za samo življenje, za življenjsko dejstvo.

Če je resnična — zunajliterarna — Nana, je tudi Meta. O Meti kot starejši ženi beremo: »Prihajali so k njej« (namreč njeni otroci), »ko je bila že vsa siva, vsa sključena od dela, prevar in trpljenja, ko ni od njene lepote ostalo nič več drugega kot njene globoke, svetle oči.« O Nani pa smo že navedli, kako je imela brezzoba usta, a je hkrati izžarevala »veliko življenjsko moč«, v začetku pa pisatelj še pravi: »Po svoji že precej zgrbljeni izsušeni postavi bi mogla imeti tudi osemdeset let, po gibčnosti dvajset let manj, a po njenih živih neizgorelih očeh... bi ji človek prisodil še deset let manj.« Bistvene so torej oči: tisto ozadje in temelj, ki nosi pogled, vendar ne samo estetsko uživaškega, kakor ga ima pisatelj in kakor sta ga imeli Nana in Meta v mladosti, ko sta živeli iz polnega telesa, ampak tudi pogled, ki vidi resnico, še bolj pa tak, ki izraža življenje, obstoj, energijo (večnost). Oči zato niso le pogled (ki išče objekt), ampak znamenje večne živosti. Ko Nana pripoveduje svojo »skurno storijo«, dobi njen glas »poseben strasten prizvok«, v njej se rodi »oživiljeno čustvo«, »so se njene oči v globokih jamah zablskale, da se je čudno pomladil ves njen žolti obraz«, a nazadnje: »v njenih prsih je nekaj zahreščalo, kot da bi počila tajna struna, potem pa je nepričakovano goreče izsula iz sebe naslednjo zgodbo Karnic«. Navedene besede opozarjajo še na drugi razlog njene vloge v tekstu. Z njo ne dobi resničnostnega — alibi — le Meta, ampak avtor sam. S tem ko on pripoveduje zgodbo, je zgodbičar; kaj pa ima nazadnje s to Meto? Da bi se z njo identificiral, mora napisati celo socialno analizo in z njo argumentirati pomen in namen svojega obujanja Metine zgodbe (očitno je, da se čuti tujca, gospoda, turista — izdajavca, sicer se ne bi tako trudil za verifikacijo). A ta analiza je zunajliterarna, reportažna, kar popolnoma zadovoljuje njegovo vlogo revolucionarja, prav nič pa njegove vloge umetnika. Zato mora nastopiti Nana. Nana namreč ne pripoveduje kot umetnik ali stari očanec, ki ga veselijo le še buče in burleskni ali rahlo pustolovski spomini na mladost, se pravi spet estetsko, ampak eksistencialno. Zanj je pripoved prilika, da razloži, izpove, zatrdi svojo legitimno pravico do Karnic, do zemlje, s svojo zgodbo se predstavi kot Gospodar te zemlje, čeprav hkrati tudi kot žrtev razrednega

izkoriščanja in zatiranja. Zanj ima zgodba prav tisti pomen, kot ga hoče dati Prežih celotnim *Samorastnikom*: je dokaz za pravico proletariata do zemlje, za njihovo upravičeno borbo zoper grofa, veleposestnike, kapitaliste in socialno politični sistem, ki jih ščiti. V figuri in funkciji Nane se torej *Samorastniki* kot knjiga in samorastniki kot ljudje, oba pa kot simbol izkoriščanja, trpljenja in pravice do Gospodovanja legitimirajo. Temu ustrezni so tudi izrazi, ki ponazorijo začetek Naninega pripovedovanja. Besede ji ne tečejo gladko, ni lagoden pripovedovavec s čedro v ustih in samoljubnim mirom, v prsih ji hrešči, nekaj ji počti, zgodba se goreče izsuje: ta zgodba je izpoved, potrdilo in zahteva.

Hkrati pa si pisatelj ne more kaj, da ne bi Nana svoje zgodbe začela natančno tako kot Jurčičev ded ali ljudska pravljica: »Na Karnicah je živel star rod...« Naenkrat se reportaža in bojna izpoved, napoved popolnoma estetizira, prekrije s plastjo literarne fikтивности, znanega obrazca, ki že vnaprej vsakogar opozori, da gre za pravljico, se pravi za kvazirealnost, za domišljjsko tvorbo, za nekaj lepega, a neobveznega, nenevarnega, dodatnega, zgolj motranjemu uživanju namenjenega. Irealnost, ki sledi neposredno intenzivirani realnosti (ob Naninem nastopu) kaže na neverjetno sistematično dekonstrukcijo, s katero je Prežih razbijal lastni konstruktivizem, priča o nepodkupljivem izdajstvu-dialektiki, ki je pogoj slehernemu pravemu pisateljevanju.

Natančnejšemu popisu povesti se bomo v glavnem izognili, saj je dovolj znan, posebno podrobno se ga je lotila študija Marje Boršnikove. Upoštevali ga bomo le toliko, kolikor bo potreben za razumevanje naše razčlenbe; ta nikakor nima namena izčrpati Prežihovega teksta, ampak osvetliti eno samo njegovo stran: literarno ideološko in kompozicijsko.

Povest nosita — opredelujeta — dva principa, dve praksi, dva svetova; morda — pogojno — trije. Na eni strani so Karnice, ki jih predstavlja stari Karničnik. Njegova figura je precej znana, sorodna neštetim negativnim tipom slovenske literature (naj jih naštejemo nekaj le iz dramatik: Herman v Jurčičevi *Veroniki Deseniški*, Župnik v Cankarjevih *Hlapcih*, veleposestnik Lah v Pahorjevih *Viničarjih*, Mihael Grant v Kozakovi *Vidi Grantovi* itn.). Bodisi meščan ali kmet ali aristokrat, je zmeraj Gospodar, ki zaradi — večanja in ohranjanja — svoje zasebne lastnine ter moči, ki izvira iz nje, zatira in izkorišča delovno ljudstvo. Analizi te figure sem drugod posvetil precej prostora, zato se ji bom tu ognil, podčrtal pa bi rad Prežihov poseben in oseben odnos do nje; ta pa nas zelo zanima, saj spet priča o pisateljevi dvojnosti. V osnovi avtor Karničnika izjemno spoštuje. Zanj je posebljena Moč. Dosleden, trd, neuklonljiv, jase, bojevit, vztrajen, zmagovit. Da bi ga lahko — kot takšen »značaj« — spoštoval, ga mora povezati s kmetstvom, s tistim delom kmetstva, ki je tudi za Prežiha pozitiven (in ki smo ga že nekoliko obravnavali). Prežih dejansko ceni velikega kmeta (to se vidi še bolj pozneje, v *Jamnici*); je povezan z Naturo, zmagal je nad težkimi delovnimi pogoji in nad sabo, tr-

pi, dela in zmaguje. Manjka pa mu dvoje, brez česar za Prežiha ni in ne more biti pozitivnega lika. Telesnost in revolucionarna razredna morala. Ker je predstavnik izkoriščajočega razreda — ali vsaj izkoriščajoče plasti v razredu kmetstva — mora postati moralno slab. To je zakon. Po tej strani ga pisatelj obsoja — in ta obsodba tudi prevlada. Vendar je značilna kompozicija obeh elementov (struktura — tip — te kompozicije pa velja za celotno kompozicijsko strukturo *Samorastnikov*). Najprej — kot teza — je podana simpatija do Karničnika, najprej — kot osnovna barva — je pozitiven, nato — čez osnovno barvo — pa je nanesena negativna: negacija pozitivitete. Že na začetku vložene zgodbe, ko Nana pripoveduje o Karnicah, spoznamo Karnice kot nekaj najbolj čudežnega, mogočnega, njihovo identiteto z Naturo (Obirjem); odlomek smo že navedli. Na to idealno podobo pa pridejo zoprti toni: »Karničniki niso bili znani le kot zmožen in mogočen rod, pač pa so bili znani tudi po svoji ošabnosti, trdovratnosti in samoljubnosti.« Naenkrat intervenira čisto preprosta — in znana — krščanska moralka. Omenjene tri lastnosti so grehi, kažejo na slabe ljudi ali pa vsaj na ljudi, ki v določenih rečeh podlegajo slabemu. Tu — in še na nekaterih sorodnih mestih — Prežih brez obrambe podlega krščanskemu pojmovanju in ga vnaša v lastno ideologijo (seveda ne le Prežih; socialno-revolucionarna ideologija je to moralko v veliki meri prevzela — razen nekaterih pojmov, kot so pobožnost, ponižnost, vdanost ipd.). Krščanska morala je v tem pogledu nasprotje občudovanju Moči in Prežihu pride prav, da mu pomaga vzdrževati ravnotežje. Ne bi pa bil Prežih revolucionarni sociolog, če ne bi takoj teh lastnosti vezal ne toliko na osebo (kot krščanstvo), ampak na družbeni položaj: »Ta lastnost jim ni bila vcepljena le od prvotnega njihovega ognjišča, pač pa so jo redile tudi mogočne ženitve.« Bogatija — in velika zasebna lastnina — kvari. Tu pisatelj le radikalizira, kar je sicer že ves čas navzoče v slovenski literaturi kot kritika Moči (Oblasti), kar srečamo že celo pri Jurčiču, Tavčarju in Kersniku, ne le pri Cankarju: prav tako pri katoliških moralističnih pisateljih (tudi današnja slovenska literatura, ki se veže na tradicijo in ki v glavnem pripada intimizmu-naturizmu, sodi na las enako). In še: »Pri hiši se je košatil napuh, ki je mnogo pripomogel k žalostnemu koncu Karnic.« Kompozicija je jasna: najprej Moč, nato pa amoralna, ki pripomore h koncu Moči. Amoralna je nujna, ker je narurna Moč pozabila na zvezo s socialno revolucionarno komponento (ta — kot bomo videli pozneje — predstavlja bodočo Moč, ki je sinteza narurne, socialno-revolucionarne in moralne).

Podobno strukturo ima tudi Karničnikov govor sinu. Njegov začetek smo že navedli (ko govori o »stoletnem boju«, delu, »trdni podlagi« ipd.). Teza je spet pozitivna. A prav tako pride pri priči spet antiteza, ki tezo negira (ne da bi jo mogla odpraviti); pušča jo skrivno navzočo: v dvojnosti. Karničnik brani celo bivši zločin: »Jaz ne vem, če je to resnica ali laž« (da se je dogodil zločin), »toda če se je resnično zgodilo, je bilo Karnicam v korist. Če hočeš kraljevati, moraš iti brezobzirno svojo

pot!« Znova smo pri kantorjevstvu: kraljevanje — gospodovanje — v razmerah razredne družbe je nujno povezano z zločini, z amoralo, z izkoriščanjem. Prežihov problem je torej: kako najti takšno gospodovanje — Moč — ki ne bi bilo nujno amoravno in asocialno. Rešitev mu daje njegov socialno politični nauk, perspektiva o svetu, kjer ne bo izkoriščanih in zatiranih, kjer bojo vsi gospodarji (vsak išče svoje Karnice, pravi). V nekaterih — bolj moralističnih, ponavadi tudi sentimentalnih, bolj iz »hlapčevske« morale rojenih — slovenskih tradicionalnih tekstih je poudarjena predvsem enakost, neizkoriščanost, nezatiranost, celo svoboda, a čez vse ljubezen in bratstvo. Prežih pa se od njih občutno loči. Ne da bi te kategorije zanikal, nikakor, vendar — ali ga manj zanimajo ali pa jih pojmuje drugače. Ljubezen pri njem izvira iz telesa, iz spolnosti (to je teza, podlaga), šele pozneje raste v bratstvo, v ljubezen med mnogimi, ki je kultivirana, socializirana natura; raste pa prek rodu (krvi), se pravi prek oblike, ki spaja naturo (kri) z družbo (družina). Če je telo močno — spet Moč! — ne njega ne njegove ljubezni ne premaga nobena zatiravska, razredna družba; ne nevažna tema *Ljubezni na odoru* je ravno poskus župnika, trgovca, gosposke, da bi spravili Radmanca in Voruha narazen, a zaman; narazen ju spravi lahko le sama Natura (smrt). Seveda pa bi idealna družba preprečevala oviranje — prave, telesne — ljubezni, jo omogočala in spodbujala. Za socialno enakost se Meta in njeni ves čas borijo: za priznanje enakopravnega statusa nezakonski materi kot zakonski (da ne bi veljala za »prešušnico«); bori se tudi za karniško kajžo, za poroko z Ožbejem, v perspektivi za Karnice. Vendar se lahko bori le, ker je močna. Kdor ni močan (Ožbej), se ne more boriti in pušča, da gredo stvari, kakor gredo — smrti nasproti. V kategorijah enakosti, neizkoriščanosti, nezatiranosti moramo videti konotirano kategorijo moči (tudi v pravi ljubezni; ker je Ožbej premalo močan, tudi premalo intenzivno ljubi). Meta trpi, a svoje trpljenje premaga, ker je močna. V ospredju je torej nenehoma predvsem kategorija — vrednota — Moči.

Positivna Moč ima tri komponente. Najprej je telesna. Vsi Prežihovi junaki izžarevajo telesno moč: Radmanca, Voruha, Meta. O Meti beremo: »Meta je morala delati tako rekoč noč in dan; poleti je hodila na dnine, pozimi je pletla doma« itn. »prišla je za vsako delo, ki ji je prišlo pod roke«. Meta je tudi simbol dela, delavnosti; legitimizacija lastnine izvira le iz dela; vendar nas ta hip ta plat ne zanima, pač pa naslednji stavek: »In ni bilo dela, ki bi mu ne bila kos! Soseska jo je poznala kot najboljšo dninarico... Njena pridnost je bila skoraj nadčloveška« itn. Meta je kos vsakemu delu pa tudi vsakemu nasilju. Zato je druga komponenta moralna moč. Prežih prejšnji stavek nadaljuje in pravi, da je bila te pridnosti »zmožna le velika materinska ljubezen«, se pravi čustvo do otrok. To čustvo je sicer po eni strani telesno — rodovno — na drugi pa tudi duhovno-moralno. Moč te plati — duhovno moralne — vidimo najlepše pri prizorih mučenja. Metino telo je ogromno vzdržalo, na koncu, ko pa je vendarle začelo popuščati, jo je rešila moralna trdnost: po tridesetih udar-

cih »z močno leskovo palico« (tudi ta mora biti — kot Karničnik — močna; prava moč se pokaže le kot odgovor na nasilno moč) je situacija takšna: »Ti udarci je niso mogli niti toliko omehčati, da bi se spustila v bolesten jok, kakor so njeni mučitelji pričakovali. Meta ni hotela tem trinogom pokazati, kako trpi; toda kar je zatajila s premagovanjem občutkov, to je priznalo njeno telo, ki se je po slehernem novem udarcu začelo bolešno previjati. Njena zadnjica je bila že prekrižana z debelimi, marogastimi klobasami, iz katerih je tam, kjer so se križale, brizgala prva kri. Meta je že drgetala od bolečine in iz ust ji je vrelo neko krčevito grgranje. »Pa vendar ni popustila — in je zmagala. Moč telesa se torej nadaljuje — nadgrajuje — v moči duha, v zavesti lastne upravičenosti, pravilnosti svojih dejanj, ki pa je, ponavljamo, brez telesne ni. Telo se spreminja v moralo, natura se osredotoča v duhu in duši.

Vendar obe komponenti Moči še ne zadoščata, saj si lahko predstavljamo zlega človeka, ki je telesno močen in hkrati duševno odporen; tak je navsezadnje sam Karničnik. Da bi Moč dosegla pravo pozitiviteto, mora biti tudi socialno pravilna. Moč razredne oblasti je slaba — zato mora nujno voditi k izgubi moči, k brezmočnosti (usoda Karnic in kapitalističnega reda); prava moč je tista, ki stoji na strani izkoriščanih in zatiranih. Ti pa se zato ne borijo le za enakost itn., ampak za moč, s katero bojo to enakost itn. vzpostavili in obdržali, se pravi za Moč samo. Zato ni čudno, da Prežih ne nastopa zoper lastnino kot tako, ampak le zoper zasebno, izkoriščevalsko. Narobe, lastnina mu je cilj. V svojem velikem govoru pravi Meta svojim otrokom: »Ker niso Karnice vaše« (vaše in moje pa niso, ker se nam je zgodila krivica: »Karnice so zavrgle mene, zavrgle so tudi vas«), »je vaša vsa Podjuna, so vaše vse gore, vse globače, vse skale in vaša so polja, ki jih zdaj prekopavate s svojimi rokami.« Problema Moči in lastnine Prežih — razumljivo — ni ekspliciral, saj Moči in lastnine ni čutil kot problem, pač pa le kot cilj, ideal; a cilj je, kot vemo, v takih primerih zmerom neproblematičen, samoumeven. Z današnjega vidika pa ni težko opaziti različnih — celo nasprotujočih si — komponent, ki se skrivajo v tem samoumevnem cilju-vrednoti. Prežih nikjer ne govori niti ne namiguje na brezlastniško družbo. Vemo pa, da bo razredna družba ukinjena šele tedaj, če bo ukinjena sleherna oblika lastnine, privatna, državna, skupna: ko bo ukinjena sama lastnina, ko človek ne bo Gospodar nad predmeti (to je subjekt), ampak sodelavec v delovnem procesu, uživavec, proizvajavec, porabnik. Obe — danes tako bistveno ločeni poziciji — je Prežih in slovenski socialni humanizem z njim enotil, mešal in si predstavljal kot cilj nekakšno — brez dvoma zelo nedoločno — lastnino, v kateri bomo vsi gospodarji in nobeden hlapec. Ta — skrajnje utopična oziroma protislovna — predstava je seveda neosnovana že zato, ker pojem gospodarja implicira hlapca, gospodarja brez hlapca ni, ker ni subjekta brez objekta; gospodar je oblika subjekta, ta pa ne more gospodovati, če ni tistega, čemur bi gospodoval. In ker je njegovo gospodovanje brezkončno, mu je predmet vse, ljudje in reči. Ukinitev

lastništva je torej nujno povezana z ukinitvijo subjekta (tivism)a, kar pa pomeni, da si ni mogoče predstavljati bodoče družbe (kot si jo še danes naivni quasimarksisti — Vojan Rus itn.) kot družbe samih svobodnih subjektov, ampak le kot družbo onkraj subjektivizma. Prežih — in slovenski socialni humanizem — pa stoji na liniji zgodovinskega samouresničevanja slovenskega nacionalnega in razrednega subjekta, cilj mu je Moč in Zmaga, okrepitev, nenehno pre-močevanje, ne pa premošljevanje o svetu brez moči ali zunaj moči. Zato je tudi najbolj klavarna figura Ožbej — on bi recimo lahko predstavljal tretji princip, tretjo prakso povesti — ker nima moči, ker ga moč ne zanima. V resnici je lik Ožbeja pristni lik intelektualca-pisatelja-izdajavca, ki se ne more odločiti za nobeno stran (ne za estetiko ne za politiko); v njem je skrit pisatelj sam, ki pa se v tem liku ni mogel — ni smel — spoznati (čeprav se Cankar v sorodnih likih je; bili so ravno njegova najbolj priljubljena tema: nemoč). Prežih je preveč navezan na pozitivno ideologijo, da bi si smel privoščiti te vrste destrukcijo.

Občudovanje Moči nam torej pojasni več zadev: Prežihovo občudovanje revolucionarnega boja, posledica je vključitev vanj, prav tako pa svojevrstno občudovanje velikega kmeta, simbola Moči. Prežih je iskal v smeri sinteze med tem velikim kmetom in revolucionarjem. Mestni, tovarniški proletarci ga — kot literarni predmet — niso zanimali tudi zato ne, ker so bili dejanski ne-posestniki, v posesti zgolj svojih rok; kmečki proletarci pa imajo še jasno zavest, kako so — po krivici, po logiki razrednega razslojevanja — izgubili lastnino, ki so jo imeli ali na katero so — kot Meta — imeli moralno pravico. Razlastitve kmetov — kot nekaj očitno negativnega, Prežih je tu nedvoumen — ni opravičila proletarska revolucija, ampak veleposestniški, finančni kapital. Proletarska revolucija lahko kvečjemu vrne lastnino — seveda ne tako, da bi se novi lastnik z njo okoriščal zoper druge, pač pa vendar tako, da jo bo imel kot lastnik. Zato Prežih postavlja nasproti nepravim lastnikom (grofu) prave, ki temeljijo svojo legitimnost na Delu in Naturo. Samorastniki so na eni strani delavci, na drugi pa Natura. In krog, ki ga raziskujemo, se spet zapre. Prežihovo občudovanje Moči je tesno povezano z njegovim občudovanjem Nature. V de-naturiranem (mestnem, tovarniškem) okolju lastnina res lahko postane problem kot taka, sredi gora in polj pa ne. V tovarni je delovno sredstvo tekoči trak, stroj, mehanika, na kmetih sama zemlja in v mnogo večji meri kot v tovarni, kmetove delovne roke, njegov znoj, njegova kri. Delo je na eni strani sodelovanje z zemljo, na drugi pa je nenehen boj z njo: treba se je postaviti nad njo, v nasprotje z njo, ji iztrgati ogone, podreti gozdove, ji zagospodariti, da bo rodila, kar človek potrebuje (pšenico, krompir...). Biti Gospodar nad zemljo (Natura) je kmetova nujnost. Lastnik zemlje — pravi lastnik — ni tisti, ki jo ima v institucionalni lasti (kot kupec, ker ima denar), ampak tisti, ki ji vsak dan od zore do mraka gospodari, se pravi trga pridelke, se pravi tisti, ki gospodari (je z zemljo v gospodarskem odnosu). Ker pa vemo, da Nature ni mogoče obvladati do konca, saj

je primarna bitnost (lahko se maščuje: *Boj na požiravniku* itn.), je najbolj Gospodar tisti, ki je z njo najbolj v skladu: ki je sam Natura, ki je kot Natura Gospodar nad svetom. Ali ne izražajo prav te misli Metine veličastne besede, ki nadaljujejo prejšnje o njenih otrocih, gospodarjih Podjune in koroške (slovenske) zemlje: »Z vami je tako: vi niste kakor drugi otroci — vi ste samorastniki. Vi se niste odzibali po zibelkah, vaše zibelke so razgoni, brazde, zare, kjer vas je žgalo sonce in močil dež. Ob teh zibelkah so vam popevale tutujke in prepelice, svetila vam je strela, budil vas je grom... Zato ste kot samorastniki. Sami ste se izlevili, brez goje, kot izgubljena samorastna setev v razgonu.« Rodila jih torej ni kultura in družba, ampak sama Natura, spontano; ali ni v teh besedah dosegel mit svoj vrhunec? Ali niso samorastniki otroci človeka (Mete) in boga oziroma tistega, kar je pri Prežihu zamenjalo boga: Nature. Odtod njihova heraklejska moč in pravica — pravica kmečkih proletarcev — da so Gospodarji sveta. — Lastnina — seveda ne v deformirani obliki: kot privatno lastništvo — je torej naturen fakt.

Meta — kot Karničnikov protiigravec in perspektivni zmagavec — je najprej čista natura-telo. Prežih porabi natančno dva odstavka, da Meto opiše kot lepoto (da jo identificira z Naturo: bila je »njena postava kot tisa na Obirju«), nato pa, v tretjem, ki obsega en sam stavek, pove: »Meta še ni dobro prestopila sedemnajstega leta, ko je že postala široka z Ožbejem.« Njeno spolno občevanje, zanositev, porod, to so za pisatelja najbolj naravne — naravne — in s tem pravilne, lepe, reči. Kar je v skladu z Naturo, z občutki, je pozitivno. Prežih ne konstruira visoke — duhovno kulturne — ljubezni Cankarjevega (*Lepa Vida*) ali Gidovega (*Ozka vrata*) tipa. Ostaja pri telesu. Bistveno radikalizira Finžgarja (*Dekla Ančka*), je v bližini Ingoličevih *Lukarjev* ali Kranjčevih *Kapitanovih*. A v *Samorastnikih* zgodbo same ljubezni spusti — to obdela posebej v *Ljubezni na odoru*. V *Samorastnikih* ga zanima odnos med telesom — kot pozitiviteto — na eni in razredno družbo — kot negativiteto — na drugi strani, nato pa Metina človeška rast iz pozitivitete po sebi (telesa) v takšno, ki je za sebe in po sebi: v duhu, v revolucionarno zavest — v simbol. A spet je značilno — in to nas zanima pri raziskovanju kompozicije te povesti — da je najprej teza in da je ta teza Natura (telo), šele nanjo kot na osnovo se nanesejo druge barve: najprej nastop negativitete (razrednega nasilja), nato Metina duhovna rast. Ta rast je mogoča šele kot odpor zoper razredno nasilje, se pravi kot vztrajanje pri Naturi, pri obrambi svojih legitimnih človeških pravic (svobodne ljubezni z Ožbejem, neodvisne od kakršne koli posvetne ali cerkvene institucije), se pravi pravic lastnega telesa. Pri tem se namreč celotna zgodba začne, postane problem in konflikt. Pozitivna socialnost raste iz telesnosti, jo nadgrajuje, a je ne more zamenjati, in na koncu zmaga — ali bo zmagala — le, ker ohranja zvezo s telesnostjo, ker je z njo v najglobljem pomenu istovetna.

Metina zanositev nasprotuje interesu velike lastnine; ta se mora namreč še širiti (z ugodnimi ženitvami), ne pa ožiti. Širjenje

posestva (kapitala) — premočevanje — je osnovni zakon. Obenem pa je Metino dejanje zadelo na moralni okvir, v katerega je zavil sleherni lastninski interes: na — moralno — konvencijo. To branijo cerkev in posvetna gosposka s svojimi institucijami, kot vladajoča razredna morala (morala družbe je namreč morala v nji vladajočega razreda, se pravi njegovi interesi, interpretirani kot morala), obenem pa sam ljudski glas. Ljudski glas je na strani Gospodarja, (to najlepše kaže Mrakova nekaj let za tem napisana drama *Razsulo Rimljanovine*) vse dotlej, dokler se ljudstvo ne emancipira, avtonomizira kot opozicijski, avtonomen, konkurenčni, po zmagi nad zdaj vladajočim težeči razred (kot revolucionarni subjekt). Dokler pa se ta zavest v njem ne prebudi, igra pomočnika vladajočih. *Samorastniki* lepo — in namerno — kažejo, kako se s postopnim Metinim zmagovanjem nad Karničniki ljudski glas odleplja od podpore Karnicam in se zmerom bolj nagiba na Metino stran. Metina — mitska — zgodba je torej socialno politično (revolucionarno) pomembna tudi zato, ker mobilizira, osvetcha ljudstvo, ga iz služabnika ene plasti dela za perspektivnega Gospodarja. (Kakor Meta učinkuje na sosesko, učinkujejo *Samorastniki* na slovensko bravstvo v letu 1938: ga — kot ljudstvo — mobilizirajo in avtohtonizirajo.) — V začetku povesti je soseska kot celota zoper Meto, popolnoma se strinja s Karničnikovimi dejanji, polagoma pa se obrača. Ko Karničnik svojega sina razdedini in pošlje v vojake, je situacija že precej spremenjena: »Ožbej in Meta sta dobivala zmeraj več pristašev. Medtem ko je soseska gledala doslej Meto le kot veliko prešušnico, veliko grešnico, je ta Karničnikov korak povzročil, da je jela imeti to zvezo za nekaj globljega, nekaj svetlejšega in lepšega.« (Te kvalifikacije so seveda povsem skladne s Prežihovo ideologijo: globljega pomeni naravnega, se pravi, da Natura zmaga nad moralo oziroma naravna morala nad socialno-razredno, svetlejšega pomeni skladnega z novo revolucionarno moralo, moralo prihodnosti, lepšega pa skladno z Lepoto, brez katere ni ne prave Nature ne družbe ne morale.) »To privržen-

stvo je raslo počasi, kakor prihaja rosa na travnike; človek niti ne zapazi in mahoma se vse bliska okoli njega.« Kakor je pozneje raslo Metino potomstvo — proletariat — raste zdaj že njeno in njenega prihodnjega potomstva zavezništvo. Prežih je na takšnih mestih nezgrešljiv: povest je do kraja prilagojena socialno politični ideologiji, celo taktiki — prikazovanje zavezništva med avantgardo in ljudskimi množicami v narodno frontni skupnosti (zarodek bodoče OF). Cilj tega zavezništva je v revoluciji, se pravi v hipu-dejanju, ko se »mahoma vse bliska«; uporaba tega glagola — metafore — je večpomenska: razsvetljevanje sveta, dozda neukih, nerazsvetljenih, napačno usmerjenih množic in bliskanje orožja. Obenem pa ne smemo Prežihovo obdolžiti, da je *Samorastnike* pisal le glede na taktične potrebe revolucionarnega boja (zgodba o nastanku in opustitvi *Kanjuha iz zagate* celo kaže, da je to povest pisal mimo trenutne taktične koristi partije in jo je — tudi zato — prenehal pisati). Meta ne more in ne sme ostati sama. Morajo jo naslediti zmerom številnejši otroci, obenem pa se mora na njeno stran postaviti tudi zmerom številnejše ljudstvo, celo vmesni sloji, ki jih logika velikega kapitala nujno proletarizira; torej tudi — zmerom bolj proletarizirani — kmetje. Se pravi, da gre za nujnost — perspektivo — samega temelja Prežihove politične ideologije. Pa še en vzrok je: Prežih ne tu ne v drugih svojih delih ne nastopa z radikalnega mestno — tovarniško — proletarskega stališča zoper druge razrede, posebno zoper kmete ne, ker ne nastopa s stališča — anarhistične, surrealistične, ekspresionistične, dadaistične itn. — temeljne revolucije človeškega jezika, osnovnih moralnih pojmov in predstav zoper — krščansko, novoveško, evropsko, slovensko — tradicijo, ampak skuša to tradicijo — kar je v skladu tako z njegovo politično ideologijo kot mladostno vzgojo — nadaljevati, se postaviti v linijo, ki teče od *Martina Krpana* prek *Hlapca Jerneja* in *Cvetja v jeseni* do njega, skuša jo le očistiti idilizma, reakcionarnih primesi, nikakor pa ne zanikati in zavreči. Prežih — in celotni socialni humanizem — je intenzifikacija in vrh sloven-

Je ta poklic lep?

Foto: F. Kamnik

ske tradicije — v ideološkem in literarnem pogledu; je tako obnovljena tradicija, da je lahko živo odgovarjala tedanjim najbolj revolucionarnim slovenskim težnjam (nekaj sorodnega je trideset let poprej napravil Cankar).

Meta je torej zadela ob vladajoči interes in vladajočo — moralno — konvencijo; Karnice je spravila v sramoto. Sramoto — ki je greh — je treba kaznovati, kazen pa mora biti v skladu s starimi običaji in šegami. In začne se Metino mučenje.

Prežihova dvojnost štrli na vsakem koraku iz teksta. Kakor smo pred nekaj hipi še govorili o Prežihovi pozitivni povezavi s tradicijo, moramo zdaj zatrditi nasprotno. Prežih je bil kljub vsemu — čeprav predvsem politični — revolucionar. Kritiziral je tisto, kar je v tradiciji slabega; recimo ravno razredno moralo, običaje, ki branijo interese vladajočega razreda. Skoz te običaje se pokaže ta interes še posebej brutalen, morivski, nečloveški. Zato je mučenje po šegi prišlo Prežihu nenavadno prav. Ljubezni — odnosu — med Ožbejem in Meto posveti komaj kako vrsto, opis prvega mučenja pa traja 10 strani od skupnih štirideset, drugega šest, torej skoraj polovico celotne povesti. To ni naključje. Mučenje je pisatelj uporabil, da je z njim udejanil tri vrste svojih glavnih namenov. Najbolj pri vrhu, se pravi nazadnje je tu element, ki smo ga pravkar omenili: razkrinkavanje zločinskosti vladajočega razreda in njegove — zoperčloveške — morale. Karničnik v imenu Poštenosti, Nedolžnosti — da bi s kaznijo, s pokoro opral greh, sramoto — žge Metine roke do kosti in to za dejanje, ki je povsem v skladu s pravo — naravno — moralo. Poštenost itn. so torej očitno le hinavski — prekrivajoči, manipulirani — razlogi, s katerimi se brani interes, ta pa je ravno nepoštenost, izkoriščanje, predvsem pa nečlovečnost. V tem pogledu Prežih izrazito in radikalno kritizira tudi krščansko-katoliško moralo, kolikor ta brani obstoječo družbeno ureditev in jo s svojim velikim naukom o Ljubezni in Odrešujočem trpljenju, na katerega pa pisatelj pristaja, legitimira, opravičuje, ščiti. (Na tem mestu naj le mimogrede omenimo: Meta za Prežih ni le simbol novega človeka — revolucionarja, ampak hkrati prave kristjanke, svetnice; zato je sinteza heroja in svetnika. Pisatelj ji daje dimenzije Mučenika, Žrtve, samega Jezusa Kristusa. Prvo mučenje pisatelj takole opisuje: »Njena mati Hudabivka je že prej padla na kolena, sklenila roke in obrnjena k božji martri glasno molila žalostni del rožnega venca. '... ki je za nas krvavi pot potil...' je pridušeno odmeval njen, zdaj čisto tuj, neznan in odsoten glas po veliki dimnici. Šega je namreč bila, da so navzoči med martro glasno žebali. Zdaj je bila pa podoba, da moli samo Metina mati« (ne Karničnica ni odgovarjala ne Karničnik, čigar ustnice je zvijala besna zloba, ki je izdajala strastno uteho njegovega notranjega sovraštva). Karničnika sta se pregrešila zoper običaj, nista se v njem sama očistevala, ampak sta se povzpela nadenj, ga izkoristila zase. (Tudi zato je njegova veljava počila.) A to ni toliko pomembno. Mnogo važnejša je sama atmosfera. Hudabivka identificira Meto s Križanim, saj nenehoma moli: »Ki je za nas krvavo gajžlan bil...«, »ki je za nas težki križ no-

sil...«, »kateri je za nas na križu pribit bil...«. Prežih pristane na krščanstvo, vendar ga obrne in uporabi kot dodatno dokumentacijo za upravičenost revolucionarstva oziroma pravo — neinstitutualizirano — krščanstvo spoji s pravim — v *Samorastnikih* prav tako neinstitutualiziran — socialnim revolucionarstvom v veličastno sintezo. Običaj povzame, a ga preinterpretira: ne godi se tako, kot da bi v imenu Kristusa-Boga (Resnice, Pravice) upravičen, ravno s Kristusom legitimiran sodnik (Karničnik) kaznoval greh (Meto), ampak postane Karničnik židovski rabelj, Meta pa sam Jezus, ki ga po krivici tepejo. — Drugo mučenje njeno Mučeništvo še udrži in graščinski gospod pravilno komentira: »Ljubezen, ki prenaša take muke, je pregloboko zakoreninjena, da bi jo kdor koli mogel izruvati.« (Že zdaj pa je treba opozoriti, da besede ljubezen ne smemo razumeti v čustvenem pomenu te besede, kakor je v rabi danes, v intimizmu, ampak gre za nekaj drugega. Bistvena ni ljubezen do Ožbeja, pač pa to, kar izraža pisatelj v stavku, ki je zapisan neposredno pred tem: »Ali ji je samopremagovanje vtilo to moč, da ni odšla osramočena, kakor so po navadi bežale iz graščine take grešnice, pač pa samozavestno in prezirno skozi Dobrolo ves?« Podobno pravi sama Meta proti koncu povesti svojim otrokom: »Poglejte, mene so položili na martnico, ko še dobro vedela nisem, kaj je svet. Mogoče bodo polagali tudi vas. Tedaj stisnite zobe in si mislite, da ste samorastniki — da ste Hudabivniki« (Hudabivniki pride od »huda biti«, to so tisti, ki se jim po krivici godi hudo: ki trpijo.)

S pravkar izvedeno analizo smo podali drugi — globlji — namen prizora z mučenjem: politično-ideološki je zdaj podkrepjen s krščansko-človečanskim. Tretji namen — ali raven — je še pomembnejši: prikazati nastanek — Metine in proletarske — Moči. Mučenje mora biti tako podrobno opisano, da se jasno vidi porajanje Metinega značaja, osebnosti (mita). V začetku je Meta sedemnajstletno dekle, ki nima o ničemer pojma, predaja se le svoji — čutni — naturi (telesu). Ko pa ji hočejo to telo, njegovo dejavnost (spolno ljubezen z Ožbejem in v perspektivi otroka) vzeti, se prvič upre. Upre se torej ne zaradi kakšnih velikih idej, razredne zavesti še ne pozna, še oddaleč ni tista Meta, kakor jo spoznamo na koncu njenega življenjskega križevega pota (to je Prežihov izraz), vendar: upre se lahko, ker je telo; brez te zveze — identitete — s telesom ne njen — ne proletarski — upor ne bi bil mogoč (ker je to zveza z Naturo kot bitjo-substanco; o tem smo že govorili). Brž ko se začne mučenje, Meta prvič odkrije svojo moč: »Tudi ihtenje je popustilo, in solze, ki so še lile iz njenih oči, niso bile več tiste bridke solze, ki curljajo iz srčnih bridkosti; kmalu pa so se tudi te posušile v novi moči, ki je rasla v njej, ko je sedela na martnico...« Brž ko bi se ljubezen ali trpljenje lahko zaobrnila v stritarjevsko ali današnje intimistično sentimentalno samosmiljenje, ga avtor prekine in vnese moč. Možnost za takšno samosmiljenje v Meti brez dvoma obstaja — kot v vsakomer drugem; pisatelj govori o »Metini žalosti«, o tem, da »je bila zaradi ječe v kamri in zaradi prezira in sramote... že čisto izčrpana in je bila na koncu svojih moči.« Če bi se razvijala

po tej liniji naprej, bi dobili intimističen lik. Prežih pa nadaljuje: »Toda to, kar je doživljala zdaj... jo je stregnilo in navdalo z novo močjo. V njej se je oglašil skrit, užaljen odpor, ki pa se je večal...« Moč je odpor (in pozneje — pri njenih otrocih, onkraj povesti, a v njenem nadaljevanju, ki ga je pisal Prežih v knjigi *Naši mejniki*, 1946, upor). Meta je streznjena, postavljena v socialno realiteto. Čim bolj bo ta delovala zoper naravno pravo (zoper telo), tembolj bo kazala Meta svoj odpor, ker bo hotela svoje telo braniti. Postopek Karničnikov (in razrednih vladarjev) je nujno postopek zoper telo. Telo pa se v tem hipu že začenja nadgrajevati s socialnopolitično-moralno ideologijo, ki izvira — to je zelo lepo prikazano — iz najbolj osebnih, intimnih, čutnih krivic: »Vedela je, da mora sprejeti trpljenje kot neizogibni boj proti krivici in da mora v tem, čeprav neenakem boju, tudi zmagati.« Že od prve krivice, ponižanja, trpljenja naprej se odpira končna perspektiva: povečanje moči do zmage nad »sovražnikom«. (Karničnika pisatelj imenuje prav na tem mestu: »njen sovražnik«; tudi tako ga karakterizira: »Železna gospodarjeva pest... se je je dotaknila«, sina je »zlomil z mrzlim, grozečim pogledom«, »neizprosna trdota« »dušeče sovraštvo«; Karničnik je model za razrednega sovražnika, ki z neodjenljivo represijo vzbuja odpor — revolucijo.)

Beseda moč se nenehoma ponavlja (zanimivo je tudi, da sta najvrednejši karakteristiki človeka ravno moč in oči, v moči so torej obsežene tudi oči; to je jezikovna plat, ki pa jo v tem spisu sicer puščamo vnemar). Ko pisatelj razlaga, kakšno je mučenje s predivom, pravi, »da tudi najmočnejši ljudje le kratek čas prenesejo to martro«, saj je na koncu mučenja položaj takle: »Po prstih je že rezalo golo meso in po dimnici se je širil vedno hujši smrad.« In: »se je pokazala ena sama, velika, osmojena rana nakiplega mesa in žil.« Meta je vse to vzdržala, torej je že v začetku močnejša kot »najmočnejši ljudje«: močna kot Natura sama, izpopolnjeni razviti mit Krpanove moči — Cankar je z Jernejem šel tu drugo pot: bil je hkrati oznanjevalec Nemoči). Meta se zvezi z Ožbejem ne odpove, pa čeprav mora od doma. Vnovič zanosi z njim, čeprav je morala vedeti, da se bo mučenje ponovilo, da bo represija nad njo še hujša. Peljejo jo v graščino, kjer ji gospod prijazno prigovarja: »Sama veš, da ta zveza nima nikakih koristi zate.« (In jih res ni imela: Meta se ne bori za korist, ampak za — svojo in v perspektivi skupno, človeško — pravico do telesa.) »Odpovej se tej ljubezni pred nami, pred Bogom in pred človeškimi postavami. Tako bo najbolje zate.« (Karničnik ji ponuja denar, mnogo denarja: vreden je nekaj parov volov, kar je bil tedaj res velik denar.) A se noče odpovedati, ker bi se s tem odpovedala sebi, še več: najvišjemu načelu in biti sveta — Naturi. »Karnic se lahko odpovem, ker nanje še mislimi nisem utegnila«, odgovarja Meta, »če pa se odpovem Ožbeju, se mi zdi, kot da bi zatajila svoja dva otroka.« Meta je simbol, mit, idealni lik, vzor, perspektiva le, če ima otroke, če se ti otroci pod njenim vodstvom vzgoje v revolucionarje; s tem ko se odpoveduje denarju, ne pa Ožbeju (Ožbej igra tu le vlogo povoda za nekaj bistveno važnejšega od njega), se formira

v pravo osebo. In dodaja: »Temu, kar ni moje, se odpovem, temu pa, kar je moje, se ne odpovem...« Njeno telo — njena ljubezen od Ožbeja — je njena lastnina, sama je Gospodar nad njim in nihče drug. Njeno je telo, njeni so sadovi njenega telesa) otroci), njeno je dopolnilo njenega telesa (Ožbej). In noče storiti greha zoper Naturo. Poudarek na »moje« je hoten in bistven: Meta se že od začetka kaže kot Gospodar (Moč je moč nad lastnim telesom, a v imenu telesa).

Začenja se novo mučenje: v graščini. In spet se vse vrti okrog Moči, »če boš močna, te ne privežem, če boš slaba, te moram privezati; jo je vprašal birič.« »Skušala bom biti močna', je odgovorila Meta. In: »Meta se je vdala z zavestjo, da trpi po nedolžnem, in to ji je dajalo dovolj moči.« Beseda moč se ponavlja kot magični obrazec: vse pozitivno je osredotočeno v nji. Ko jo birič že tridesetkrat udari, spet odklon graščinski predlog: »V tem kriku je bila obtožba, stud, izraz bolesti, sramote, gneva in zaničevanja, samo prošnje ne.« Zmehom bolj se Meta razvija zoper tiste krščansko-katoliške lastnosti, ki jih je najbolj poudarjalo ravno slovensko krščanstvo: zoper pokorščino, ubogljivost, vdanost, ponižnost. Nikogar ne prosí, zanjo najvišja Vrednota ni Bog, h kateremu se človek — kot bitje nemoči — obrača s prošnjo kot k bitju Moči, Meta je sama prevzela funkcijo Moči, s tem subjekta, Gospodarja sveta — kar je popolnoma v skladu s Prežihovo socialno politično ideologijo. Vendar je treba prav tu dodati nekaj bistvenega. *Samorastniki* na eni strani s takšno odkrito silovitostjo oznanjajo Moč, človekovo Moč, a vendar na drugi s tem ne oznanjajo subjekta in subjektivizma (kot ga v odločilni meri Cankar — čeprav tudi njegovo nasprotje). Nočejo izenačiti Moči s subjektom, ampak jo skrivajo, nadgrajujejo, sakralizirajo, mitizirajo z Naturo. Metina volja se nikjer ne kaže kot človekova samovolja (takšen je Karničnik, negativni liki so v slovenski literaturi liki subjektov: Kantor itn.), ampak kot volja, ki je popolnoma v skladu s perspektivo celotnega človeštva in z Naturo (Harmonijo, Lepoto, Enakostjo, Pravico...). Metina volja (in moč) je utemeljena transsubjektivno: pravi človek torej ni ne sam, ne neutemeljen (kot ga razkriva povojni avtodestruktivizem humanizma), ampak utemeljen v Naturi in v človeškem Cilu, še več, v moralno-socialnih Idejah, v Logosu. Tu je središče Prežihove pozitivitete-konstrukcije, tu je tudi glavni vzrok, da so *Samorastniki* tako učinkovali: človeku — meni, tebi — je priznana neskončna Moč, hkrati pa mu je zagotovljena narurna, transsubjektivna pravica do te Moči (avtodestruktivizem bi rekel, da mu je odvzeta temeljna odgovornost zanjo). V tej točki je Prežih najbližji evropski tradiciji: *Samorastniki* so povest o človekovi legitimni »nadčloveški« Moči.

Karničnikova osnovna napaka je bila v tem, da je sebi in svojim — Karnicam, vladajoči plasti lastnikov — pripisal Moč, Ponos, Vztrajnost, v Meti in Hudabivnikih pa je videl nemoč, rod, rojen za sužnost. Prav tu se Karnice zlomijo, ker se skaže, da je to veljalo za preteklost, za prihodnost pa prav gotovo ne: Karnice propadejo, Hudabivniki pa razvijejo nevideno Moč in vsak čas bojo njihovi — in

slovenski – Gospodarji. Razlika med obema rodovoma je tudi v tem, da se mora izkoriščajoči posluževati zločinov, nasilja, brezobzirnosti, da bi zmagoval, izkoriščani pa temelji sicer na Delu, a skoz delo na narurni pravici do lastnine, se pravi, da po naruri deluje zoper zločine, zoper nasilje in brezobzirnost, da nujno nosi v sebi pravo — novo — moralo Ljubezni. Enakosti. Meta govori proti koncu otrokom o tem, kako »si boste združeni lahko priborili svojo enakovrednost, svoje pravice« in o sebi, da »ne čuti drugih skomin razen ljubezni do vas, do svoje krvi«; in še: »Leto za letom je Meta vlivala otrokom vero vase in jih učila spoznavati in zaničevati krivico in greh«; pravica in poštenost, vera vase — samozavest, zavest o lastni moči, »pankrtska čast« — pa so sami na sebi narurni (ne pa krščanski; tu nastopa Prežih zoper krščanstvo, ki je s posegom Boga — po Mojzesu — in Jezusa šele vneslo v svet Ljubezen, Pravico, krščanstvo je v tem pomenu anti-narurno, zato tudi zaničuje in odklanja telo; narurnost enači s poganstvom): »Ta vera se je v njih utrjevala, nosili so jo s seboj po podjanskemrodu, po gorskih koritih, ta vera se je zraščala s tuljenjem vetrov po slemenih, z bučanjem globač, s sanjami polj« itn. Karničnikova vera in samozavest pa je v neskladu z Ljubeznijo in Pravico (in z Nature). Karničnik govori sinu: »Če hočeš kraljevati, moraš iti brezobzirno svojo pot! Tisti, ki se nas boje, nas imajo za trdosrčneže, za brezobzirneže, za samobučneže« (so karakteristike subjekta: trdobučnež pomeni samovoljneža). »Dobro! Taki smo, kakršni smo in kakršni morajo biti tisti, ki hočejo živeti na Karnicah.« Takšni morajo biti, če hočejo ohraniti moč Vladoarjev v razredni družbi, takšni pa ni treba, da so tisti, ki bodo vladali v brezrazredni družbi (samorastniki). Zato je ves karniški ponos sezidan na prhljih tleh. Karničnik: »nismo nikoli pred nikomer snemali klobuka, razen pred duhovno in posvetno gospodo« in »naš rod lahko samozavestno zre raz Karnice...« Meta je šla v svoji samozavesti dejansko mnogo dlje: ona se ne uklanja niti duhovni in posvetni gosposki; ne mučenju in ukazom graščinskega gospoda ne duhovnika, ki Mete »ni hotel vpeljati, kakor je pri porodnicah šega« in je »moral Meta z novo sramoto zapustiti cerkev«, ki »tudi tega drugega fanta ni dovolil krstiti za Ožbeja, kakor je Meta želela, temveč mu je dal svoje posebno ime: Gaber« — da bi ga s tem za vse življenje zaznamoval (a mu je dal dejansko čudežno ime: ime nečesa narurnega — čez vse odpornega, grčastega drevesa). Karničnik ne more verjeti, da bi bila Meta primerna za Karnice, ker nima v sebi karniškega duha: »Tega duha pa Hudabivniki nimajo in ne morejo imeti.« Ni razložil dveh stvari: ponosa, ki izvira iz privatne lastnine, moči, ki temelji le na tej (to je karniški duh), in ponosa ter moči, ki izvira iz Nature-Človeštva. Tisti, ki je brez posesti, zanj ne more biti močan; zato pravi sinu še naprej: »Ta rod — hudabivški, se plazi po globačah, ko da bi se črvi plazili; nakapljaj se je iz neštetih postelj, suženjski je in ne zna nositi glave pokonci.« Samorastniki pa so ena sama pesem o zavrnitvi suženjstva, o človeku, ki nosi glavo pokonci — do neba. Karniški nasledniki niso čutili tistega, kar je od njih zahteval oče.

Ko je burno za mošt

a česar ni znal dopolniti — nadgraditi — tudi s socialno revolucionarno moralo: »Mi pa, Karničniki, nismo slabiči. Ne dovolim ti, da postaneš slabič... Ali nisi iz prahu, ki ga veter že stoletja nosi okrog Karnic, ali ne čuješ v sebi krvi, ki je tekla v naš rod po nevidnih žlebovih iz osrčja samega Obirja« (tu nastopajo Karnice v funkciji slovenske zemlje). Ožbej (»neodločen, mehak slabič«) tega ni čul, pač pa so to — v največji mogoči meri — čuli Meta in njeni, ki so bili, kot pravi avtor »lepi... vsi visoko zrasli, ravni, močni, žarečih oči« — lik prihodnjih poštenih Gospodarjev.

Sledi še prizor, v katerem so hotele karniške dekle na pokopališču Meto ponižati, zmerjale so jo in sramotile (»Na tem blagoslovljenem svetu ni mesta za vlačuge«, metale so nanjo »kamenje« (itn.), ona pa ponovno — in še očitneje — zmaga nad svojimi sovražniki. Kakor je bilo Metino vedenje v obeh mučenjih monumentalno v svojem odporu, pretresljivo zaradi prestanega trpljenja, je zdaj monumentalno v svoji čistosti in ponosu: »Karniške babe so se pripodile že čisto do Mete. Ta pa se ni zganila, temveč je mirno stala ob grobu; z eno roko je držala Ožbeja« (otroka) »na roki, z drugo pa Gabra za roko. Tako je stala visoka, lepa in nedostopna pred obsedenimi nasprotnicami.« Te so se morale nemočno »umakniti pred Metino podobo, ki jih je na tako čuden način premagala.« Bistvo je v tej besedi: premagala. In naprej: »Prešuštnica ni klonila glave, vlačuga je stala visoko zravnan pred svetom in iz nje je blestel neki nepremagljivi čar lepote, materinstva in moči... Prevzelo jo je doslej nepoznano čustvo samozavesti, enakovrednosti... Vsa polna zavzetja, ki ji je dalo moč, da je tako lahko zmagala svoje nasprotnice, je šla skozi vas... To zavzetje je ni več zapustilo, prebujalo jo je k doslej nepoznani samozavesti, k odporu, k moči...«

Lahko torej zapišemo, da so podrobni opisi obeh mučenj kompozicijsko povsem

primerni, saj simbolizirajo bistvo Metinega življenja: njeno celotno življenje je bilo od začetka do kraja eno samo veliko mučenje, a skozi vsa posamezna mučenja in skozi samo življenje je hodila kot zmagovavka.

Tretji namen, zakaj je pisatelj posvetil toliko pozornosti scenam mučenja, je prav tako v skladu z njegovo literarno ideologijo; recimo, da je ta namen najbolj pri dnu, v temelju pisateljevega odnosa do sveta: je prikaz nature kot telesa in ustreza — kot negativ — prikazu Radmancine telesne ljubezni kot pozitivu; v *Ljubezni na odoru* telo, ki uživa, v *Samorastnikih* telo, ki trpi, ki ga mučijo. Mučeno telo je še zmerom telo, in če ga mučijo po krivici, je tem bolj pozitivno. Pri Prežih ni sledu o onem odporu do vsega telesnega, mesečnega, spolnega, ki ga je tako ognjevit in tako dolgo — še danes — zagovarjal slovenski katolicizem in se je precej prijel tudi slovenske literature. Zanj telo ni nekaj nižjega, manj vrednega, celo umazanega, narobe, kot je gora (Obir) simbol in najvišji izraz fizične Nature, je človeško (Metino) telo simbol in najvišji izraz človeške Nature. To telo je krivična družba z neizmernim nasiljem skušala uničiti, a ga ni mogla, postaralo se je šele samo od sebe, po večni naradni poti. Omenili smo že, kako je imela pred smrtjo še zmerom »svetle oči«, ki so bile še zadnji ostanek Lepote. Stran pred tem beremo: »Soseska ni mogla razumeti, kako je Meta pri takem življenju in pri toliko otrocih ohranila svojo lepoto; še potem, ko je zlegla že devet otrok, je bila še zmerom zbravnana, gladkih lic, živih oči...« In še prej: »Dasi je bila Meta že mati treh otrok in je prestala takšne muke, je bila med vsemi zbranimi ženskami v Dobrli vesi najlepša. Bila je kot sonce, pred katerim se je moralo vse skriti.« Na samem začetku pa: »S sedemnajstimi leti je postala Meta najlepši dekle v celi fari in gotovo tudi v celi Podjuni.« — Ta lepota je brez dvoma v osnovi telesna, ne le duhovna.

Kot smo že omenili, v *Samorastnikih* Prežih te telesne lepote ne razvija (kot v *Ljubezni na odoru*), ampak kaže poskuse socialnega nasilja, da bi jo uničilo. Stavki, ki smo jih pravkar navajali, so stilno dovolj konvencionalni in same telesnosti literarno ne poudarjajo, čeprav jo literarno ideološko implicirajo. Ob podajanju mučenja pa se telo takoj pokaže kot telo, konvencionalen opis prepusti mesto inovativnemu jeziku. Začne se že z uvajanjem v mučenje, ko ji je gospodar mogel pod zapestjem tesno stisnjeni dlani zaokrožiti v majhno skledico. Neki drug avtor, ki mu ne bi bilo do poudarjanja telesa, bi te prizore in natančne opise prešel, Prežih pa se jim posveča izjemno pazljivo. Recimo: »Tleče predivo ne peče in ne žge samo dlani in prstov, ne prežge samo kože do živega mesa, temveč žge s peklenjskimi bolečinami v možganih, pri srcu in pri vseh čutilih telesa.« Poudarki so na besedah, kot so koža, meso, čutila, telo in konkretni deli telesa: prsti, dlani, srce in možgani ne v svoji duhovno duševni, ampak telesni obliki. Nato se »je onemoglo zvilo njeno telo. Potem je kmalu zasmrdelo po ožganem mesu.« »Oči so... izstopale iz jamic.« Meta je »z zobmi grizla ustnice«. Nato: »Po prstih je že rezalo golo meso od kosti.« Nato: »rana na-

kiplega mesa in žil.« Po vsem tem je bila Meta »pijana od bolečin.«

To telo pa je v bistvu spolno. Kaznovano je zaradi spolnega greha (prešuštva), ko Meta mučijo, mučijo hote ravno njeno telo, da bi iz njega izgnali hudiča spolnosti; v tem je starodavni krščanski pomen mučilnega rituala. Pri ponovljenem mučenju — na graščini — se to tudi jasno pokaže. Meti ne žgejo več rok, ampak jo bijejo po golem telesu: »Oklenila se je stola z obema rokama in stisnila zobe... Ko pa je čutila, da ji buri viha krilo na hrbet, jo je stresla groznica: 'Ali morate po golem telesu?' 'Kako pa, grlica nedolžna,' je robato odvrnil burič in ji s plosko roko pritisnil nago zadnjico na les, da jo je zazeblu pri srcu.« Golo telo je po Naturi — namenjeno nečemu drugemu, ne tepežu »z močno leskovo palico«. Ta tepež in palica po nagi zadnjici sicer simbolizirata spolni akt, vendar na negativen način: kot kazen za naradni spolni akt. Razredna družba dopušča spolni akt le v določenih pogojih; znotraj institucije (celo sakraliziran v religiozni zakramenti; tako katolištvo omejuje Naturo). Spolni akt postane zapovedan ali dovoljen zaradi določenih namenov: zaradi otrok, ne pa zaradi želje samega telesa, ki hoče užitek (vrednota telesnega užitka je povsem v skladu s Prežihovo socialno politično ideologijo, vendar bolj z njeno različico pri Marxu kot z njeno adaptacijo na slovensko puristično antitelesno, antimaterialistično, idealistično tradicijo); torej ne zaradi spontane logike samega spolnega telesa (in Meta z Ožbejem brez dvoma ni spala zaradi tega, da bi zanosila; otroci so postali njen smisel šele pozneje, v njeni moralno-socialno ideološki nadgradnji). Nedopuščeni — prepovedani — spolni akt pa je treba pri priči kaznovati s simbolizirano negacijo: tepež je boleči spolni akt, neprijetni, mučni, simbol moškega uda — »močna« (spet močna) »leskova palica« — je uporabljena za povzročanje bolečine, ob kateri ni nobene spolnega telesnega užitka (nastopi pa duševno-duhovni užitek v občutku moralne zmage). Socialno nasilje je torej v svoji osnovi nekaj nenaturnega, de-naturiranega, spolnost in užitek sta zamenjana z institucijo »običajem«, »šego«, »pravico svobodnih kmetov«, cerkvenim naukom, graščinsko postavo). Spolnost (ker je Natura) je uživajoče predajanje, institucija — »pravica... na tem svetu«, torej razredna, torej krivica — je nasilje in to ravno nad telesom, ki je primarno mesto za izražanje spolnosti.

Prežih tu očitno ni daleč od desadovske logike razrednega nasilja kot nasilja nad spolnostjo, čeprav je pri njem spolnost seveda sakralizirana v Lepo naturo in podaljšana v socialno-moralno Revolucijo (vendar so tudi to pojmi, s katerimi se je ukvarjal ravno danes de Sade). Odnos mučiteljev — rabljev — do Mete razodeva skrito pohoto, denaturirano spolnost, zlorabo užitka, ker ga dosega z mučenjem, ne pa s predajanjem. Prežih pravi: »Po tej sodbi, ki je bila zadnja v dobrih graščini, pa ljudje še dolgo niso mogli pozabiti, kako so se gospoda zagledali v prelestno Metino telo; nikdar baje še niso videli tako lepo izoblikovanih nog, tako bele kože in tako zapeljivega čara. Gospoda se dolgo niso mogli zdramiti iz strmenja nad to deviško zapeljivostjo, ki je ležala stegnjena pred

njimi.« Ker ne smejo pustiti do izraza svojemu naravnemu spolnemu nagnjenju, to je prepovedano, ga izrazijo v deformirani, pervertirani, perverzni, sadistični obliki: kot mučenje. Ne gledajo namreč le Metinega telesa, ampak mučenje tega telesa (in njihova funkcija ni dosti različna od funkcije v Faulknerjevem *Svetišču*, kjer glavni junak najame zase namestnika, ki najame Popaja, da ta koitira z njegovo ljubico, ju pri tem gleda, prej pa jo je sam defloriral s koruznim storžem). Gledajo, so torej tudi esteti, uživači. (Ni čudno, da se je Prežih estetike, katere bistvo je ravno tak način gledanja — opazovanja — tujega delovanja, sramoval, jo skušal premagati z direktnim — socialno revolucionarnim — delovanjem, a se je vendar ves čas vračal k njemu. Slehera literatura kot praksa vključuje v sebi te vrste sadizem: Prežih gleda Meta — njeno celotno življenje, ki je mučenje — podobno, kot jo gledajo graščinski gospodje. Res pa je, da ne ostane pri tem, ampak ta svoj — estetsko uživaški — pogled nadzida z moralnim, politično ideološkim: z mitom in ta mit uporabi kot propagando v boju zoper mučenje; — literatura kot eksistencialni alibi.)

Takole poteka ta sadistični in hinavski spolni akt: »Birič je začel mazati z močno leskovo palico; pri vsakem udarcu je nekoliko zategnil in po vsakem udarcu je nekoliko premolknil; ko je prvič primazal, se je zdela, da se je palica oprijela Metinega telesa in da ga vleče kvišku, pri drugem udarcu in pri tretjem se je videlo le še nalahno drgetanje mesa in kože, pri naslednjih udarcih pa je bila golota že bolj podobna komaj vidno kipečemu testu.« Ritem udarjanja, drgetanje mesa in kože, vzcvetevanje mesa, to so vse pojavi spolnega akta, le da so protinaturno zaobrnjeni. Tepež je celo neke vrste naknadna — simbolična — defloracija: »njena zadnjica« (ki je v tem in takih primerih simbol ženskega spolnega organa) »je bila že prekrizana z debelimi, marogastimi klobasami, iz katerih je tam, kjer so se križale, brizgala prva kri.« Mučitelji — vladajoči razred — so dobesedno krvi žejni, politično ideološka propaganda gibanja, ki mu je Prežih pripadal, torej ni nič pretiraval, ko je uporabljala podobne izraze. Prežih je ravno nazorno pokazal, da krvavežnost, krvoločnost privatnih lastnikov ne smemo jemati le kot stopnjevano pesniško figuro, kot nekaj abstraktnega, ampak kot nekaj docela konkretnega. To pa je lahko pokazal, ker je sam izhajal iz telesa kot pozitivete; medtem ko pri avtorjih, ki telo zanikujejo in vidijo predvsem ali izključno le človeško dušo, duha, značaj, zavest, tak izraz nujno učinkuje prisiljeno, narejeno, izmišljeno (propagandno). Pri našem pisatelju ima estetsko in avtentično literarno ideološko ozadje. (O čemer pišemo, velja za obe sodbi, Karničnikovo in graščinsko: obe morata prodreti skozi površino videza — kože — do bista, do telesa, do krvi.)

Isto pride na dan v drugem domačem običaju, ki ga pisatelj imenuje »očitna sramota«: ko dekle tepejo prešušnico po golem spodnjem telesu. Prežih sam naredi identifikacijo: ritual »gole sramote« sestoji — leksično — iz dveh besed: iz golote in sramote. Golota je »popolnoma golo spodnje telo«, simbol spolnosti-telesnosti. Sramota pa socialna interpretacija naravnega

telesna-spolnosti; ker spolnost v Metinem primeru ni bila institucionalizirana — blagoslovljena — je kriva: sramotna. »Tri ženske so planile na Meto, jo v hipu postavile po konci, še hitreje dvignile dekletovo gornje in spodnje krilo nad glavo in ju tam prevezale, da je bilo Metino spodnje telo popolnoma golo.« In spet se ponovi denaturirani — simbolizirani — represivni spolni akt: »Potem pa so z močnimi brezovimi šibami začele klestiti po nagem životu, zraven pa besno sikale: 'Cundra cundrasta'«. Očitno so imele pri tem neposreden — vsaj telesni, če ne spolni — užitek: »besno sikanje namiguje na to. Prežih opisuje dekle kot »čisto pobesnele zasledovalke, ki so ne-prestano udrihale s šibami po njeni goloti in sikale: 'Kuzla kuzlasta... na... cundra prekleta...' Babe so bile kakor obsedene; njihov hlepčev očel so se še strašneje zagrizle v Metino belo kožo in njeno lepo oblikovano spodnje telo... Kakor bi jih ravno ta deviška belina podžigala k še hujši besnosti.« Očitno se zatirana spolnost (o tem tudi Prežih govori v naslednjih stavkih: »Babam... se je pri tem zdelo, da se maščujejo za neko tajno krivico in zapostavljenost...«) izraža kot Morala, Sodništvo in Krvništvo. Moralna akcija je identična s spolno zatrtjo in na izmaličen način razodevajočo se kaznovano akcijo: babe so se zagrizle v Metino telo, v njegovo deviško belino; tudi one so hotele sodelovati pri defloraciji. A prizor kaže še več: ne gre le za zasebno voljo samih žensk, ampak za njihovo pravico, se pravi za sistem, ki zahteva takšno simbolno defloracijo (ves čas se prav tako govori o krvi — hlapci: »Ali si puščate kri?«; »znorele babe so pobesile svoje s krvjo obrizgane habine«); pisatelj pravi, da so »dekle... po stari navadi imele pravico, da se nad nesrečnico maščujejo na ta način, da ji nad glavo prevežejo krilo in jo s šibami po goli sramoti iztepejo iz dvo-rišča... Onstran plota se pravica očitne sramote že neha.« Sintagma »gola sramota«, ki v tem stavku ne pomeni le »stare postave«, mučilnega rituala, ampak obenem Metino zadnjico, ki je simbol za njeno spolovilo, oziroma celotnim »spodnjim telesom« simbol same spolnosti. Se pravi: spolno izražajoče se telo je sramota za družbo-konvencijo, medtem ko Prežih ost obrne in pravi: razredna družba pa je dejansko sramota za tarbno človeško telo.

Značilno je, da so se levičarski — torej Prežihu posebej naklonjeni — kritiki problema in teme telesnosti nekako izogibali. Najdlje je šla Marja Boršnik, ki občuduje Prežihovo »elementarno silo« in hvali ravno *Ljubezen na odoru*, ki je »vsa natrpana s sokovi zemlje in čutnosti in kar puhti zdrave strasti«. Očitno ji je ta plat všeč, četudi ob oblikovni plati meni, da je »krepki naturalizem hotoma posiljen, iskan«. Se pravi, da je ocenjevalka videla in imela za bistveno ravno to, kar smo v tem eseju hoteli tudi mi postaviti v prvi plan oziroma kar smo pojmovali kot Prežihovo najbolj notranjo — in inovativno — plast (telo). Kljub temu pa jo motijo naturalizmi; s tem hočem opozoriti na silovit »razvoj«, ki ga je literatura naredila v zadnjih petintridesetih letih, na to, da v primerjavi z današnjo rabo naturalizmov (ki je pač v zvezi s prodorom današnjega karnizma — od Potrča prek Zidarja — *Sveti Pavel* — do Jovanovića — *Don Juan na*

psu, a ne pozabimo niti Vuge — *Vseenost*, Švabiča — *Sonce* in številnih drugih) Prežih — za današnje oči — sploh ni radikalen, prav nič posiljen, ampak si bravec želi še mnogo več te plati, ki so jo tedanji kritiki odklanjali. Ob tem si je mogoče zamisliti, kakšna ovira je bilo za pisatelja takšno vsesplošno odklanjanje tistega, kar je njemu ravno najbolj »ležalo«, v čemer je bil najbolj inovativen, a mu je škodilo pri uspehu; Ferdo Kozak, ki mu je takšne naturalizme omiljeval, mu je brez dvoma pri trenutnem plasmanu bistveno pomagal, ker ga je prilagodil času, mu je pa škodil na daljši rok, ker ga je konvencionaliziral (spremenil besedo »kobilica« v »lepotica«).

Kristina Brenk govori recimo o Prežihovem humorju, o tem, kako piše iz »najtišjega hipa človeškega doživetja«, »kako debelo nanaša s čopičem oljnate barve«, naturalizmu — karnizmu — se docela ogne, meni le, da Prežih »uporablja mnogo domačih, koroških izrazov«. Peter Novljan opozarja na Prežihovo socialnost, na zvezo z Maksimom Gorkim, opazi sicer »posebno značilnost sloga in frazeologije«, za katero pa sodi, da »jo Gorki kakor Prežih v veliki meri črpata v originalni obliki iz ljudske zakladnice«. Telo, materija je torej preinterpretirana kot nekaj ljudskega, domačega; s tem je očitno idealizirana, poduhovljena. Jaro Dolar govori predvsem o primerjavi s Cankarjem, o njegovi napredni socialni misli, o simbolizmu, ob tistem, kjer mi vidimo telo, pa sodi, da gre »za preprost in enostaven popis«. Podobno Slodnjak. Tudi Borko je prepričan, da je pisateljevo »duhovno ozračje... pri slovenskem pisatelju v originalni obliki posneto iz ljudske zakladnice«, vendar nekoliko bolj naglašča »izkušnosti svojega rodu, duha svojih tal«, torej tla in rod, ki pa ju razume kot duha tal in rodu. Opazi — za razliko od drugih, razen Boršnikove — da sta za Prežihova značilni dve sili, ki uravnavata življenje njegovih junakov: »moč prirodnih zakonov in moč ekonomskih dejstev«; spet je značilno — za tedanji slovenski socialni humanizem, da je na prirodne zakone, na to najbolj očitno kategorijo Prežihovega dela, moral opozoriti kritik liberalne orientacije, medtem ko so levo marksistično usmerjeni kritiki glorificirali Prežihov humanizem, simbolizem, vizionarstvo in ga s tem bistveno preinterpretirali (približevali Cankarju oziroma svoji zamisli Cankarja). Najbolj idealistično je sodil najbolj marksistični med njimi, Ivo Brnčič, ki sicer prizna pisatelju »elementarnost in zdravje«, to, da je njegovo »pisanje izraz izredno polnokrvne nezapletene in sila jasne osebnosti« (kar se zdi danes komaj vzdržna teza, naša analiza je ravno hotela opozoriti na zamotano razplatenost *Samorastnikov*, na podzavedne literarno ideološke plasti, ki obstajajo poleg zavednih in so od teh še pomembnejše; tudi besedo »polnokrvnost« uporablja Brnčič kot izraz za nazornost, ne pa za odprto kri), obenem pa ga moti, da se pisatelj »ne razume kdove kako na nežnejše, tišje utripe človeškega srca«, kar se kaže v redkih ljubezenskih prizorih, ki »jih ni opisal z nič kaj nežne plati«. Kar imamo sami za vrh Prežihove literature — nič kaj nežno podajanje telesne ljubezni, telesnega trpljenja — je Brnčič odklonil kot pomanjkljivost, kot — najbrž pretiran naturalizem — materializem.

Tipično je, da je najjasneje videl Prežihovo prozo Vinko Beličič, recenzent politično ideološko popolnoma nasprotna, desne, katoliške smeri (*Dom in sveta*), ker ga pač ni zapeljevala želja, da bi Prežih interpretiral v skladu s svojo vero, svojim pisateljsko-ideološkim idealom, ampak ni imel nič proti, da bi našel v njem čim več pomanjkljivosti. Ker je gledal telo (materializem) kot pomanjkljivost, ga je seveda omenjal (medtem ko so ga levi kritiki obšli oziroma preinterpretirali v duhovnost, v socialno perspektivo). Zanj so Prežihovi ljudje »tipični ljudje materije: zemlje, kruha in krvi.« »Žive iz polnih gonov. Njihovo življenje je čisto telesno«, pisatelj »često zaide v skrajni naturalizem... V zvezi s tem utegne biti«, tako nadaljuje kritik, »tudi pogosto smešenje verskih čustev in vrednot«. O tem smešenju napredni kritiki molče, saj sami poudarjajo ravno njegovo vero; čeprav ni katoliška, pa je le vera — se pravi, da poudarjajo tisto, kar smo v našem eseju imenovali moralno politično ideološka (celo religiozna) nadgradnja. Telo, ta največja prednost Prežihovega pisanja, pa ostaja ali spregledano ali pokarano.

Prišli smo do kraja. Omenimo še zadnji namen, ki ga je imel pisatelj s podrobnim opisom mučenja; tudi ta je namreč v skladu s celoto povesti in poudarja tisto, na kar pri *Samorastnikih* nikoli ne smemo pozabiti: estetizacijo. Prežih je ritualni karakter mučenja še potenciral, tako da je napravil zanimivo kombinacijo presunljive »življenjskosti« in prijetne, užitka polne, čutno pritezljive oblike. Mučenje je folkloriziral in s tem odvzel socialni represiji njen življenjsko obvezni značaj, njeno enostranost. Mučenje je zaznamoval kot starožitnost, pobarval ga je s patino starih običajev in nam nedvoumno sporočil: pa gre vendar le za Jurčičevega deda, za povest, za literaturo.

ZA DOBRO VOLJO

Računovodja

— Odlikovan si, ker si svoje pripeljal mimo vseh ovir in pasti!

— Malenkost, to delam v podjetju vsak dan, reče vojak.

Turistična

Razvajen turist se zlekne v travo in modruje:

»Le zakaj mest ne gradimo raje na deželi? Tu je zrak toliko čistejši.«

Moda

Gospodična priteče v trgovino s čevlji in vpraša:

»V časopisu sem čitala, da ste dobili dva tisoč novih čevljev. Ali je to res?«

»Da gospodična.«

»Krasno. Pomerila jih bom.«

Kosti

Gospodar in pes sta sedela v parku na klopi. Suha, pozna gospodična je sedla na drugi konec klopi, pes pa jo je začel ovohavati.

— Naženite vašega cucka proč! je zaskikala.

— Pridi, Karo! je rekel gospodar, te kosti niso zate.

Koroško amatersko gledališče

Že lep čas živi med gledališkimi amaterji v naši občini želja, da bi z združevanjem dobrih igralcev in sodelovanjem med režiserji dosegli višjo kvaliteto raven predstav. Nekajletno dobro sodelovanje med Prevaljčani in Mežičani je pokazalo uspeh, zato je razmišljanje o ustanovitvi koroškega amaterskega (ali morda polpoklicnega) gledališča za vso občino logična posledica teh prizadevanj. V takšnem gledališču bi lahko združevali zares vse najboljše igralce ter pripravili vsako leto po tri do štiri premiere, s temi kvalitetnimi domačimi predstavami pa bi gostovali po vseh krajevnih skupnostih.

Kakor pri vsaki novi stvari so tudi tu eni »za« in drugi »proti«. Glavni pomislek nasprotnikov takšnega domačega gledališča je, da bi s tem, ko bi zbralo vse dobre igralce pod eno streho, osiromašilo gledališke skupine po krajih ter jih potisnilo na še nižji kvaliteten nivo ali pa jim sploh vzelo veselje do dela. (Tu bi bilo gotovo dobro slišati mnenje športnikov, ki imajo s podobnimi združevanji že precej izkušenj.)

Zagovorniki gledališča pa so svojo zamisel dokaj tehtno obdelali ter jo posredovali v obliki »temeljnih izhodišč« v obliko OZKPO in kulturni skupnosti občine Ravne. Ta precej obsežni elaborat kaže, da imajo njegovi sestavljavci zelo jasne predstave o obsegu in področjih dela gledališča. Tako npr. zagotavljajo letno po 6–8 predstav za odrasle v vseh krajevnih skupnostih in enako število za šolsko mladino, oboje seveda kombinirano z lastnimi premierami in z gostovanji drugih gledališč.

Vključevati nameravajo doraščajočo mladino, skrbeti za lutkarsko dejavnost in sodelovati s Koroškim kino klubom. Pripravljene so nuditi strokovno pomoč gledališkim skupinam v občini, posebno pa onim v zamejstvu. Posebej se želijo povezati z družbenopolitičnimi organizacijami. Z občinskim sindikalnim svetom bi sodelovali pri programiranju in izvajanju akcij v zvezi s širjenjem gledališke kulture v delovnih kolektivih.

Z občinsko konferenco ZMS in občinsko zvezo prijateljev mladine bi gledališče sodelovalo pri akcijah »Naša beseda« in »Naš klub«.

S krajevnimi konferencami SZDL in drugimi družbenopolitičnimi organizacijami bi sodelovalo pri organiziranju proslav in drugih prireditvev po krajih.

Zelo natančno so navedene v »temeljnih izhodiščih« naloge gledališča:

- uprizarja gledališka dela,
- pripravlja recitacije in podobne programe,
- sodeluje s programom na občinskih, medobčinskih in drugih prireditvah,
- sodeluje na proslavah v vseh krajevnih skupnostih, po dogovoru pa tudi drugod,
- poroča ustanoviteljem o svoji dejavnosti,
- organizira pogovore z gledalci in gledališkimi strokovnjaki o predstavah,
- sodeluje s poklicnimi gledališči in drugimi kulturnimi ustanovami,

- skrbi za izmenjavo gostovanj z amaterskimi in poklicnimi gledališči,
- po dogovoru z ZKPO organizira režiserske, igralске in druge tečaje, ki so povezani z gledališko dejavnostjo,
- organizira posvetovanja z režiserji in igralci drugih amaterskih gledališč,
- opravlja druge naloge po sklepih in dogovoru z ustanovitelji.

Ker v istih izhodiščih dopuščajo tudi možnost, da bi gledališče zaposlovalo v stalnem ali dopolnilnem delovnem razmerju umetniškega vodjo, poklicnega režiserja, igralca ali drugega kulturnega delavca in bo tudi sicer izvajanje tako obsežnega programa zahtevalo določena finančna sredstva, bo nujni pogoj za vsako nadaljnjo razpravo tudi finančni plan gledališča. Na ta način se bodo namreč stališča veliko prej razčistila. In v dobro nadaljnemu razvoju kulture na našem območju bi bilo, da bi se.

Marjan Kolar

Luka Kramolc

K tebi se vračam, mati, tvoj sin, od dolgega pota utrujen, tvojega miru željan, o rojstna vas, po tvoji tihoti hrepeneč — moja rojstna hiša, od tvoje lepote očaran — moja koroška zemlja, tvojih pesmi polna duša ni mogla najti počitka nikjer. Sprejmi me in prislujni moji pripovedi, saj si me spremljala povsod in vsak dan — moja domovina.

Ko si pred 82 leti postavila mojo zibko pod dišečo jablan, si mi v uho šepetala tvoje izročilo »N'mav čez izaro«. Tvoje pesem je spremljal mogočni glas šentanevskih zvonov in skrivnostni šepet vetra jamniških gozdov. Slišal sem, kako so peli fantje pod lipo in orgle so bučale na velikonočno jutro. Ptičji spev in vriskanje pastirjev sem nosil v srcu, ko sem te zapuščal.

S tako doto sem potoval od Celja do Ljubljane, od Ljubljane do Dunaja, od

Dunaja v Celovec in zopet nazaj. Ljubosumno sem jo čuval, da mi je veliki svet ne ukrade. Pobiral sem besede tvojih pavrov, drvarjev, knapov in kovačev iz njih ust na stelarajah, ovsetih, žegnanjih in sedminah. Kopičil sem tvojo doto in jo hranil v najbolj skritih kotičkih svojega srca, kamor ni posegel bes sovraštva, kjer je ni omadeževala krvava vihra.

Zapisal sem jo v deseterih knjigah, подарil sem jo tisočrim otrokom in stoterim zborom.

Tvoja pesem je večna, moja koroška domovina, zato nihče ne more zapisati poslednje. Toliko lepote je v njej, da je človekova beseda ne more izgovoriti. Toliko vere je v njej, da jo ljudstvo časti kot molitev in toliko moči je v njej, da narod s to pesmijo na ustih ne more umreti.

Sedaj sem se utrudil. V mojih ušesih je okamenel pastirjev vrisk, v mojih očeh je ugasnil odsev večerne zarje nad Peco. V mojem srcu je ostala prošnja: ljubite jo — našo pesem, požlahtnite jo in pojte jo svojim otrokom v zibki, kot jo je meni zapeela moja mati!

Sprejmi me takega, kot sem — o moja mati, moja šentanevska vas, moja koroška domovina. Pusti mi, da si odpočijem v tvojem naročju. Naj me bude tvoji zvonovi vsako jutro, naj obsijejo žarki tvojega sonca vsak dan cvetje na mojem grobu, naj mi večerna zarja nad Obirjem prižiga lučke, dokler bo donela naša koroška pesem. Naj bom vedno z vami — Vaš Luka!

Hvala ti, dragi rojak. Tvojo željo ti bomo izpolnili — počivaj v miru!

Mitja Šipek

Luka Juh

Med Ravenčani je odjeknila žalostna novica, da se je od življenja poslovil stari revolucionar Juh Luka. V vrstah borčevske organizacije je nastala nova praznina.

Pokojni je bil rojen 1889. leta na Lešah kot kmečki sin. Ko je bil star štiri leta, mu je umrl oče. Zaradi takratnih težkih socialnih razmer si je moral že z osmimi leti služiti svoj kruh kot pastir. Ko je bil star 12 let, je opravljal že vsa dela hlapca. Težke socialne razmere, ki so ga pestile v njegovi mladosti, so vplivale na njegovo poznejšo revolucionarno opredelitev, da je postal bорец za delavske pravice.

Leta 1909 je dobil zaposlitev v bivši jeklarni grofa Thurna na Ravnah. Med delavci si je hitro pridobil prijatelje in somišljenike. Starejši Ravenčani se ga še dobro spominjamo, s kakšno zavzetostjo je delal pri pudlarskih pečeh. Z obudovanjem smo gledali njegovo do pasu golo postavo, ko je z železnim drogom drezal v pudlovko in mešal grodelj tako dolgo, da je iz njega stekla poslednja žlindra. Njegovo telo je bilo upognjeno in prepojeno z znojem, ki je dajal vonj po žlindri, koža pa ožgana od ognja, kot da bi bila sestavni del lupe pudlarskega jekla. Vsi pudlarji so bili velike in močne postave. Njihova upognjena telesa pa so vzbujala spoštovanje. Takšen je bil tudi pokojni Juh Luka.

Ni bil samo dober delavec pri pudlovki, bil je tudi idejni vodja med delavci. Sodelavci so ga imeli radi. V njem so videli

svojega sotrpina, prijatelja in človeka, ki jih je v težkih trenutkih bodril in se boril za njihova stališča. Prav zaradi tega so ga izvolili za svojega delavskega zaupnika ali bolje rečeno, posrednika med delavci in bivšim kapitalističnim vodstvom tovarne. Zaradi svoje preprostosti in socialistične usmerjenosti je bil med delavci priljubljen in spoštovan. Postal je predsednik bratovske skladišnice in ožji sodelavec Prežihovega Voranca. Kot dolgoletnega bojevnika za delavske pravice in agilnega delavca v strokovnih in kulturnih organizacijah so ga leta 1923 izvolili na listi socialnodemokratske stranke za župana Guštanja. Njegovi politični nasprotniki pa so, ne da bi izbirali sredstva, dosegli, da ga je upravna oblast razrešila županske časti.

Luka pa se ni dal zastrašiti: neumorno je deloval dalje in se z nezmanjšano vne- mo bojeval za pravice koroških delavcev. Ko je Mežiška dolina v letih gospodarske krize zašla v hudo gmotno stisko, ki se je odražala v nizkih plačah, veliki brezposelnosti ter naraščanju življenjskih stroškov, je bil Juh Luka tisti aktivist, ki je organiziral v okviru »Svobode« predavanja o socialnem varstvu. Predavanja so bila množično obiskana. Luka pa je bil tudi predsednik delavske godbe in član društva »Svoboda« do njenega razpusta.

Ko je nastopila doba okupacije, fašizem tudi njemu ni prizanesel. Bil je aretiran in odveden v Begunje. Ker mu po dolgi in neuspešni zaslišanji niso mogli dokazati komunistične propagande, so ga izpustili. Po tem času je bil stalno pod policijskim nadzorstvom. Po vrnitvi iz Begunj nekaj časa ni dobil zaposlitve v železnici. Delati je moral v kamnolomu. Zaradi pomanjkanja delavcev v železnici so ga zopet sprejeli nazaj na delo, v jeseni 1943, ga je okupator ponovno zaprl. Po nekaj tednih pa so ga izpustili, ker niso imeli dokazov za pregon. To se je ponavljalo tudi v letu 1944. V narodnoosvobodilni borbi sta mu padla oba sinova Luki in Franci. Čeprav je bilo njegovo življenje ena sama borba, preganjanje in žalost, ni izgubil zaupanja v revolucionarne ideje. Ostal je zvest proletarski enotnosti. Borci in aktivisti NOV smo ga spoštovali in lju-

bili, saj je bil revolucionar vse življenje. Že med NOB smo določili, da bo takoj po izgonu okupatorja prevzel funkcijo predsednika KLO. To funkcijo je opravljal do izvolitve novega KLO. Po osvoboditvi je poleg zaposlitve v železnici bil še vrsto let agilni delavec in član v sindikatu, OF in organizaciji ZB. Leta 1950 je bil upokojen, za svoje revolucionarno delo je bil tudi odlikovan.

Zapori so opravili svoje. Zahrbna bolezen je zahtevala, da so mu leta 1962 amputirali prvo nogo in leto pozneje še drugo. Čeprav je bil stoddostni invalid, je bil zmeraj dobre volje. Zaradi bolezni in te-

meljitejšega zdravniškega pregleda je pred dnevi moral v bolnišnico Slovenj Gradec. Tam se je tudi poslovil od življenja.

Dragi Luka! Ohranili te bomo v naših spominih kot dobrega, poštenega in zavednega državljana, borca za delavske pravice. Ob tvoji zadnji poti se ti še enkrat zahvaljujemo za vse dobro, kar si storil v življenju. V tihi žalosti se klanjamo tvojemu spominu. Slava ti!

V imenu organizacije ZB NOV Ravne na Koroškem in v svojem imenu izrekam vsem sorodnikom pokojnega iskreno so- žalje.

Anton Vušnik, Rastko

VII. srečanje pevskih zborov

15. FEBRUARJA 1974

Sedmo srečanje pevskih zborov pod geslom »OD PLIBERKA DO TRABERKA« je že tradicionalno. Da postane neka prirediteljska tradicionalna, mora imeti že globoke korenine in zelo tehtne vzroke. Največkrat je ta vzrok denar; pri tem se ne hote spomnimo na popevkarske prireditve. Drugi vzrok je lahko direktiva — »sodelujem, da ne bodo rekli, da nočem«, tretji pa je ljubezen do kulturnih lepot — »plačam in žrtvujem, samo da jih bom deležen«.

Ta slednji je najmočnejši! To nam priča vsakoletna udeležba na srečanju tako sodelujočih zborov kot poslušalcev.

Iz ene dvorane smo se morali preseliti v dve, pa še je premalo. Srečanje pevskih zborov je preraslo v občo kulturno manifestacijo, za katero zares moremo trditi, da ni montirana niti dirigirana niti prodana, temveč doživeta.

Kakor nas je sodobno življenje uklenilo v materialne spone, kakor je človeka mehaniziralo in ga postavilo med stroje in robote, pa mu na drugi strani narekuje

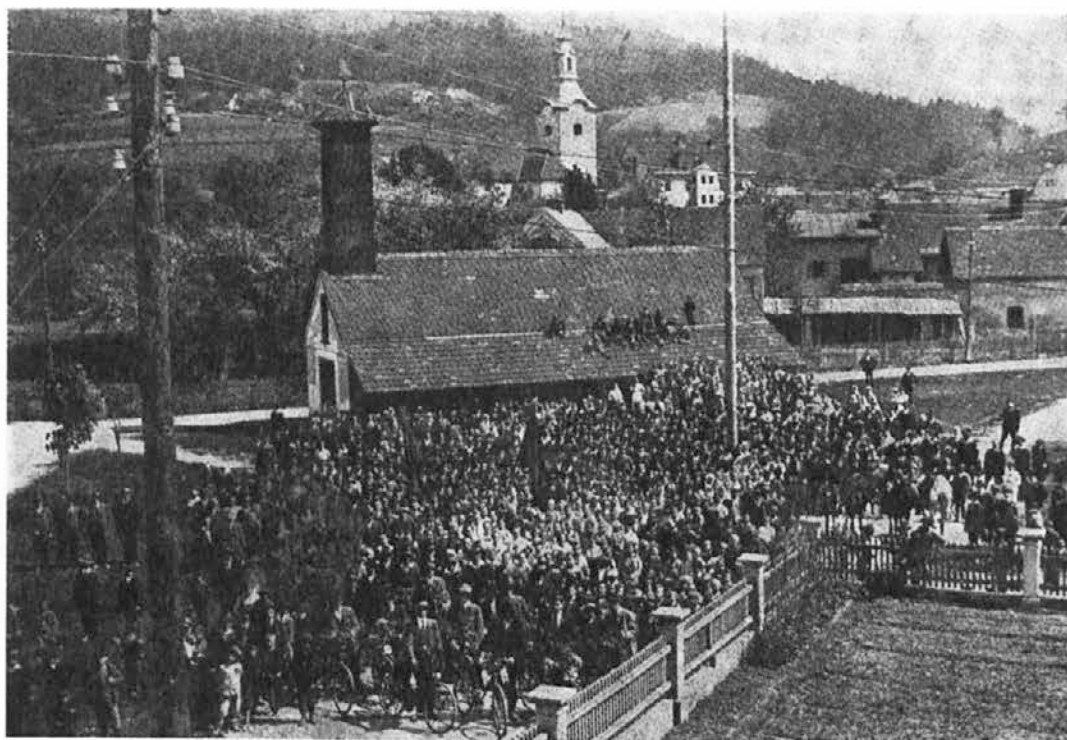
bolj plemenite medčloveške odnose, saj ga je kot samoupravljalca postavilo pred kruto resničnost sodelovati s sočlovekom na kar najbolj plemenit način, razvijati kar najboljše medčloveške odnose.

Ta resničnost kaže svoj obraz že v najmanjši družbeni celici — družini. Rast in vzgoja otroka ni več dolžnost in pravica samo staršev, za njega je zadolžena vsa naša skupnost, če to starši hočejo ali ne.

Uspeh ali neuspeh podjetja, kjer si pridelujemo kruh, ni več odvisen od enega človeka ali male peščice ljudi na vrhu. Zanj je odgovoren ves kolektiv — le odkrito in pošteno sodelovanje lahko rodi zaželene sadove.

Politika ene same pokrajine ali dežele ne more biti uspešna, če bi se ne ozirala na vse svoje bližnje in daljne sosedo, torej zopet resnica sedanosti — ves svet, vsi ljudje na svetu smo le ena sama družina, ki lahko srečno živi samo v sodelovanju in s poštenimi medčloveškimi odnosi.

Se nikoli v zgodovini človeštva ni bil človek postavljen pred bolj odgovorno na-

1. maj v predvojnem Guštanju

logo samoohranitve. Večno veljavni zakon ravnotežja nas uči, da je akcija enaka reakciji. Nasilje rodi nasilje, nepoštenje se lahko brati le z nepoštenjem, ljubezen se poraja samo v ljubezni.

In kako naj človek zadosti vsem tem zahtevam življenja, če bi zanj zastavil le svoje telesne moči. Le prosvetljen, duhovno zrel človek more biti odgovoren za doseganje visokih ciljev, ki so predenj postavljeni.

Pesem, glasba, umetnost so tiste neotipljive dobrine, ki plemenitijo. Nihče do danes ni razvozljal skrajnega bistva lepote, in prav ta skrivnost je človeku neodtujljiva posest, ki ga ločuje od drugega živega sveta in še bolj od mehanskih robotov naše dobe.

Človeštvo si danes na vso moč prizadeva ohraniti, vzpostaviti in poglobiti sodelovanje, da bi se izognilo katastrofom, ki groze civiliziranemu svetu. Koliko konferenc in delegacij vsak dan potuje in zaseda z enim samim ciljem: ohraniti sodelovanje in mir v svetu.

Ali ni naše srečanje mogočna manifestacija poslanca miru in pristnega, odkritega sodelovanja, ki sega mnogo dalje

od naše koroške pokrajine, sega čez meje, sega v vsa srca dobromislečnih ljudi?

Dvanajst zborov nastopa, prek 200 pevcev poje svojo pesem za sebe, za svoje najbližje poje pesem in je ne prodaja.

Če je naše srečanje jubilej tovarštva in poklon naši ožji domovini, naj bo še skromno slovo od našega pevca, zborovodje in skladatelja Luka Kramolca, ki je prav te dni preminil in ga bo sprejela koroška zemlja v svoje naročje.

Njegova pesem je naša pesem. Iz ust svojega naroda jo je jemal, da bi jo požlahtnil, jo ohranil spominu in jo zopet dal svojim šentanevskim pavrom in jamniškim lesovom.

Ko bo že zdavnaj mah prekril njegov spomenik, bodo koroške pesmi budile spomin nanj. SLAVA MU!

Spored pesmi nastopajočih je izbran svobodno, kakor je pač kateri zbor želel. Zato naj prireditelji ne izzveni kot kakršnokoli tekmovalje, temveč le kot srečanje.

Da bi se še srečali, ko bomo peli, da bi se srečali, ko bomo delali, da bi se srečali vedno v soglasju, dobre volje kot prijatelji, tako si vsi želimo.

Mitja Sipek

Zdravstveno in telesno stanje naše mladine

Sodoben, zmeraj bolj lagoden način življenja z naglim razvojem industrije in avtomatizacije človeka čedalje bolj oddaljuje od narave.

Pospešena industrializacija in čisto nesmotna urbanizacija sta posledica sodobnega družbenega razvoja, ki se kaže v vse večjem zmanjševanju človekovih telesnih sposobnosti in stalnem naraščanju raznih obolenj srca, ožilja, dihalnih poti in živčnih obolenj. Sodobna družba še vse premalo pozna, ceni in upošteva naravne potrebe po gibanju, vse premalo skrbi za zdravo razvedrilo v naravi — v čistem okolju.

Med nami je še vedno zakoreninjena misel o zdravem narodu, pa vendar ni tako. Vedno novi podatki nas opozarjajo, da civilizacija pušča negativne posledice tudi med nami. To nas ne skrbi toliko zaradi športnih rezultatov, ki jih naša mladina dosegla ali ne, temveč v prvi vrsti zaradi zdravja in delovne sposobnosti ljudi.

Telesna kultura je vse do sedaj zaostajala za splošnim družbenim razvojem, predvsem je ta zaostanek izrazil na področju znanstveno raziskovalnega dela. Za področje telesne vzgoje, športa in rekreacije v SR Sloveniji še ni bilo vidnejših znanstvenih raziskav. Opiramo se lahko samo na nekatere statistične podatke in sistematizirane pregledne šolske mladine.

Dokazov o slabi telesni razvitosti naših ljudi je kljub temu veliko. Dovolj bo, če omenimo samo nekaj podatkov, ki so jih zbrali v jugoslovanskem zavodu za telesno kulturo.

Naš poprečni 35-letnik ne more vreči 20 dkg težke žogice tako daleč, kot lahko to stori 14-letni deček. V višino in daljino skoči celo manj. 25-letna ženska je precej manj spretna v rokah kot 10-letna deklica. Toda ta ženska bi morala sodelovati v modernizaciji proizvodnje, ki terja zelo spretno roko.

Sistematizirani pregledi odkrivajo, da je med mladino visok odstotek različnih deformacij. V SFRJ je nedohranjenih kar 14,5 % učencev, 6,7 % otrok ima razne deformacije hrbtenice, kar pomeni, da bodo imeli v poznejših letih težave z bolečinami. Skoraj 19 % otrok ima ploska stopala. Med šolsko mladino je več kot 70 % neplavalcev. Zaskrbljiv je tudi vedno večji odstotek nesposobnih za službo JLA zaradi deformacij hrbtenice in stopal, slabega vida ter slabega stanja fizičnih in funkcionalnih sposobnosti.

Kakšno je stanje šolske mladine v naši občini, pa vidimo iz rezultatov sistematiziranih pregledov, ki jih je opravila služba zdravstvenega varstva šolske mladine. Ti pregledi otrok so opravljeni vsako leto pred vstopom v osnovno šolo, v 3., 5. in 7. razredu osemletke.

V ilustracijo navajam podatke za šolsko leto 72/73 in primerjavo z letom 71/72 v občini Ravne in SRS.

Iz obdelanih podatkov vidimo, da se telesno stanje otrok počasi izboljšuje. To lahko pripišemo predvsem postopnemu izboljševanju življenjskega standarda družin. Velik vpliv naj bi imela tudi vse večja učinkovitost telesne vzgoje. Po mnenju zdravnikov se nakazane slabosti potencirajo predvsem v višjih razredih. Zaradi neugodnega vpliva predpurbertete in na račun vse večje šolske delovne obremenitve ostane le malo časa za razvedrilo in šport. Telesna drža dečkov je boljša od deklic, razlika je le majhna, prav tako je več deformacij stopal pri deklicah. Domneva je, da so razlike zaradi prirojene specifičnosti spolov in zaradi izvenšolskih dejavnosti.

Analiza sistematiziranih pregledov nam še vedno daje vsako leto podobno slabo sliko: različne mentalnohigijske pomanjkljivosti, nedohranjenost, slaba drža, deformacije hrbtenice, prsnega koša, stopal, okvare vida in zobna gniloba. Posebno poudarjamo negativna odstopanja od republiških povprečij glede slabe čistoče, slabe telesne drža, slabšega telesnega razvoja in slabše prehranjenosti. Najslabše pa je stanje pri deformacijah prsnega koša.

Splošna ugotovitev je, da telesne in funkcionalne sposobnosti bistveno zaostajajo za pospešenim telesnim razvojem otrok in mladine. Na to pa v veliki meri vplivajo: urbanizacija, tehnični napredek in nekateri drugi dejavniki. Zato je treba v prihodnje izpeljati dosti ukrepov. Sistematizirani pregledi šolske mladine morajo biti redni, vzpostaviti je treba enotne kriterije, z dognanji in rezultati je treba seznanjati šole, družbenopolitične skupnosti in druge organizacije.

V proces telesne vzgoje je treba vključiti predšolske otroke še bolj kot doslej.

Šola je otroku vzela prostost, igranje in spontano gibanje, zato mu je dolžna v organizirani obliki to nadomestiti. Prosti čas mu je skrajšala za polovico. Po več ur na dan mora presedeti pri zvezkih in knjigah sklonjen in miren. Tako postopoma oslabe hrbtne mišice, ki so pri tem najbolj obremenjene. Dolgotrajni enostranski napor povzroči poslabšanje otrokove drža, ki lahko pripelje do deformacije hrbtenice. Njegove telesne sposobnosti upadajo in ogrožena je dejavnost notranjih organov. Le redno vsakodnevno gibanje daje otroku potreben biološki dražljaj, ki podpira pravi telesni razvoj.

Šola in šolska telesna vzgoja naj bi bila temelj naše telesne kulture sploh. Telesna vzgoja vsak dan bi bila komaj dovolj, da bi preprečili nastajajoče okvare na mladih organizmih. Zato je treba širiti obseg dela od 2 oziroma 3 ur tedenske telesne vzgoje v smeri vsakodnevne telesne aktivnosti otrok.

Modernizirati bo treba proces telesne vzgoje v šolah in omogočiti zadovoljevanje individualnih interesov. Izbira športne panoge po lastnem interesu bi v veliki meri preprečila negativen odnos posameznih učencev do športa nasploh, ko jim določena panoga ne »leži« (nadpoprečno debeli in zaostali otroci). Prehrana zlasti delavske in kmečke mladine še vedno ni zadovoljiva, zato je treba povečati število šolskih kuhinj in izboljšati njihovo delo ter v podaljšanem bivanju učencev zagotoviti dopolnilne obroke hrane.

Tudi v ŠSD ni prostora za najmlajše učence, program ni prirejen predvsem višjim razredom. Iz tabele je razvidno, kako velik odstotek mladine ima danes nepravilno držo, ukrivljeno hrbtenico, deformacije prsnega koša in slabo razvito mišičevje, v isti sapi pa lahko potrdimo, da je prav plavanje tista najbolj koristna telesna vaja, ki takšne telesne deformacije najbolj učinkovito odpravlja. Zato naj bo plavanje kot preventivno sredstvo dostopno vsem našim otrokom in ne glede na njihov socialni položaj, pa naj bo to v bazenih ali ob morju (šole v naravi).

Slaba materialna osnova šol in pomanjkanje telesnokulturnih objektov je še vedno poglavitna ovira napredka. Na območjih krajevnih skupnosti oziroma v novo zgrajenih naseljih pogosto sploh ni ustreznih površin in objektov za igre in telesno aktivnost otrok. Za pozidavo garaž, večkrat tudi nesmotno, se vedno najde prostor, za otroško igrišče pa ne. Zato je treba pri vseh načrtih naselij planirati 3 m² koristne površine na prebivalca za telesno kulturo, od tega 0,25 m² pokritih površin. To je čisto realno. V prihodnje bodo

Poročilo o izvršenih sistematiziranih pregledih šolskih otrok v občini Ravne na Koroškem v šolskem letu:

	1972/73		1971/72	
	M %	Ž %	M + Ž občina Ravne %	M + Ž SRS %
slaba čistoča	9,4	4,2	6,1	7,1
slaba drža	34,6	37,1	40,3	24,3
slab telesni razvoj	8,9	7,8	11,5	7,3
slaba prehranjenost	8,8	7,1	12,6	10,2
deformacije hrbtenice	0,8	0,7	0,5	5,4
deformacije prsnega koša	25,6	23,2	34,3	16,0
deformacije stopal	9,9	11,1	20,3	19,2

Za programska izhodišča TTKS

Predsedstvo TTKS občine Ravne na Koroškem je na svoji 8. redni seji poleg drugega razpravljalo tudi o pomembnem dokumentu — o programskih izhodiščih razvoja telesnokulturne dejavnosti v občini Ravne na Koroškem, ki so bila posredovana tudi vsem osnovnim telesnokulturnim organizacijam in vsem delegatom skupščine TTKS. V razpravi je bilo na predloženi tekst sprejetih nekaj pripomb, ki so v spodaj navedenem osnutku izhodišč že upoštevane. Osutek pa je tak:

Z namenom, da načrtno razvija svojo osnovno dejavnost, sprejema skupščina temeljne telesnokulturne skupnosti občine Ravne na podlagi ustave SRS, stališč RK SZDL, srednjostarostnega razvoja občine Ravne na Koroškem ter na podlagi svojega statuta

PROGRAMSKA IZHODIŠČA

razvoja telesnokulturne dejavnosti v občini Ravne na Koroškem

OSNOVNI CILJI

Temeljna telesnokulturna skupnost bo svoja hotenja, prizadevanja, delo in program usmerila v tri osnovne cilje:

1. ustvariti pogoje za telesnokulturno dejavnost vseh občanov in delovnih ljudi vseh starostnih kategorij od predšolskega obdobja do starosti,

2. omogočiti občanom in vsem delovnim ljudem, predvsem pa mladini, da bo lahko razvijala svoje sposobnosti na telesnokulturnem področju v največji možni meri in tako dosegla vrhunske dosežke,

3. oblikovanje socialistične samoupravne osebnosti.

Z uresničevanjem teh ciljev želi skupnost doseči, da bodo občani in delovni ljudje uspešno opravljali svoje delovne naloge, razvijali svoje sposobnosti, zadovoljevali svoje osebne in skupne potrebe ter tako bogatili vsebino svojega prostega časa.

Te osnovne cilje bo skupnost dosegla:

a) z nadaljnjim razvojem osnovnih nosilcev telesne kulture,

b) z ustvarjanjem kadrovskih in materialnih pogojev ter izgradnjo objektov ter

c) z ustvarjanjem in razvijanjem samoupravnih odnosov znotraj telesne kulture ter z vsemi samoupravnimi skupnostmi in družbenopolitičnimi organizacijami.

RAZVOJ OSNOVNIH NOSILCEV TELESNE KULTURE

Telesnokulturna dejavnost se bo uresničevala v naslednjih samoupravno organiziranih osnovnih nosilcih:

1. v zvezi za temeljno telesno vzgojo,
 2. v zvezi za šport,
 3. v zvezi za športno rekreacijo,
- ki bodo združene v občinski konferenci za telesno kulturo.

Temeljna telesna vzgoja

naj zajema predšolsko, osnovnošolsko in srednješolsko mladino

a) Osnovni namen te vzgoje je:

- razvoj osebnosti, razvijanje osnovnih gibljivih spretnosti in telesnokulturnih navad,

potrebe neprimerno večje, saj vemo, da se mora otrok že danes boriti za naravno okolje, ki smo mu ga vzeli z vse večjo motorizacijo in tempom vsakdanjega življenja.

Tudi zdravniki nas nenehno opozarjajo, da je vlaganje v preventivno zdravljenje mnogo koristnejše, kot pa reševanje problemov zdravstva šele takrat, ko je bolezen že tu.

Mnogo je problemov s področja telesne kulture, ki bi bili lahko rešljivi ob boljših materialnih razmerah. Verjetno pa bi tudi v razmerah, kakršne so, dosegli več, če bi ljudje drugače pojmovali splošno telesno vzgojo. Vseeno pa lahko storimo nekaj, kar je najbolj preprosto in najceneje, da prepričamo ljudi o potrebi telesne vzgoje, pa čeprav tudi najbolj preproste.

H. B.

skladen duševni in telesni razvoj, ohranjanje in razvijanje zdravja ter množična osnova za razvoj vrhunskih telesnokulturnih dosežkov.

b) Organizacijsko se bodo ti cilji uresničevali tako, da bo zveza kot osnovni nosilec samoupravno povezala predšolske in šolske institucije in organizacije, ki se ukvarjajo s telesnokulturno dejavnostjo otrok, učencev in dijakov ter vse druge (TVD Partizan itd.), ki jim ta dejavnost ni osnovna, jo pa vključujejo v svoj program ali pa so iz vzgojno izobraževalnih vidikov zanjo zainteresirane.

c) Skupnost bo v tem smislu podpirala povezovanje šolske in izvenšolske telesnokulturne dejavnosti, dajala pobudo za izobrazbo in razvoj ustreznih kadrov ter skupaj z drugimi dejavniki skrbela za ustrezne objekte.

d) Skupnost se bo povezovala z ustreznimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi za oblikovanje ustreznih programov na tem področju in skupno z določenimi izvajalci programa skrbela za njihovo realizacijo.

e) Skupnost se bo zavzemala za oblikovanje takih sistemov tekmovanj, ki bodo zagotavljali uresničevanje omenjenih nalog in bodo stimulirali čim večjo množičnost. Skupnost bo vzpodbujala osnovne telesnokulturne organizacije, da bodo sodelovale pri vsebini dela in zagotavljale ustrezno povezanost med množičnostjo in kvaliteto. Skupnost se bo posebej zavzemala za to, da bo v vsebino dela vključena ne samo telesnokulturna aktivnost, ampak tudi razvijanje samoupravnih socialističnih odnosov.

Športna dejavnost

bo na samoupravni osnovi vključevala vse osnovne telesnokulturne organizacije, ki se ukvarjajo s tekmovalnim in kvalitetnim športom. Svoj odnos do tekmovalnega in kvalitetnega športa bo skupnost oblikovala na spoznanju, da ta predstavlja logično nadaljevanje temeljne telesne vzgoje in iz pravice občana, da razvija svoje sposobnosti in interese v skladu s programskimi možnostmi.

V ta namen se bo skupnost zavzemala:

a) za ustrezno povezavo med organizacijami, ki gojijo tekmovalni in kvalitetni šport, in organizacijami temeljne telesne vzgoje z naloge, da bo kakovost vedno pogojena z množičnostjo;

b) za racionalno organiziranost osnovnih organizacij, ki mora zagotoviti, da se bodo uveljavili interesi in sposobnosti večjega šte-

vila občanov v množičnem tekmovalnem športu in tolikšnega dela občanov v kvalitetnem športu, da bodo ob upoštevanju objektivnih pogojev zagotovljeni njihovi tekmovalni oziroma vrhunski dosežki.

Skupnost pa se bo zavzemala in od zveze tudi zahtevala točno opredelitev, kaj predstavlja za občino Ravne kvaliteten dosežek, kakšni morajo biti pogoji za doseganje teh dosežkov in v katerih panogah in kako bo sploh možno gojiti vrhunski šport.

c) Za racionalnost sistema tekmovanj. Skupnost se bo zavzemala za takšne vrste tekmovanj, ki bodo ob najbolj smotrni uporabi finančnih sredstev omogočale razvoj tekmovalnega športa in zadostovale za doseganje kvalitetnih dosežkov.

d) Pri ustvarjanju ustreznih kadrovskih pogojev bo skupnost vodila politiko, da so za doseganje vrhunskih rezultatov potrebni ustrezni strokovnjaki. Skupnost bo v posebnem pravilniku oblikovala kriterije o vrsti zaposlitve teh strokovnjakov in o njihovi stimulaciji ter se bo za poklicne strokovnjake zavzemala za njihov enakopraven položaj z drugimi delavci združenega dela.

e) Skupnost se bo zavzemala za ureditev statusa vrhunskih športnikov v skladu s predpisi in družbenimi dogovori, dosledno pa bo vztrajala pri amaterskem statusu športnikov na področju skupnosti.

f) Med neposredne pogoje za razvoj tekmovalnega športa in doseganje vrhunskih dosežkov štejejo tudi ustrezni objekti. Skupnost se bo zavzemala za izgradnjo in vzdrževanje teh objektov.

g) Skupnost se bo zavzemala za sodelovanje strokovnjakov (zdravniki, psihologi itd.) in za vnašanje znanstvenih spoznanj ter sodobnih metod in oblik dela pri razvoju vrhunskega športa.

h) Skupnost smatra kvalitetne prireditve kot pogoj za doseganje vrhunskih dosežkov, pa tudi možnost uveljavljanja interesov občanov, zato bo organizacijo takih prireditev podpirala. Ustrezna zveza pa bo morala take prireditve vnaprej programirati in pri tem upoštevati utemeljenost z vidika racionalnosti trošenja sredstev in doseganje osnovnega namena. Skupnost mora organizacijo take prireditve predhodno odobriti.

Športna rekreacija

Športno rekreativna dejavnost je pomembna dejavnost pri ohranjanju in razvijanju delovnih in obrambnih sposobnosti občanov in delovnih ljudi. Če izhajamo iz sprejetega načela, da predstavlja množičnost osnovno na-

Pomlad

Foto: Karlo Krevh

logo na področju telesnokulturne dejavnosti, potem se mora skupnost zavzemati zlasti za naslednje:

a) Za nadaljnji razvoj in ustvarjanje pogojev za rekreacijo delovnih ljudi v TOZD. Skupnost se bo pri tem zlasti zavzemala za ustrezno vrednotenje te dejavnosti v dokumentih TOZD, za širjenje števila amaterskih in poklicnih organizatorjev, ustrezen del in pomoč sindikalnih organizacij in strokovnih služb v TOZD, oblikovanje ustreznih oblik, metod in vsebine dela tako organizirane množične kakor tudi individualne rekreacije.

b) Nadaljnje samoupravno povezovanje vseh organizacij, ki vključujejo v svoj program dela rekreacijo občanov.

c) Posebno pozornost bo skupnost posvetila razvoju rekreacije v KS. V ta namen bo sodelovala pri oblikovanju programov ter organizacijskih, materialnih in drugih pogojev za razvoj te dejavnosti v KS.

d) Skupnost bo vzpodbujala izgradnjo objektov, ki so namenjeni tudi rekreaciji, in se zavzemala za odprtost vseh objektov za telesno kulturo.

e) Skupnost bo vzpodbujala organizacije, ki jim športna rekreacija ni edina dejavnost, da rekreaciji posvetijo posebno pozornost, posebej pa se bo zavzemala, da TVD Partizan postane v kraju nosilec rekreativne dejavnosti.

Ustvarjanje kadrovske, materialne in drugih objektivnih pogojev

Skupnost se bo zavzemala, da bo na podlagi dogovorjenih programov ter na načelih, ki izvirajo iz ustave, srednjeročnega načrta občine in njenega statuta ustvarila takšne materialne pogoje, ki bodo zagotavljali realizacijo teh programov in uresničevali ustavno določilo o dejavnosti posebnega družbenega pomena. Pri dogovarjanju o sredstvih za uresničevanje programa telesne kulture morajo priti do izraza potreba in interes delovnih ljudi, hkrati pa je treba poudariti, da so v tem dokumentu vsa tri naštetja področja sestavni in neizogibni del telesne kulture in sta zato uspešnost ter razvoj enega dela vedno tudi pogoj za uspešnost in razvoj drugih dveh.

O kadrovanju še naslednje. Hkrati ko ugotavljamo potrebo po ustreznem številu in usposobljenosti strokovnih delavcev v telesni kulturi, se moramo zavzemati tudi za to, da bodo ti strokovni delavci uresničevali tudi družbenopolitično vlogo pri vzgajanju in oblikovanju osebnosti v naših socialističnih samoupravnih odnosih.

Pri gradnji objektov bo skupnost dajala prednost naslednjim kriterijem:

- namembnosti objekta, t.j. kolikšnemu delu občanov lahko služi,
- možnosti uporabe vseh treh nosilcev telesne kulture,
- pokritim objektom, ker teh v občini Ravne najbolj primanjkuje.

Razvijanje samoupravnih odnosov

Skupnost smatra, da je razvoj samoupravnih odnosov v telesni kulturi pogoj in cilj uspešne dejavnosti. Skupnost se bo zato zavzemala, da se izoblikujejo ustrezni samoupravni odnosi v osnovnih telesnokulturnih organizacijah.

Pri upravljanju osnovnih organizacij naj poleg zainteresiranih občanov sodelujejo tudi aktivni člani in članice.

Skupnost bo izoblikovala svoj program na podlagi dogovorjenih izhodišč skupno z osnovnimi organizacijami na podlagi samoupravnih odnosov, bo pa zahtevala realizacijo s pogodbenimi določene programske postavke in spremljala njihovo realizacijo. V primeru neuresničevanja dogovorjenega programa bo izvajala sankcije.

Posebno pozornost bo skupnost posvetila vključevanju osnovnih organizacij v delo KS. Osnovne organizacije bodo morale v svoj program vnašati konkretne dejavnosti tudi za občane, ki živijo na območju KS, kjer je osnovna organizacija, ter sodelovati v drugih akcijah KS.

Skupnost se bo zavzemala za take samoupravne odnose v asociacijah osnovnih organizacij, zlasti pa zvez, ki bodo zagotavljali interes večine organizacij in njihovih članov. Le tako oblikovani programi bodo lahko dobili družbeno verifikacijo.

Skupnost bo razvijala odnose z drugimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi v občini ter z njimi sodelovala in se zavzemala za rešitev skupnih vprašanj na podlagi enakopravnih odnosov.

Delegatom, organom skupnosti in delegatom, ki bodo zastopali skupnost, bo skupnost omogočala takšne pogoje dela, da bodo ob dobri informiranosti lahko uspešno delali in imeli zagotovljeno možnost uresničevati sprejete sklepe.

Skupnost se bo zavzemala za medobčinsko sodelovanje. To sodelovanje bo razvijala ob skupnih akcijah, sodelovanjih posameznikov in organov skupnosti, skupnih tekmovanjih in drugih oblikah. Za to sodelovanje bo sama dajala pobudo ter sprejemala pobudo drugih.

Skupnost se bo zavzemala za uspešno delo TKS SRS in bo sodelovala pri delitvi dela in pri izvršitvi skupnih nalog ter na podlagi dogovorjenih stališč sofinancirala republiški in zvezni program.

Skupnost se bo prav tako zavzemala za ustrezne samoupravne odnose med osnovnimi

Štefan Lednik

Še o telesni kulturi in športu na Koroškem, tokrat iz mežiškega zornega kota

Po znanem pismu tovariša Tita prihaja po zaslugi SZDL in drugih družbenopolitičnih organizacij tudi na področju telesne kulture in športa do korenitih sprememb. Tudi mežiški športni delavci upamo, da bodo iz tega semena zrasli trajni in bogati plodovi.

Priznati sicer moramo, da sta telesna kultura in šport v našem koroškem kotu dokaj razvita, da koroški športniki veliko pomenijo tudi v vsej Sloveniji in Jugoslaviji. Na drugi strani so znani in uspešni tudi naši prizadevni organizatorji in športni delavci, kar dokazujejo lepa priznanja, ki jih dobivajo. O koroškem športu se tudi precej piše, bodisi v domačih publikacijah, kakor tudi v slovenskih časopisih.

Če pa pogledamo razmere v telesni kulturi in v športu znotraj posameznih krajev naše občine, moramo na žalost ugotoviti, da razmere nikakor niso na tako visokem nivoju in tako urejene, kot se to sicer kaže površnem ali tujemu ocenjevalcu razmer, ki ima na razpolago le sestavke in podatke, ki govorijo o občini kot celoti in o poprečjih. Ob tem se človek nehoti spomni na sicer obrabljene, a zelo poudarne ljudske izreke, kot sta npr. ta dva: »Nekdo je meso, drugi pa zelje, oba poprečno pa »segediner«, ali pa: »Nekdo je v topli sobi, drugi pa zunaj na mrazu, oba sta pa poprečno na enaki temperaturi«.

Mežiški telesnovzgojni delavci se teh razmer vseskozi zavedamo, čeprav tudi priznamo, da so predvsem posledica splošnih gospodarskih razmer v vodilnih gospodarskih organizacijah naše doline, morda pa so še v večji meri posledica in odraz volje in stopnje spoznanja o odgovornosti družbenopolitičnih struktur in vodilnih osebnosti do telesne kulture in športa tako na nivoju občine kot v posameznih krajih in podjetjih.

Tako so ravenski železarji v minulih letih storili na športnem področju zelo veliko, za kar jim je treba od srca čestitati. Blagor naši telesni kulturi, če bi povsod imela tako skrbne in dobrotne varuhe. Povsem drugačna pa je stvar po dolini navzgor. Razmeram tod in odgovornim akterjem so namenjene naslednje besede, zopet po stari modrosti, da je treba najprej pometati pred domačim pragom.

Nedavna javna razprava (6. 2. 1974) o osnutku načrta dela temeljne telesnokulturne skupnosti občine Ravne v Mežici je bila spontan izraz želji in hotenja mežiške mladine po dokončni ureditvi razmer v telesni kulturi in športu. Razprave v Narodnem domu se je udeležilo precej mladih pa tudi starejših ob-

telesnokulturnimi organizacijami in republiškimi in zveznimi strokovnimi organizacijami.

Zaključek

Ta dokument bo sprejela skupščina TTKS, predstavlja pa izhodišče za delo in oblikovanje vseh akcijskih in drugih programov.

Na tej osnovi — na podlagi teh stališč — bo skupnost izdelala tudi kriterije in merila za delitev sredstev ter vodila programsko in finančno politiko.

Sprememba tega dokumenta je možna le tam, kjer bo sprejeta na skupščini po prejšnji javni razpravi. Na podlagi teh izhodišč — seveda če bodo sprejeta — bo treba narediti akcijski program za letošnje leto in začeti načrtovati tudi že za naslednje leto.

Taka izhodišča (veliko je tu celjskega, zato malo našega) je treba sprejeti. Vedno je namreč treba vedeti, kako in kaj in zato je najbolje, da se že vnaprej jasno določijo osnovna izhodišča za delo in tudi za ovrednotenje tega dela, ne nazadnje pa je le na takih izhodiščih možno graditi naprej.

-er

čanov. Pogrešali smo le več odgovornih predstavnikov podjetij.

Po uvodnem poročilu, ki je izčrpno obravnavalo razmere v telesni kulturi in športu v državi in v naši občini ter predvideni način financiranja v bodoče, je bilo izrečeno veliko lepih misli in želja, zlasti iz vrst mladine. Lahko celo trdimo, da prispevki mladih razpravljalcev, skupaj s sprejetimi sklepi zbora predstavljajo pravzaprav natančno analizo razmer in nakazujejo, v kakšno smer je treba krmariti pota telesne kulture in športa v bodoče tako v okviru naše občine kot v širši skupnosti.

Naj navedemo nekatere prispevke mladih. Ida Breznik, mladinka TVD Partizana Mežica:

Spoštovani delegati v temeljni telesnokulturni skupnosti, predstavniki podjetij, političnih in družbenopolitičnih organizacij, mladi telovadci in športniki društva TVD Partizan Mežica vas lepo naprošamo, da podprete in glasujete za predlog o financiranju telesne kulture in športa. V našem društvu nas je čez 350 mladih, aktivnih pripadnikov: telovadcev, smučarjev, odbojkarjev, igralcev namiznega tenisa, plavalcev in drugih. Bilo pa bi nas lahko še mnogo več, če bi imeli ugodnejše pogoje delovanja. Znano je, da v Mežici že vseskozi ni zadovoljivo urejeno financiranje telesne vzgoje in športa niti ni urejenih nekaterih nujnih objektov. Najbolj pogrešamo veliko in sodobno opremljeno telovadnico oziroma športno dvorano.

Zato ni čudno, če število delavoljnih vodnikov, trenerjev in drugih strokovnih delavcev, ki bi se morali baviti z vzgojo in vadbo mladih, iz leta v leto pada. Istočasno pa vidimo, kako ponekod drugod po Sloveniji in na bližnjih Ravnah mladi športniki živijo in delujejo v povsem drugačnih in ugodnejših razmerah.

Športna tradicija je v Mežici že zelo stara in močna. Društvo TVD Partizan Mežica je proslavljalo pred dvema letoma 50-letnico organizirane telesne kulture in športa. Lahko trdimo, da je naš kraj v bivši Jugoslaviji pa tudi prvo desetletje po osvoboditvi daleč vodil v Mežiški dolini tako glede športne kvalitete, še bolj pa glede množičnosti. Razmere preteklih let pa so to stanje temeljito spremenile, česar pa so najmanj krivi sami mežiški športni delavci. Vendar danes nimamo namena razglabljati o globljih vzrokih takega stanja in o krivcih za take razmere. Lahko le ugotovimo, da bi ob boljših pogojih šport in telesna vzgoja v Mežici zopet zaživela moč-

neje ter se povzpela na tako stopnjo, ki smo jo včasih v slovenskem merilu že dosegali.

Zelimo in pričakujemo, da bo sprejet družbeni dogovor o financiranju telesne kulture in športa. Predvsem pa pričakujemo, da bo temeljna telesnokulturna skupnost občine pomenila vsem krajem in vsem društvom pravičnega in enako skrbnega usmerjevalca in podpornika. Da bomo v tej skupščini enakopravni delegati iz vseh krajev in da bomo končno s pomočjo družbenega dogovora kot proizvajalci in zaposleni lahko odvajali del zasluženega denarja oziroma dohodka ter ga takoj nato brez zapletenih ovinkov in razdelilnikov dobili v enaki meri tudi nazaj, za svoje praktično delovanje. V tem vidimo smoter in namen obstoja temeljne telesnokulturne skupnosti.

Pri tem posebej prosimo delegate, da se zavzemajo za enakopravno in skladno rast osnovne telesne vzgoje mladega rodu, za rekreacijo najširših plasti vsega prebivalstva, ne glede na to, kje je kdo zaposlen, ali v bogatejšem ali v revnejšem podjetju. Da bosta telesna vzgoja in šport dosegljiva tudi onim, ki niso nikjer zaposleni, a so vseeno pripadniki naše družbene skupnosti.

Ce bo končno urejeno s pomočjo naporov SZDL in po pismu tovariša Tita delovanje telesne kulture in športa po naši domovini, zlasti pa še v krajih, kjer smo na tem področju močno zaostali, lahko trdimo, da bo naša mladina in skrb za zdrav rod storjena največja usluga, odkar obstaja nova Jugoslavija. Za Breznikovo je spregovoril Vidmar Drago, mladinec TVD Partizana.

Nekaj besed o namiznem tenisu v Mežici. Zanimanje za namizni tenis je med mladimi kot tudi med starejšimi zelo veliko. Pred 20 leti so v Mežici igrali že precej dober namizni tenis, pozneje pa je vse propadlo.

Sedaj, ko smo zopet prišli na novo, imamo na žalost le dve stari, pokvarjeni mizi. Se te smo dobili pred nekaj leti, ko so jih drugod že zavrgli. Prostor za vadbo nam je v šolski telovadnici le skopo odmerjen. Pri takem stanju ne moremo povabiti med svoje vrste večjega števila mladih niti ne moremo razmišljati o kakih rednih tekmovalnih treningih ali o vključevanju v tekmovalne sisteme. Z enkrat igramo le bolj rekreacijsko in tu in tam prirejamo razne turnirje.

Zelo si želimo, da bi v Mežici dobili potreben prostor za vadbo, to je novo telovadnico in še druge potrebne prostore, ki jih društva in šole potrebujejo za svoje delovanje. Prav tako si želimo več podpore za opremo in tekmovanja, saj dosedaj v letu in pol, kolikor delujemo, nismo mogli porabiti več kot okrog 400 din, saj društvo nima denarja.

Prosimo vse, ki imajo besedo, da se zavzamemo za to, da bosta šport in telesna kultura dobila svoje mesto in vlogo, kot jima gre. Da nam ne bo treba v prihodnje z malodušjem občudovati mladino iz drugih krajev, kjer rastejo vseskozi novi prvaki in rekorderji, pač zato, ker jim družba daje ustrezno podporo tako pri rednem delovanju kot pri gradnji potrebnih naprav. Zdravo!

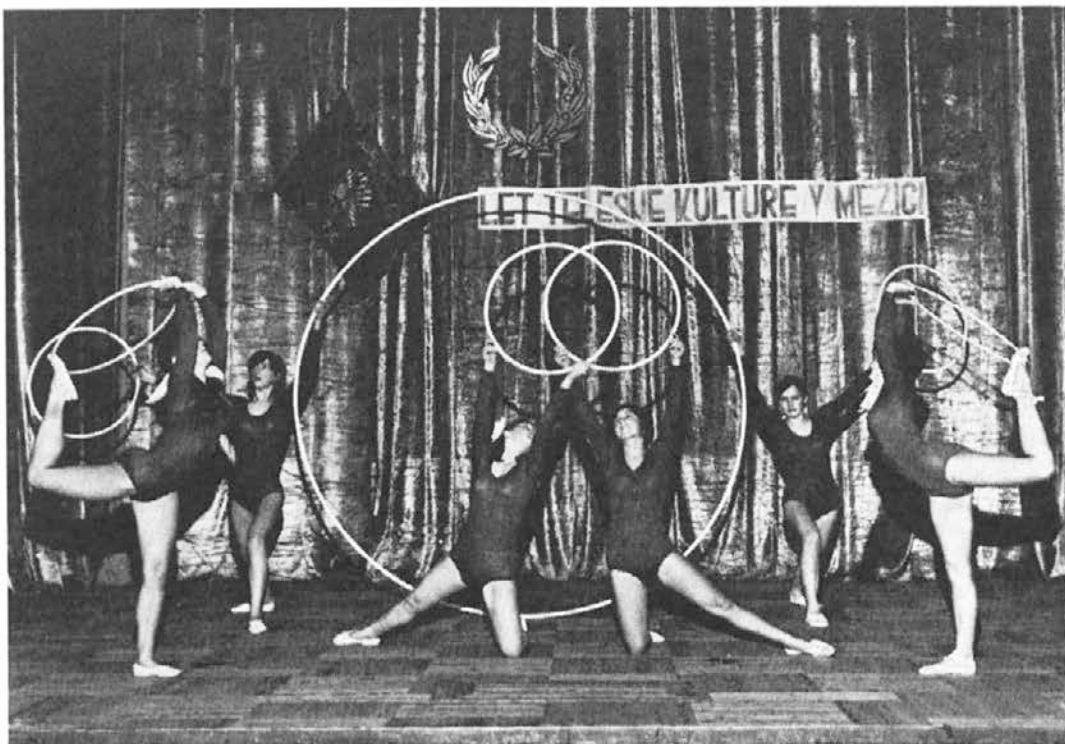
Mladinka odbojarske sekcije TVD Partizana Dragica Mastek je povedala tole:

Tudi mladi odbojkarji se pridružujejo željam po ureditvi financiranja telesne kulture in športa. Predvsem si želimo enakih razmer in pogojev delovanja tako glede vadbene in tekmovalnih prostorov kot glede možnosti za normalno, vsakdanje delo. Naša članska ekipa igra z uspehom v prvi republiški ligi izključno z mladimi in domačimi igralci. Odbojka se igra v Mežici že čez 40 let. Naša moštva so osvajala že pred 25 leti razna republiška in zvezna prvenstva, sodelovali so tudi že v prvi državni ligi.

Imamo sposobne ekipe mladincev in mladink, radi bi močneje vključili pionirje in pionirke. Naš mladinec Mirko Jezernik je član slovenske mladinske reprezentance.

Ce pa primerjamo, v kakih pogojih poteka naše delo, se lahko le čudimo doseženim rezultatom, še bolj pa temu, da je ob takih razmerah sploh mogoče vztrajati.

Premajhna telovadnica, ki je poleg tega še močno zasedena, ne dovoljuje normalnega dela in treninga. Le enkrat na teden, ob petkih — lahko igramo v večji, prevajalski šolski telovadnici, a to šele po 9. uri zvečer. Najemnine za to telovadnico je treba plačati po 50

Mladinke Partizana Mežica nastopajo

din na uro. Sredstva, ki so nam na voljo, so neznatna. Včasih je problem kupiti že žogo, kaj šele trenirke, ki jih drugod dobe tekmovalci takoj, ko se prijavijo v klub. Pri nas pa so jih odbojkarji dobili šele dvakrat v vsej dobi po osvoboditvi, kljub temu da se igra odbojka vsa leta neprekinjeno. Znano je, da so naši funkcionarji pred leti morali vzdrževati tekmovalna tudi s svojim denarjem.

V takih razmerah nam tudi ni bilo mogoče vključiti v ligaško tekmovalno ekipo mladink, kljub temu da jih lahko štejemo med najboljše v Sloveniji, saj so še na republiškem turnirju v Mežici lani osvojile drugo mesto. V ligo pa so mladinke močno silila tudi republiška vodstva.

Zato ni čudno, da odhajajo najposobnejše igralke na Ravne, kjer jim lahko nudijo veliko več. Mežičani pa ne maramo biti rezervat in dobavitelj surovine za druge kraje, ki so na kakršenkoli način bogatejši! Mladino, ki jo v naših razmerah že pridobimo za telesno kulturo in šport, ji damo osnove, tudi za naprej najbolj potrebujemo sami. Iz najposobnejših namreč rastejo tudi bodoči funkcionarji, trenerji, požrtvovalni sodelavci, ki jih povsod najbolj potrebujejo. Tudi v tem je očitna socialna diferenciacija, ki jo morajo družbene sile spoznavati in jo odpravljati!

Obljubljam in zavedamo se, da bomo lahko mežiški prebivalcem v novi telovadnici pripravili še veliko veselja in obilo športnih užitkov tako z nastopi ligaških ekip kot s prirejanjem raznih prvenstev in turnirjev do republiškega in zveznega nivoja. Pri tem bo tudi kraj pridobil veljavo in večjo živahnost, podobno kot smo to uspeli ravno s pomočjo našega društva ustvariti že pozimi s smučišči.

Telovadnica bo omogočala vadbo, sprostitve in zabavo stotinam krajanov, ne glede na slabo vreme, zlasti v spomladanski in jesenski sezoni, ko se mnogi nimajo kam dati. Še enkrat prosimo za razumevanje potreb mladega rodu, ki bo na tak način lažje rasel v sposobne in zavedne pripadnike naše socialistične skupnosti.

Besede mladih iz vrst TVD Partizana je zaključil Srečko Pernek.

Mežiški smučarji imamo ene od najlepših terenov za tekmovalno in turistično smučarstvo v Sloveniji. Le žal, da je letošnja zima brez snega, ki ga ni nikjer, razen v visokih gorah. Prav v taki sezoni pa se posebej vidi, kako je naše društvo revno in kako ne more v takih razmerah poskrbeti za treninge in pripravo tekmovalcev. Tekmovalci iz nekaterih društev so že poleti lahko odhajali v visoke avstrijske gore, pozneje pa na avstrijsko Peco, kamor so prihajali celo veliko bolj oddaljeni Trboveljčani. Našemu društvu vsega tega ni bilo mogoče storiti. Pa tudi v sezonah,

ko je pri nas vsaj v pravi zimi dovolj snega, ni dovolj urejenih treningov, ker nimamo plačanih trenerjev in vzgojiteljev kot drugod.

Pred leti, ko v športu denar še ni igral tako odločilne vloge kot danes, ko je veljal le bolj priročni talent in pogum, so bili mežiški smučarji med najboljšimi v državi. Spomnimo se na reprezentanta in olimpijca Ota Pustoslemška, pa prvaka Fortina, drugih mladinskih reprezentantov, na odlične pionirje, večkratne republiške prvake pri posameznikih in v ekipni konkurenci.

Poslednja leta smo padli od nekdanjega sedmega mesta v skupnem seštevku alpskih tekmovalcev v državi na petnajsto mesto. Naši funkcionarji so morali pretekle zime prirediti veliko tekmovalno za plačilo drugim naslovom. Vse zato, da bi pri tem zaslužili kak dinar in da smo potem lahko poslali nekaj mladih smučarjev vsaj na najnujnejša tekmovalna. Niti govora pa pri nas ne more biti o nakupu tekmovalne opreme za sposobnejše tekmovalce, za kar podrugod lepo poskrbe društva z družbenim denarjem.

Zato smo smučarji veseli, da se pripravlja bolj urejeno podpiranje društev in športa nasploh. Saj se zavedamo, da bi ob enakopravnih pogojih bili naši smučarji povsem dorasli ravnanskim ali mariborskim, ki imajo kopice slovenskih in državnih prvakov. Spomnimo se le, da je bil na primer pred dobrim desetletjem Maribor v smučarji precej za Mežico! Danes pa rasejo po Sloveniji, podprta z velikimi vsotami družbenega denarja, nova smučarska središča kot Celje, Trbovlje, Medvode, Skofja Loka in druge, ki so nas že daleč prehitela.

Mislamo, da imamo pravico zahtevati izenačitev razmer tako v merilu občine kot tudi v širših slovenskih razmerah. Sodimo in prepričani smo, da je to najvažnejša in bistvena dolžnost na novo ustanovljenih telesnokulturnih skupnosti.

Smučarji se zahvaljujemo političnim delavcem in organizacijam za opravljeno delo in za pobudo reševanja perečega problema telesne kulture in športa in s tem boljše vzgoje mladega rodu.

Mlada predstavnica šolskega športnega društva Stalekar pa je v razpravi povedala:

Kot predstavnica SSD se oglašam k razpravi. Rada bi vam povedala, da imamo na šoli v Mežici že štiri leta ustanovljeno SSD Stalekar, v katerem se ukvarjamo predvsem s košarko, moderno gimnastiko, šahom, plinistvom in odbojko. Radi bi, da bi bila naša dejavnost čim bolj MNOŽIČNA, ampak za to nimamo pogojev, saj je naša telovadnica premajhna in tudi igrišč nam primanjkuje.

V imenu vseh članov našega društva vas prosim, da bi nam pripomogli k zgraditvi

nujno potrebnih objektov. Poleg tega nam primanjkuje še denarja za najosnovnejše rekvizite. Le v izboljšanih pogojih in prostorih bo naša dejavnost lahko takšna, kakršne si želimo, oziroma takšna, kot bi morala biti.

Po besedah, ki so jih spregovorili mladi, so se prijavili k razpravi še mnogi starejši. Povedali so veliko lepih, tehtnih misli.

Stari športnik, bivši odbojkar, lahkotlet in smučarski tekač Franc Skudnik, danes še aktiven odbojkar in smučarski sodnik, je poudaril, da je pot skozi telovadnico osnova vsakega mladega človeka. Le tu si lahko že otrok pridobi najvažnejše osnove, ki jih bo rabil kot bodoči tekmovalci katerekoli panoge, pa tudi kot zdrav državljan in delavec na delovnem mestu.

Predstavnik KK SZDL Silvo Brglez je kritiziral preveliko forsiranje vrhunškega športa že tudi v manjših krajih na podeželju. Ta stane mnogo preveč in gre vse na račun množičnosti ter predvsem najmlajših. Vrhunsko kvaliteto naj se goji in zbira ter podpira na nivoju republike in zveze, ko gre za reprezentance. Na nivoju občine in krajev je treba dajati popolno prednost množični telesni vzgoji in množičnemu tekmovalnemu športu.

Na koncu plodne razprave so bili sprejeti naslednji sklepi:

1. Zbor podpira uvedbo samoupravnega sporazuma za sprejem 0,8 % prispevka na bruto

osebne dohodke za financiranje telesne kulture in športne dejavnosti v občini Ravne na Koroškem.

2. Zbor podpira predlog in predlaga skupščini občine Ravne na Koroškem, da sprejme odlok o začasnem financiranju telesne kulture in športa v občini Ravne na Koroškem po stopnji 0,66 % od bruto osebnih dohodkov za obdobje prvih treh mesecev leta 1974.

3. Zbor podpira predloženi program TTKS za leto 1974, ki vsebuje predvideno dejavnost in financiranje telesnokulturnih in športnih organizacij.

4. Zbor sprejema stališče, naj se pri financiranju telesne kulture in športa postavi na prvo mesto:

— množična telesna vzgoja mladega rodu in organiziranje široke rekreacijske dejavnosti vseh slojev, spolov in starosti.

— Ustvariti se morajo enaki pogoji za delovanje društev v vseh krajevnih skupnostih občine.

— Tekmovalni in vrhunski šport naj se goji in podpira v skladu z možnostmi v vseh krajih, pri čemer se je izogibati pretiranim ambicijam, ki zahtevajo preveč sredstev.

— Razdelitev denarja in zasnova programov redne dejavnosti naj predvideva, da bo po odštetu sredstev za skupne potrebe v vsak kraj prišlo nazaj na društva in organizacije približno toliko sredstev, kolikor jih delovni ljudje za ta namen tudi prispevajo.

Čisto so me zmotili financarji, da sem pozabil na pripoved.

Mati Neža je bila zelo živahno ženšče, pridna kot mravlja, iznajdljiva in vestna, vajena dela že od doma. Bila je hči malega kmeta Štebra, dobro uro od Pernic. Mati in oče sta jo naučila vsega potrebnega in koristnega, tako da ji ni bilo hudo, ko se je priženila k bajti. Navajena je bila skromnosti.

Sin je pridno pomagal staršem, v večji meri očetu. Spomladi pri setvi je bilo treba gnoj večkrat znositi. Le majhna njivica je bila ravna, da so lahko samotež navozili. Sosed je prišel z volmi in ralom ter zoral. Pobranal je oče sam s kravico. Imel je svojo leseno brano, tudi zobje so bili leseni, sam jo je napravil, da je ni bilo treba kupiti. V strmino so morali pač z motikami in grabljami. Ko so posadili krompir, je bilo doma za očeta in Tona delo za nekaj časa opravljeno, razen stelje in drv, kar sta v jutranjih in večernih urah vsak nekaj nasekala. Drugo drobnarijo je mati sama spravila v zemljo in »porihtala« pri bajti.

Oče in sin sta jo pač mahnila v les, bila sta gozdna delavca, ker drugega boljšega zaslužka ni bilo v okolici. Kupovali so le najpotrebnejše reči: sol, petrolej, moko — belo in koruzno, cikorijo in sladkor le bolj malo, ker takrat kava ni bila tako pogosta. Od časa do časa kakšen kos obleke, kdor je bil česa najbolj potreben, ravno tako obutev, doma so nosili največ cokle. Nekaj »cvenka« je moralo ostati za veliko silo, če bi katerega kaj doletelo, da niso bili čisto suhi. Kavjo je žena sama napravljala iz žita, ki ga je dobila pri kmetih za kakšno uslugo. Žito je lepo prebrala, da ni bilo »žorge« vmes, ga oprajala in zmlela na mlinčku, za katerega menda nihče ni vedel povedati, koliko je star, služil pa je še zelo dobro. Kavjo je kuhala največ ob nedeljah in praznikih ali kadar je kateri god imel, ob delavnikih pa redko kdaj. Za zajtrk je bilo kaj mlečne-ga, najbolj pogosto krompirjeva juha.

Kruh so si sami napravljali. Oče je zmeraj gledal, da je napravljaj »novne«. Če so kje sekali »na frato«, ali če je bilo kje dosti listnatega grmovja, ga je zelo nizko posekal in naložil ravno, da se je pri požigu lažje godilo. Ko je bilo suho, je oče že začel opazovati vreme, če bo morda kmalu dež. Takrat sta s sinom zažgala: požigati je bilo treba od zgoraj. Imela sta železne kaveljne, nasajene na tri do štiri metre dolge »rante«. Tu je bilo treba stopati ritensko in vlačiti navzdol, posebno tam, kjer je zaostajalo. To delo je bilo veselo, čeprav naporno. Če je veter pihal nazaj je čedno pogorelo, če je pa pihal nasproti, se je kadilo v obraz, vročina je bila večja in je bolj površno pogorelo. Ko je bilo to opravljeno, je bil res najprej potreben dež, da se je požganišče shladilo. Nato so ostanke, kar ni zgorelo, odstranili. Če ni bilo dežja, so pač morali dalj časa pustiti, ker ni smelo zrnje na vročo zemljo pasti. Oče je sejal zmeraj rž, ki je bila lepa in je imela dolgo in debelo klasje, da se je košatila — imela več stebelc iz enega zrna. Nato so vzeli motike »rovtnice«, te so ravne na ostrini, ter začeli na drobno pokopavati zrno in pepel. To delo je moralo bi-

Franc Havle

Nekdaj v hribih

Visoko v hribih se je prebijala skozi življenje družina: oče Ton, mati Neža in sin Ton. Bili so kajzarji, ker so imeli svojo hišo in nekaj zemlje, toda le toliko, da so s težavo redili kravico, prašička, nekaj kur in petelina. Seveda nista manjkala mačka in kužek.

Oče Ton je bil precej star, mati Neža deset let mlajša. Mladi Ton je že prekoračil trideseto. Bili so vsi pridni in skrbni, le tu in tam sta oče in mati začela »jamrati«, da se jima oglašata starost, posebno oče. Ta še menda nikoli ni bil bolan in se je tega najbolj bal. Že davno je slišal od starih ljudi, da tistega, ki ni bil nikoli bolan, na stara leta rado prime in ga navadno tudi pobere. Le to ga je tolazilo, vsaj mislil je tako, da je tobak »fejst pravhal« — kadil in čikal. Polovico fajfe, ki ni bila majhna, je pokadil, nato ugasnil tleči tobak, ga postrgal na dlan in sesul v usta. V ustih je spravil gmoto na levo stran. Imel je čik svoj »ležement«, da se je že na zunan opazilo, tudi kadar ni imel čika. Na spodnji strani ustnice, tudi na levi, je bil viden žlebček od ustnika. Ko je kadil, je kar smrdelo za njim. Žena in sin se za to nista zmenila, ker sta bila že navajena. Tuji ljudje pa so ta smrad še preveč občutili.

Tobak je doma sejal in predeloval. Največ je imel smrdljivega, »ušivca« so mu pravili. Ta je najbolj bogato obrodil. Bolj ga je trgal, bolj je imel goste lističe. Imel pa je tudi nekaj onega, ki je imel večje in rumene liste ter rdeč cvet.

Sejanega je imel na skrivnem kraju, ne doma pri bajti, temveč v gozdu, kjer je bil najbolj neroden dostop. Tam je požgal, prekopal, nasejal in še enkrat vse na drobno prekopal. Tudi ograbil je s hosto, da je bilo manj vidno in varno pred divjadjo.

To početje je bilo namreč prepovedano. Financarji so stalno patroljirali, kje bi ko-

ga zasačili. Če je kje našel sejanega, ga je preštel. Izdrl je eno ali dve stebli predvidno, da se je držalo čim več zemlje in zelo pazljivo nesel s seboj, da ga stehta. To težo je množil s številom sadik, ki ga je prej ugotovil, pokazal je izračun precejšnjo težo. To so računali za čisto težo tobaka, nato je napravil zapisnik in izjavil kaznen.

Ravno tako je bilo pri žganjekuhi. Kdor je imel kaj kuhati, bodisi črnice, slive ali kaj drugega, je moral prijaviti financarjem in točno povedati, v katerem kraju in na kateri hišni številki bo to opravljal. Povedati je moral, koliko in kaj bo kuhal, koliko ur bo treba, a so to že sami določili, če si le povedal, koliko imaš pripravljeno. Odmerili so zelo skop čas, da ne bi kdo mogel več kuhati, kakor je prijavil. Treba je bilo povedati, kdaj in ob kateri uri bo začel. Vedeli so za vse kotle. Včasih je imel kdo dva kotla, seveda enega neprijavljenega. Če so takega zasačili, je imel sitnosti in je moral plačati precejšnjo globo. Ko se je ura bližala h koncu, je financar že prišel, da bi zapečatil kotel. Vse te ure je bilo treba kupiti, to se pravi plačati, ker je spadalo pod monopol, enako kakor tobak. Dostikrat se je zgodilo, da še s kuho niso bili gotovi, včasih komaj na polovici paliranja. Takrat so morali biti posebno prijazni s financarjem in ga prositi, da bi lahko dokončali. Včasih se je pri prvem kuhanju zataknilo, včasih tudi prismodilo in je pol ure ali še več kar hitro minilo. Takrat so financarja povabili na prigrizek, in kdor je kuhal je moral medtem zelo pohiteti, čeprav so financarja še motili, da se je dalj zavleklo. Bil je kak financar zelo služben in ni hotel v hišo, da bi kaj pojedel, češ s tem bi se dal podkupiti. Še bolj nerodno je bilo, če sta prišla dva, eden navadno starejši, takrat se navadno ni dalo podkupiti, ker sta se drug drugega bala, da bi kateri popuščal.

ti opravljeno zgodaj v jeseni, da se je lepo zarastlo in je zima manj pobrala.

Živeli so po svoje srečno in zadovoljno, toda zgodilo se je, da je oče na hitro zbolel. Sin je moral iti k zdravniku v »Traberku«, s seboj je nesel tudi očetovo vodo. Zdravnik je ugotovil, da ima oče močno pljučnico. Vprašal je še, koliko je star, dal sinu zdravila trojne vrste ter navodila, kako se naj jemljejo. Pristavil je tudi, da se bo pokazalo v osmih ali devetih dneh, ali bo boljše ali pa bo umrl. In res: v sedmih dneh je oče začel blesti, nič ni pomagalo, ne zdravnikova in ne domača zdravila. Točno po devetih dneh je umrl. Pokopali so ga na Muti, kjer je bila fara.

»Kaj bo zdaj?« je tarnala mati. Sin pa je na lahno zmignil z rameni, ne vedoč odgovora. Očetova smrt je tudi njega vidno prizadela, čeprav je bil že v moških letih. Kljub žalosti sta se z materjo zagrizla v svoje delo, da sta lažje prebolevala, kar ju je prizadelo. Posebno mati se je trudila, da bi sinu nadomeščala tudi očeta, čeprav on tega pravzaprav ni potreboval. Vedel je, da bo do tega nekoč prišlo, bolj bal se je, da bi mati omagala, ker jo je imel zelo rad. Tolažila sta drug drugega.

Nekega dne je pritekel od kmeta Srebnika mlajši sin Jože ter vprašal mater za Tonom. »Tona ni doma, kaj pa je? Pa meni povej, mu bom jaz povedala,« je rekla. »Ja, oče so rekli, da bi Ton jutri k nam prišel pomagat novo vodno kolo na vreteno dati, naj s seboj prinese tudi orodje, ker bo moral še v mlinu nekaj popravljati.« Rekel je še, da jih jezi, ko mlin stoji. »No, bom že povedala Tonu, saj k vam rad gre delat. Je dobra hrana in pijača, plača pa oče lepo, saj tudi midva zmeraj kaj prosiva pri vas.«

Ko je zvečer prišel Ton domov, mu je mati povedala, kakšno pošto je prinesel Srebnikov Jože in še pristavila: »Veš, da moraš iti, če ne, bo zamera, ker nam oni tudi radi priskoči na pomoč!« »Seveda bom šel, saj njega zmeraj lahko česa naprosimo.«

Drugo jutro se je zgodaj odpravil k Srebniku. Tam so zelo zgodaj vstajali, ne tako kot pri Kožarju, ki jih je sonce dvignilo. Ton je našel Srebnika že v kolarnici, kjer je iskal razno orodje in drugo, kar se bo rabilo pri mlinu. Tona je povabil v hišo in mu nalil »frakelc« žganja pa tudi sebi enega, rekoč: »Doli pri mlinu bo precej hladno od voke in sonce tlini ne pride hitro zraven.« Koj nato je bil zajtrk na mizi.

Pri zajtrku so precej tiho zajemali, le škrabljanje žlic ob skledo se je slišalo. Po zajtrku se gospodar naroči ženi, kaj mora jo še danes opraviti, Ton, gospodar in starejši sin Lojz so se odpravili k mlinu. Tam sta jih že čakala dva možaka s spodnje strani, Tevž in Šiman. »No, da sta le prišla, zdaj se bo nam lažje godilo. Je pa le treba dobro prijeti,« meni gospodar. Tudi za ta dva ni pozabil na žganje, čeprav ni bil gotov, da bosta prišla.

Vodno kolo je bilo že pripravljeno. »Bolj ga pogruntaj, lažje se godi pri delu,« pravi gospodar. Preden je bil čas malice, je bilo kolo že v pravi legi, samo naravnati ga je bilo še treba, da ni postrani opletalo. Vtem prinese Ančka malico: kruha, vsakemu velik kos povojene slanice in velik vrč mošta. Vedeli so, če pride-

Z republiškega pionirskega odbojkerskega prvenstva v Mežici leta 1971

ta Tevž in Šiman, da se precej nagneta h pijači. Po malici so Tevž, Šiman in Lojz kolo naravnali, obroče premaknili in zagodili, nato pa šli, da očistijo žlebove in strugo, preden spustijo vodo. Gospodar in Ton pa sta popravljala znotraj. Treba je bilo zamenjati nekaj zobnikov. Vzela sta suh gabrov les, ta se je najbolje obnesel. Napravili so še vzmet, da je pravilno tresla. Gospodar je pritrdil še nasipalnik. Opazil je, da mora popraviti tudi streho. Pride dol in pravi Tonu: »Dela pa ne zmanjka, moj oče so včasih rekli, da ga vrag »serje.«

Ančka je prinesla kosilo v mlin, le po mošt je morala nazaj.

Potem so popravili streho, zunaj pospravili razno navlako, kar so prej potrebovali. Gospodar je Lojzu naročil, naj spusti vodo v mlinisko strugo, da bodo poskusili na prazno, če se kolo ravno vrti. Bil je vse v redu. »Hvala Bogu,« reče gospodar, »končali smo, jutri bom že lahko mlel. Najprej bom zase zmel, potem pa, če ima vas kateri kaj. Prinesite, da še vam zmeljem, pa ne zato, ker ste prišli pomagat, to bom že plačal, zmel vam bom še povrh.« Lepa beseda, so menili ti trije. Nato so krenili domov, kjer jih je gospodinja lepo pogostila, gospodar pa izplačal dnino, rekoč: »Lepo in brez nezgod je minilo to sitno delo.«

Ton je ta dan opazil, da ga je Ančka večkrat skrivaj pogledala. To ga je čisto zmedlo. Začel je premišljevat, tuhtati, kako bi začel, da bi Ančko dobil za ženo. Pa kaj mi pade v glavo, se je spomnil. Ona je kmečka hči, jaz pa bajtarski, to bi Srebnik najbrž odbil.

Opazila je mati, da s Tonom ni nekaj v redu. Ni ji dalo miru in ga neki večer vpraša: »Ton, kaj pa ti je, da si tako tih? Ali si bolan, morda si se zunaj pri mlinu prehladil?« »Ne, ne mati, nič mi ni, le nekaj moram iztuhtati.« Materi še na misel

ni prišlo, da je Ton začel resno misliti na Ančko.

Nekoč ga je mati poslala v »Traberku«, da nakupi potrebnih reči za dom. Največ je bilo zaradi zdravil, ki jih je najlaže tam dobil. Ta pot je Tonu posebno prav prišla. Bila je namreč ta dan tudi Srebnikova Ančka v »Traberku« in sta se na trgu pri neki hiši na oglu skoraj zaletela. Tedaj sta začela spraševati drug drugega, kdaj bosta šla domov, da gresta lahko skupaj, ker sta imela isto pot. Ton pravi: »Vse imam že nakupljeno, samo v apoteko še stopim.« Ančki je bilo treba stopiti samo še k šivilji, da odnese, kar ji je bila naredila. »Dobro,« reče Ton. »Pri apoteki te počakam.« »Velja,« mu potrdi Ančka in sta se razšla. Ton je v apoteki takoj dobil naročeno, potem pa je postopal zunaj sem in tja, toda minilo je že pol ure, pa Ančke še ni bilo. Končno se prikaže s cekarjem in nekim zavitkom, Ton pa pravi: »Mislil sem, da te ne bo.« »Ja, pri šivilji smo gledale novo modo oblek, pa se človek kar zamudi.« Ton predlaga, da bi kam stopila na pol litra, Ančka pa ni hotela. »Kaj bi ljudje rekli, če bi naju v gostilni skupaj videli?« Pa sta jo rajši ubrala proti domu. Gredeč sta se pogovarjala o vsakdanjih stvareh, samo to ne, kar si je Ton najbolj želel, morda tudi Ančka.

Na razpotju, kjer se je pot cepila proti Tonovemu domu, sta obstala in se nekaj časa molče gledala. Naposled se Ton opogumi in jo boječe vpraša: »Veš Ančka, kaj sem že nekajkrat mislil?« »Ton, povej, kaj si mislil!« »Ali ne boš huda?« »Ne, ne bom huda.« Ton pa kot iz topa: »Ali smem priti k vam prosit očeta in mater za tebe, da bi te mi dala za ženo?« »Hm, hm, smeš že smeš, samo ne vem, kaj bodo rekli.« »Ja, najprej moram še od tebe dobiti besedo, če bi me hotela za moža.« »Ton, Ton!« in je utihnila. On je že pričakoval, da bo rekla, da ni mogoče, ampak zgodilo se je

nasprotno. Pogledala ga je živo in rekla: »Jaz bi te že hotela, samo...« »Kaj, samo?« »Saj sem prej rekla, kaj bosta rekla oče in mati.« »Naj rečejo, kar hočejo, prišel bom.« Približal se ji je do pol koraka in jo boječe vprašal: »Ali dobim poljubček?« »Ne, ne, tega pa ne, nič še ne vem, kako bo prišlo.«

Minilo je nekaj časa. Pohiteti je bilo treba pri košnji. Oznanilci slabega vremena so se oglašali; hrošči so zjutraj brenčali, petelin je na moč kikirikal, luna je imela velik obroč. »Ko se bo začelo deževje, pa nehati ne bo znalo, ker smo imeli zdaj dolgo lepo vreme,« so tarnali kmetije, ki so imeli veliko ali še vse za pokositi, potem pa žetev.

Neko nedeljsko popoldne sedita mati in Ton pri mizi in se pogovarjata, kaj vse bo treba storiti, ko se bo vreme izboljšalo. Mati je globoko vzdihnila in rekla: »Že večkrat sem ti mislila reči: Kaj, če bi ti pogledal po nevesti, sama res ne bom zmogla vsega. Ti moraš od doma za zasluzkom, a doma sem za vse sama. Pomisli, jaz sem enkrat starejša od tebe, če bo tako naprej, me bo prehitro pobralo. Ali nisi nič pomislil na to? Star si pa že dovolj.« »Ja, mati, to je pa težko.« Ni ji povedal, da že misli na Srebnikovo. »Katera bi hotela iti k naši bajti? Zdaj vse gledajo bolj na bogatijo.« Mati nejevoljno: »Jaz sem tudi kmečka, pa sem rada vzela rajnega Tona, tvojega očeta, in sva se lepo imela. Saj veš, nisi slišal, da bi se kdaj kregala. Zmeraj sva se lepo razumela. Sporazumno sva odpravljala težave, ki so kdaj pa kdaj nastale.«

V nedeljo popoldne krene Ton k Srebniku, misleč pri sebi: »Poskusil bom, kar bo, pa bo.«

Oba Srebnika najde v hiši: oče je bral stoletni koledar, mati je nekaj pletla, drugih ni bilo videti. Ko so se že nekaj časa pogovarjali, mati vpraša Tona: »Kako pa kaj »avžjeta« z materjo, zdaj ko sta sama pri hiši?« Ni rekla pri bajti, morda je mislila, ter še pristavila: »Ja, tvoja mati je dvanajst let starejša od mene in se je deset let prej omožila in pridna je že ves čas. Sosedje so jo radi klicali na dnino. Je pridno delala in pri delu ni dosti govorila, ker z govorjenjem bi druge zadrževala in je bila rajši bolj redkobesedna.« »Pridni pa pridni, samo bojim se, da bi omagali,« pravi Ton. »Saj doma večinoma sami postorijo, ker grem jaz na delo.« Srebnik počasi. »Res pridna sta oba, lepo imata pri hiši. Se kar vidi, da so pridne roke vmes.« Ton si je mislil: »Zdaj je zadnja priložnost, da jih pobaram.«

»Prosim vaju, oče in mati, ali smem za nekaj prositi?« »Eh, prosi se lahko zmeraj,« oče in mati skoraj hkrati odgovorita. Nato kratka tišina. »Prišel sem prosit, če bi mi dali Ančko za ženo.« Ton se ni nadejal, da bo tedaj Ančka stopila v hišo in ujela zadnjo besedo. Ančka se takoj znajde, vzame pletenje z okenske police in začne pletiti. Oče izdavi: »Ton, to pa ne gre.« Tonu se je razočaranje takoj videlo, Ančka se še bolj nagne k oknu, da bi se tudi njej ne poznalo. Slutila je, da so se menili o njej. »Ančki sem pa že drugega izbral. Za tebe bi rekel, da je skoraj premlada.« Tedaj Ančka dvigne glavo od pletenja in gleda nepremično v očeta. Ni vedela,

kakšne račune ima oče z njo. Vedela je, da ne sme očeta ujeziti. Končno se le opogumi in vpraša boječe: »Oče, katerega ste izbrali za mene, to pa moram vedeti, ker za mene gre, prosim, povejte!« Mučna tišina je zavladala po hiši, mati se ni ozrla ne levo ne desno, sama ni vedela, kam mož meri. Mislila si je, kar brez moje vednosti, to ga bom na samem izprašala! Sem jaz toliko mati, kot on oče. Tedaj Ančka ponovno prosi očeta, naj ji pove, koga ima v mislih. Oče se globoko oddahne in izjavi: »Lobnik na Leškem vrhu me je vprašal, če bi mu dal Ančko za ženo.« »A tako,« se oglasi mati namesto Ančke, »sama sta mislila barantati, sama lahko barantata samo za vole, ne pa za hčer!« in takoj gre iz hiše. Tonu je bilo mučno, Srebniku še bolj, da je nameraval ukrepati brez žene, kljub temu ga je opominjal ponos gospodarja in je rekel: »Lobniku je ob pustu umrl oče in zdaj je on prevzel gospodarstvo, mati je tako hotela, češ zakaj bi imeli dvakratno prepisovanje, upam pa, da bo dobro gospodaril.«

Ančka pa v jok: »Nak, tega pa ne, k tistim ljudem me pa ne silite, tam so »vuhniki« doma, saj ne morejo dobiti ne dek-le ne hlapca, samo pastirja imajo. Oče, odkrito vam povem, da tega ne boste nikoli dosegli,« in je šla za materjo.

Tonu je bilo težko, ali bil je vesel, da sta bili obe, mati in Ančka enakih misli. Vstane in reče očetu: »Iti moram!« izpije mošt, se zahvali in poslovi.

Na lopi sreča mater, ki mu reče: »Ton, ne zameri in pridi še kaj!« Pogledoval je, kje bi ogledal Ančko. Spodaj pri kletnih vratih ga je čakala in mu tiho rekla: »Ton, pridi še!« in takoj izginila v klet, da ne bi oče videl, da si šepetata.

Ton pride domov precej mrk, ne ljubi se mu kaj reči. Mati ga skrivaj opazuje, nič ga ni vprašala, kje je bil, povedal ji pa tudi ni.

Minili so že trije tedni, da Ton ni šel nikamor, samo na delo in domov. V petek zvečer mu mati reče: »Jutri pa ne boš šel na delo. Moraš nekam iti, da boš kupil potrebnih reči, mi je že marsikaj zmanjkalo.« »Kam naj grem, na Muto ali v Traberko?« »Kam hočeš, povsod je daleč, samo v Traberku več kaj imajo.« Ton jo je zjutraj ubral na Muto, ker ni mislil kaj posebnega kupiti.

Na Muti se je srečal z materjo Srebnico, ona je že nakupila in mu pravi: »Jaz bom kar šla nazaj proti domu, se kar vleče čez hrib.« Ton ji reče: »Vas bom že dohitel!« In res, čez dobre pol ure jo je došel. Med potjo reče Srebnica: »Nekaj si moral že ukresati Ančki, da je tako zave-rovana v tebe. Oče je poskusil od nje dobiti zadnjo besedo za Lobnika, pa noče ničesar slišati o njem. Izjavila je naravnost, da desetkrat rajši tebe, čeprav imaš le bajto in tisto ped zemlje.« Ton je bil užaljen, da mu je rekla, da ima komaj ped zemlje. Srebnica pravi dalje, da je moža »fejst spuldrala«, ker je sam mislil pri Lobniku »hantlati« in mu dati Ančko. Videl je, da ne more sam nič pri tem. »Včeraj opoldne mi pa le reče: »Zdaj smo Tona menda ujezili, nikjer ga ni videti.« Jaz mu pravim: »Saj si ga sam ujezil.« Ton si misli: »Aha, že jenja, morda pa bo.« Ko sta prišla na razpotje, mu še ona reče, naj

se da videti. »Srečno, mati, zdravi bodite vsi skupaj.« »Srečno, srečno, pa pri vas tudi.« Tonu se je zdelo, da je kar skočil domov, tako je bil vesel, toda materi tega ni pokazal.

Drugi dan, v nedeljo, je dolgo potegnil z ležanjem, čeprav to ni bila njegova navada. Že dolgo si je želel pošteno odpočiti. Opoldne ga je mati poklicala h kosilu. Popoldne je prišel Skulnikov Miha, mož pri petdesetih, Tonovega botra sin, kmet nad Gortino. Bil je velik šaljivec in dober govornik. Z materjo sta mu lepo postregla. Ko Tona ni bilo v hiši, mu mati reče: »Miha, ti dregni v Tona, kdaj se misli ženiti. Rada bi, on pa, kot da se ne briga za to.« Ko Ton vstopi, se menijo dalje druge stvari. Mati kima in mežika Mihiu Tonu za hrbtom in gre iz hiše. Miha ve, kaj bi mati rada. Ko sta ostala sama, Miha povzame: »No Ton, ali se boš kaj oženil? Zdaj bi že moral misliti na to. Mati so že precej v letih, ti se boš pa tudi postaral, potem se boš še težje. Če si sam ne upaš, pa mene zraven vzemi, bova že našla kaj.« Tedaj Ton le pove Mihi, da je že poskusil pri Srebniku. »On ima hčer, ki bi bila zame.« »In kaj ti je rekel, če si ga vprašal?« »Dati jo je mislil Lobniku. Je nekaj let mlajši od mene, seveda je tam kmetija, pri nas pa bajta. Kolikor vem, pa ga ona sploh noče.« In mu vse pove, kako je bilo tisto nedeljo popoldne. »Če je pa tako, pa ne odnehaj, kar mene vzemi s seboj,« se Miha še enkrat ponudi. »Ali misliš, da bi dosegla?« »Bova, bova, kar povej, kdaj bi šla!« »Če je pa tako, bi šla v nedeljo. Seveda če bi utegnil. Meni je vseeno, kadar je, to je na tvojem.« »Pa greva v nedeljo, velja! Jaz pridem gor.« Ko vstopi mati, reče Miha: »Tona sem priganjal k ženitvi.« »Ali res, le daj mu korajže, saj si menda sam ne upa, če mu boš pomagal, bo lažje šlo.«

V nedeljo zgodaj popoldne pride Miha in s Tonom se kmalu odpravita k Srebniku. Želela sta, da bi Srebnik ne odšel z doma. Res so bili še vsi v hiši, ko sta vstopila in veselo pozdravila. Segli so si v roke. Koj nato se sina izmuzneta iz hiše in Ančka tudi. V hiši so ostali oče, mati in Ton s svojim zastopnikom. Pogovarjali so se o gospodarstvu, kako kaže letos to in ono. Tona ta pogovor ni zanimal. Misli je le to, kako bo Miha sprožil in postavil besedo o tem, kar nameravata. Mati je odšla iz hiše in se kmalu vrnila z vrčem mošta, oče je stopil do zidne omarice, izvlekel steklenico z žganjem in nalil najprej tega. »Zelo dober črničevac imaš,« reče Miha. »Ga imaš še kaj dosti?« »O, ja, zdaj ga še kar imam. Letos najbrž ne bomo kaj prida nabrali, ni veliko črnic, na jasah jih je slana vzela.« »Pri nas jih letos sploh ni, bomo morali biti s tropinovcem zadovoljni in jerebika bomo nabrali. Zelo lepo kaže. Je tudi dober, le drugačen okus ima.«

Ton je pogledoval stensko uro. Zdelo se mu je, da čas počasi gre naprej in je bil nestrpen. Miha je opazil njegovo menca-nje, pa se je le poprijel te zadeve.

Srebnika, midva s Tonom sva prišla zaradi Ančke. Je že sam enkrat poskusil, a ni bil uslišan. Prosil bi tudi jaz v Tonovem imenu, da bi zaupala svojo hčerko njemu za ženo in življenjsko družico. Majhna tihota, menda se je slišalo klopa-

nje Tonovega srca. Srebnik pa: »Res je že poprosil zanjo.« Težko je izjavil, da jo je nameraval dati Lobniku. Mati si misli: »Le izmotavaj se, kakor se veš in znaš.« Ona je razumela, da je treba ženini ali nevesti tudi na srce gledati. Tedaj Ton reče: »Še enkrat bi vas prosil, oče in mati, le zaupajta mi Ančko in mi jo dajta za ženo!« »Naj bo božja volja! Dava ti jo, saj veva, da si pošten in priden človek. Pokličita Ančko!« reče ženi, »kaj bo ona rekla?« »Ph,« si misli žena med vrati, ko gre klicat Ančko. »Jaz dobro vem, da bo vesela.« »Ančka, Ančka, kje si?« Ančka je bila za hišo, kjer je zalivala rože. Vedela je, če se bodo sporazumeli, da jo pridejo klicati. Obrisala si je roke in šla z materjo v hišo. Oče pa: »Ančka, Ton bi rad, da bi postala njegova žena. Zdaj pa povej, če se strinjaš.« Ančka poklekne pred starše in z jokom: »Lepo prosim, oče in mama, dajta me Tonu!«

S tem je bilo svatovanja konec. Mati je šla v kuhinjo, da pristavi lonec na ognjišče, nato v kašto po klobase. Izbrala je največje in jih dala kuhat. Zraven je postavila še lonec z vodo za čaj. V kuhinjo pride Ančka, še vedno objokana ter si briše rdeča lica. Mati ji pravi: »Klobase pa ti postrezi, jaz bom čaj pripravila.« Ko Ančka prinese klobase, jih postavi pred gosta, vzame kruh iz miznika, rekoč: »Urežita in jejta!« Oče gre v klet po mošt. V kleti se zrine čisto v kot: »Danes najboljše! Imam samo eno hčerko in ne bo več takega dneva.« Ko prinese mošt, ga vpraša Miha: »Srebnik, kako velike svinje si klal, da so tako velike in okrogle klobase?« »Ja take sorte, ki imajo dolga čreva.« »No, le urežita kruha in začnita, zdaj so še tople,« priganja mati, ki je ravno tedaj prišla iz kuhinje.

Medtem ko sta pridno zalagala dišeči kruh in klobase ter zalivala z dobrim moštom, ni manjkalo veselih šal. Potem sta izpila še vsak lonček čaja, ki je močno dišal po dobrem žganju. Zdaj se oglasi oče in pravi: »Ko smo že tako daleč, se moramo zmeniti, kdaj in kje bomo napravili gostijo.« Tedaj se oglasi ženini: »Jaz bi rekel, da bi bilo kar pri vas,« pa pogleda očeta, mater in Ančko. »Imate primerne sobe in vse drugo najboljše pri rokah. Koliko ljudi bi bilo, pa vi odločite. Jaz jih po svoji strani nimam veliko.« »Res je tako,« reče njegova priča. Tedaj se oglasi mati: »Kdaj pa? Tudi to se moramo zmeniti, da vemo pripravljati.« Oče pogleda ženina, da bi to odločil on. »Rad bi, da bi v nedeljo, danes teden, bil prvi oklic, potem, če bomo imeli pripravljeno, bi jutri štirinajst dni bila poroka.« Mati: »Ne mudi se tako, oklici naj le bodo trikrat, da ne bodo ljudje rekli, kako se nam mudi, pa tudi več časa imamo. Treba je hiše prebeliti, stole in mize pripraviti.« »Naj bo po vašem, vi najbolj veste, kako je s to rečjo.« Ančka ne reče nič. Ona je vesela, da bolj ne more biti. »Kdaj bomo v oklice dali?« še pripomni ženinov zastopnik. »To bi v četrtek,« pravi ženini. »No, zmenili smo se, midva pa morava iti.« Zahvalila sta se za vso gostoljubnost in zaželela lahko noč.

Med potjo je Miha Tonu naročil, kaj naj pripravi in kaj bo on poskrbel, saj zastopa svojega očeta, njegovega botra. Na raz-

potju sta se zadovoljno poslovila. Ton jo je veselo primahal domov in mati je takoj vedela, da sta dobro opravila. Vseeno je vprašala, kako je bilo. Ton ji je vse natančno razložil in še ona je bila vesela, da bo dobila pomoč: »Upam, da se bova dobro razumeli.«

V četrtek so šli v Pernice. Ženin in nevesta vsak s svojo pričo, ter oddali svoje dokumente za oklice, ki bi se naj začeli v nedeljo na Pernicah in na Muti.

V nedeljo po oznanilu v cerkvi so ju oklicali. Lobnikov sosed je Lobnika skričal dregnil in rekel tiho. »Si slišal?« Lobnik ga je pogledal postrani in stisnil ustnice. Tudi na Muti je menda precej završalo, ko so slišali te oklice.

Za slovesnost je bilo res veliko dela. Tudi Ton je tekal okoli bajte. Psi je kar na verigo priklenil, da mu ne bi bil toliko za petami. Moral je pobeliti kuhinjo, hišo, štibele in kamrico, kjer je že zdaj bil materin kot. Okoli oglov sta vse čedno pospravila, res je bilo mično pogledati.

»Ja, mati, vi tudi morate iti nekam, da dobite novo obleko,« reče Ton. »Ne, ne, je še moja poročna dobra, je še lepa, čeprav je že petintrideset let stara, ti jo prinesem pokazat!« In je odbrzela v kamrico in jo prinesla. »Lepa je še, samo po starem kroju je.« »Naj bo, jaz sem tudi stara, morda bom najstarejša med vami. Rute tudi ne rabim, bom imela tisto z velikimi rožami, ki mi jo je rajni Ton za god prinesel. Čevlje pa, čevlje, to bi te prosila, če bi mi jih kupil.« »Seveda jih dobite, pa še kaj? Kar povejte. Eh no, jaz vam dam denar pa greste in kupite, kar rabite zase in za dom. Za sebe bom že sam.«

Čas je hitro potekal, komajda so razdelili oklice na trikrat, drugače bi jih čas prehitel. Tudi pri Srebniku je bilo tekanja dovolj. »Bo že, bo že,« je rekel starejši sin Lojz, kadar je kdo tarnal, da je dosti dela.

Napočil je dan poroke. Takrat so na obeh domovih še posebno zgodaj vstali. Kmalu so se pojavili štirje muzikanti s starešino na čelu in zaigrali budnico, čeprav je ni bilo treba, ker so bili že davno pokonci. Ni bilo dolgo, ko so prišli Tonovi svatje. Bilo jih je točno pet parov in mati. Ženin jih je povabil, da so prigriznili, nato so krenili k Srebniku po nevesto. Doma je ostala materina prijateljica, da je poskrbela za živad in čuvala hišo.

Pri Srebniku je bil nad vhodnimi vrati napeljan lep venec, ki je pričal, da je tukaj nevesta. Ko so muzikanti nehali igrati, so hoteli v hišo, toda vrata so bila zapahnjena. Bilo je dosti šal na ta račun. Končno so se le odprla vrata in se je prikazala mati ta široka z nevesto, njenim starešino, starši in drugimi svati. Bilo jih je dvakrat več kakor ženinovih, ker so imeli več žlahte in sosedov. Nevestin starešina jih je povabil, naj vstopijo, da so jih pogostili in nazadnje sta dobila ženini in nevesta svoj blagoslov.

Ura je kazala na devet, ko sta starešina ukazala: »Zdaj gremo k poroki!« Med potjo do cerkve so jo muzikanti dobro rezali in bilo je dosti vriska.

Pri cerkvi na Pernicah je bilo zbranih že precej ljudi, čeprav je bil ponedeljek in hribovska fara. Prignala jih je radovednost. Stari župnik je rekel v šali: »Le

Zdaj me pa ni

pogosto se ženite, bom imel zmeraj dosti ljudi, da ne bom tako osamljen!« Nato so šli v cerkev k poročnim obredom, da so slišali ženinov in nevestin »ja«. Po poroki so izpili vsak kozarec vina in pričeli sta podpisali.

Gostija je trajala do torka zvečer.

Za Ančko in Tona se je začelo novo — srečno življenje, saj sta se imela zelo rada. Srebnik je počasi le sprevidel, da se je Ančka dobro omožila. Veselilo ga je, da je Ton rad hodil k njemu po nasvete. Tako si je pridobil zaupanje pri njem. Srebnika in tudi Tonova mati sta jima rada pomagala.

Življenje jima je potekalo veselo naprej. Kmalu je bilo leto pri kraju, tudi zima se je nekam hitro umaknila (vsaj Tonu in Ančki se je tako zdelo), zabrstela je prava pomlad. Česnje, slive in hruške so bile že v cvetu, kazali so se tudi že rdeči popki jabolk.

Prišli so velikonočni prazniki, z njimi pa tudi novo veselje za Tona in Ančko, saj je povila ta čas Ančka čvrstega sinka, ki so ga krstili za Toneka.

Ton in Ančka pa nikoli nista obžalovala svoje zveze.

PREGOVORI

Kjer je cvet, je tudi med.

Turški

Neprebrana knjiga, neprehojena pot.

Kitajski

Ne govori, da si se učil, ampak reci, kaj si se naučil.

Turkmenski

Dober začetek pelje k dobremu koncu.

Ameriški

Primer je boljši od razlage.

Latinski

Misli ob čebelnjaku

»Bečiele, vóli in čik, to je moje veselje«.

Teh besed že davno rajnega Potočnika na Dobrih sem se spomnil najprej, ko želim napisati nekaj misli o čebelarjenju, o panogi, o kateri mnogi nimajo razčiščenega pojma, ali je gospodarska ali pa samo športna dejavnost.

Zgodovinarji trdijo, da je čebelarjenje med našim ljudstvom staro najmanj tisoč tristo let. Domnevajo, da so Slovenci kot zahodna veja starih Slovanov prišli v dobi preseljevanja v novo domovino ne le s čredami ovac in govedi, temveč tudi s čebelami.

V 16. in 17. stoletju so gojili čebele po samostanih, župniščih in gradovih. Pravzaprav so čebelarili le podložniki, gospoda pa je uživala dobrote tujega dela. Potreba po vosku je bila takrat zelo velika, ker so bile sveče edino dobro svetilo. Pa tudi zaradi medu so gojili čebele, ker je bil v tedanjih časih edino slado.

Gospodarske reforme Marije Terezije so zelo dvignile in širile čebelarstvo na podeželju. Še ugodneje je vplivala sprostitev kmečkega stanu po Jožefu II. Zato ni čudno, da se je čebelarstvo globoko zasidralo med kmečkim prebivalstvom.

Razume se, da je bilo čebelarjenje starih Slovanov zelo primitivno. Za sedanjo stopnjo razvoja in intenzivnega čebelarjenja se imamo Slovenci zahvaliti našim slavnim prednikom osemnajstega stoletja: Antonu Janšu, P. P. Glavarju in Janezu Goličniku. Ponosni smo lahko tudi na to, da smo preteklo leto praznovali stoletnico slovenskega periodičnega čebelarskega tiska.

Čebelarjenje je pri Slovencih torej že tradicija. Naši predniki so bili pridni in vestni čebelarji. O tem nam priča ustno izročilo, stari, že napol podrti čebelnjaki in razni čebelarski pripomočki. Zal pa ta tradicija posebno na podeželju izumira. Čebelnjaki, ki so bili včasih obvezni sestavni del kmečkega cimprova, so večidel izginili, le tu in tam še stoji kakšen zapuščen, napol podrt čebelnjak, po podstrešjih pa se še valjajo morebitni razni čebelarski pripomočki. Dostojno mesto so pri zbiralcih starin našle edino svojevrstne umetniško poslikane panjske končnice. Skratka, zanimanje za čebele je na kmetih danes zelo majhno. Zanimiva je ugotovitev, da so se naši predniki, čeprav so bili večinoma nepismeni, neuki in nerazgledani, zavedali, kako važna in gospodarsko nujna je reja čebel. Še bolj zanimivo pa je dejstvo, da se danes mnogi kmetje, ki kmetujejo na sodoben način in ki jim biologija in botanika nista deveta dežela, sploh ne zavedajo koristnosti čebel v kmetijstvu. Ne zavedajo se (ali pa se nočejo), da osemdeset odstotkov prašnih cvetov oplođijo žuželke, med katerimi prevladujejo čebele. Način opravevanja cvetov se danes kljub sodobnim posegom v kmetijstvu ni spremenil. Spremenile pa so se razmere.

Živimo v času velikih dosežkov v znanosti in tehniki na vseh področjih človekovega udejstvovanja, ki so bili pred nekaj desetletji še povsem nesluteni. Z uporabo teh dosežkov človek veliko hitreje in bolj učinkovito spreminja obraz naše zemlje. Gradimo hitre, večpasovne ceste, vodne kanale, dolinske pregrade za vodne akumulacijske bazene, razsežna letališča, velike industrijske objekte itn. Ta dinamični proces pa spremlja tudi vedno več zaskrbljujočih pojavov. Saj pri tem najbolj trpi ravno zelena rastlinska odeva, ki varuje tla pred škodljivimi zunanjimi vplivi, čisti in obnovlja zrak in uravnava odtokanje vode na površini in pod površino tal. Procesi, ki spreminjajo obraz zemlje, zanimajo posebej čebelarje, saj se z nastajajočimi spremembami rastlinske odevi hkrati spreminjajo — navadno v škodo — tudi razmere čebelje paše. Razpoložljiva čebelja paša pa je osnovni pogoj za obstoj čebelarstva. Pri preučevanju možnosti širjenja medovitve rastlinstva je treba upoštevati tudi še selitev prebivalstva iz hribovskih vasi v dolino k industrijskim središčem. Hribovske vasi postajajo vedno bolj prazne, starejši ljudje, ki še dalje vztrajajo, zaradi pomanjkanja delovne sile opuščajo manj donosno čebelarstvo. S tem se ruši

biološko ravnotežje med žužkocvetnim rastlinstvom in žuželkami opravevalkami. Čebel je manj, divjih opravevalcev pa premalo. Zato ljudje iz odmaknjenih krajev tarnajo o slabih sadnih letinah.

Pa bo morda kdo rekel, saj mošt ni več obražtan. Kakšnega trdega belega ali gostega hruševca res nobeden ne mara, toda dobro pripravljen in hranjen jabolčni mošt ima še zmeraj veljavo in jo bo tudi imel v bodoče. Morda je na videz zelo interesantno vlačiti cele zaboje piva za delo na polju, je pa toliko bolj negospodarno. To si lahko le tu in tam kdo privoščijo za kakšne posebne priložnosti, drugače pa moramo biti le z moštom zadovoljni. Tega pa nam pomagajo pridelati čebele.

Opravevanje cvetja je posredna gospodarska korist, ki jo opravljajo čebele v okolici svojega čebelnjaka. Neposredne koristi pa ima čebelar — seveda, če je dobro leto — s pridelkom medu, voska, v novjšem času tudi s pridobivanjem matičnega mlečka in cvetnega prahu.

O hranilni in zdravilni lastnosti medu ne bom razpravljaj, ker se zavedam, da kot laik tega nisem sposoben. Prav bi bilo, če bi o tem spregovorili naši zdravstveni delavci. Omenjam samo, da se vse premalo zavedamo koristnosti medu, ki ni samo hrana, ampak tudi poživilo. Ker se tega ne zavedamo, ga tako malo uporabljamo. Ne moremo reči, da sodoben človek, otroci ali mladina ne marajo sladkarij, saj se jih v takem kraju, kot so Ravne, pojé na tone. Koristno in zdravo bi bilo, če bi z medom zamenjali kakšen metercent cukrčkov, morda še kakšen škauf nezdravega sladoleada, da o prežvekanju žvečilne gume niti ne govorimo. Z večjo uporabo medu bi še morda prihranili za kakšno pest pomirjevalnih tablet, kajti dokazano je, da je med dobro zdravilo za pomirjenje živcev, katere ima sodobni človek zaradi današnjega tempa razvoja in dela tako zelo zrahljane, seveda eni bolj, drugi manj. Enim in drugim bi se prilegla dnevna žlica medu, samo navaditi se je treba nanj.

Za večjo in vsestransko uporabo medu je vsekakor treba več reklame. To reklamno dolžni širiti Zveza čebelarskih društev Slovenije, zdravstveni delavci, šole in vsa naša družbena občila. Da bi pa bila ta reklama tudi učinkovita, predlagam, da bi morali na televiziji ali v časopisju prikazati ali »namalati« ob njej še kaj nagega. Takšna reklama danes namreč najbolj vleče.

Kakšno veliko veselje so nam otrokom včasih naredili dedi, ko so vsakemu dali kos strdi v satju. Isto veselje so nam znali napraviti tudi Travnekarjev dedi. (Če je prav, imela namreč vsak dva dedija.) Ker nismo imeli polnih ust cukrčkov, sladoleada in žvečilne gume, se nam je zdela strd nebeško dobra.

V novjšem času je prišlo v modo tudi pridobivanje matičnega mlečka. To je tekočina, ki jo iz svojih žlez izločajo mlade čebele in z njimi krmijo ličinke in matice. Je visoko kvalitetno poživilo, o katerem pa že čujemo nekaj reklame.

Naši predniki so čebele tako spoštovali in cenili, da je tu in tam to seglo že v prazno-verje. Čebela namreč ne pogine ali crkne, temveč umre. Kadar je umrl čebelar — lastnik čebel — je moral najprvo nekdo k čebelnjaku, potrkati na vsak panj in glasno povedati, da je umrl njihov gospodar, drugače te čebele ne bi storile drugemu. Za uspešno čebelarjenje je potrebno, da začetnik en roj čebel kupi, drugega najde, tretjega pa ukrade.

Mnogi očitajo čebelarjem, da pri čebelah bogatijo. Vidijo sode medu, ki ga čebelar z velikim številom panjev v redkih medenih letih proda, na tistih rednih vmesnih suhih letih, v katerih ima pri čebelah prav toliko dela in stroškov. Naj ne bo nihče čebelarjem nevoščljiv — nevoščljivosti je namreč že med samimi čebelarji preveč. Pri čebelah še ni nihče obogatel in že zelo star je pregovor, da čebela pravi: »V coklah sem te našla, v coklah te bom pustila.«

Resnica je, da marsikdo nima veselja do čebel zaradi tega, ker se boji čebeljega pika. Vendar pa ta stvar le ni tako huda. Pikov se nekako navadiš in postaneš zanje čedalje manj občutljiv. Od kraja sem tudi jaz imel to težavo, ker sem pri vsakem pikju zelo zatekel. Po pravici povedano, če me je čebela na primer pičila na rit, drugi dan nisem zaradi otekline videl. Ta težava je že davno minila. Pri pikju je treba čimprej izvleči želo, vbodeno mesto zadelati s strdjo in nič ribati. Tolažiti se je treba tudi s tem, da je čebelji strup zdravilo proti revmi. Z revmo pa se lahko marsikdo pohvali, da jo ima. Pri čebelah je treba ravnati kar se da mirno. Zmotno je mnenje, da se čebele čebelarja navadijo in ga zato ne pikajo. Čebela je še vedno divja žuželka in dobro shaja z njo le tisti, ki zna ravnati z njo.

Čebelarji smo organizirani v čebelarskih družinah, in sicer se imenujejo: čebelarska družina Ravne, Prevalje, Mežica, Žerjav in Črna. Vse družine tvorijo čebelarsko društvo za Mežiško dolino s sedežem v Mežici. Čebelarska društva širom Slovenije so včlanjena pri Zvezi čebelarskih društev za Slovenijo v Ljubljani. Čebelarske družine niso registrirane, ampak zanje nastopa kot pravno telo čebelarsko društvo.

Ne samo posamezniki, tudi družba ima do čebelarjenja nekakšen mačehovski odnos. Člani upravnega odbora čebelarskega društva naletijo pogosto na težave, kadar za društvo ali za posamezne družine potrebujejo pomoč občine. Tu moram izvesti predsednika SO, ki je pri ustanovitvi društvene trgovine za čebelarske potrebščine pokazal veliko razumevanja. Čebelarsko društvo povabi vsako leto na svoj občni zbor predstavnike kar po vrsti: SO, SZDL, GO, KZ, veterinarske postaje itd. Letošnjega občnega zbora se je udeležil samo medobčinski veterinarski inšpektor, drugače pa nobeno leto od vseh povabljenec nihče ni prišel blizu. Pogosto se slišijo očitki, da je čebelarjenje dobičkonosna športna dejavnost in kot taka ni upravičena do pomoči od družbe.

Pravijo, da se zgodovina ponavlja. Že leta 1873 je »Kranjsko društvo za umno čebelarstvo« objavilo v glasilu »Slovenska čebela« razglas in poziv, v katerem je med drugim rečeno:

»Vsakemu domoljubnemu deželanu je mar — mu mora biti mar — da se povzdigne obrtništvo in poljedelstvo, tedaj tudi čebelarstvo, katero se ravno po slovenskih deželah že stoletja goji, pa vendar ni na stopnji današnjih ved, zato tudi ne donša zaželene koristi... Zanemarjeno polje čebelarstva se je začelo orati znanstveno in dejansko, naj bi se od vseh strani podpiralo, dokler ne rodi zaželene koristi! Zato kličemo možem vseh strank naše ljube domovine, brez ozira na politično mnenje vsakerega: Združujmo se, pomagajmo si kakor udje ene celote, države in človeške družbe na poti kjer politika jenja, kjer se nam ponuja čistejša veselje in za sodelovanje hvaležnejši zavest...«

Prav bi bilo, če bi vsaj v zadnjem razredu osnovne šole poučevali o čebelah. V prejšnjih časih je bilo veliko vaških učiteljev umnih vnetih čebelarjev. V Guštanju je bil na vrtu pred šolo čebelnjak nadučitelja Gačnika. Ob urah ročnega dela je nas fante gnal k čebelnjaku k praktičnemu pouku.

Ne kritiziram učnih načrtov osnovnih šol, trdim pa, da bi bilo mnogo pametneje in bolj koristno poučevati odrasle solarje o čebelah, kot pa jim siliti v roke ročno delo. Kot povsod, je treba tudi v tej panogi uvajati že mlade in jim vcepiti veselje do čebel.

Čebelarska družina Ravne šteje 42 članov. Največ članov je delavcev in nameščencev iz železarne, sledijo upokojenci, potem obrtniki in kmetje. Kmetov nas je okrog 10 odstotkov, tudi v drugih družinah je stanje enako.

Omeniti moram tudi požrtvovalnost člana tovariša Orešnika, ki je v svoji novi hiši dal na razpolago lokal za ureditev trgovine s čebelarskimi potrebščinami. Trgovino vodi sam in njegov namen je držati to trgovino kot uslužnostno, ne pa dobičkonosno ustanovo.

Čeprav se dobro zavedamo, da zastrupljen zrak v naši dolini škoduje tudi čebelam, smo sklenili, da ne bomo zahtevali odškodnine, zelo veseli pa bomo, če se bo delovanje plina omejilo.

Kako je Šterovnikov Feliks k žegnu nesel

Bilo je še v stari Jugoslaviji. Od reke do Šentanela in naprej, je bila speljana stara kolovozna pot v eno uro oddaljeno hribovsko vas Strojno. Ljudje so pravili tej poti globača. Pot je bila speljana kar naravnost od vrha skozi Šentanel do Reke, zato je pa, kadar je prišla poleti nevihta nesla voda kamenje, pesek in kar je bilo na cesti vse v Reko. Tako je nastala globača, ki je blizu Šentanela globoka še danes do 10 m, služila bi lahko za skrivališče, ker je vse z grmovjem zaraščeno. Danes seveda ne vozi nihče po tej poti, ker imamo lepo novo cesto od Stoparja pa do Strojne, samo hodijo po njej, ker je bližje. Sredi stare ceste v samotnem gozdu stoji lesena hiša, stara okoli 200 let. Gotovo jo je naredil kakšen delavec, ki je delal v gozdu. Hiša z malo zemlje in nekaj sadnega drevja se imenuje pri Šterovniku. Večkrat so se v njej stanovali menjali. Danes še stanujeta v njej dve priletni ženski, ki imata občinsko podporo.

Naša zgodba se začne pri priletnem očetu in materi, ki sta imela edinega sina Feliksa, tedaj starega 18 let. Mati je bila šivilja, oče pa žnidar ali krojač. Znana sta bila daleč naokrog, ker sta šivala za vso okolico in tudi v štere hodila šivat na dom h kmetom. Bil je postni čas, bližal se je veliki teden in treba je bilo pripraviti jedi za velikonočne praznike, da se potem nesejo na krstnico, to je na veliko soboto k blagoslovu ali žegnu v cerkev. Mati je ves čas pravila, da bo ona nesla k žegnu, ker je že kopno in tudi pripravila je vse, kar pač mora biti za veliko noč, spekla je pogačo, skuhala svinjsko pleče, nekaj klobas, jajce za pisanke in nazadnje še več korenin hrena, da bo za jajčni hren. Na veliki petek je zapadlo precej snega. Mati je rekla sinu: »Jutri, ko je sobota, boš moral pa ti nesti k žegnu v Šentanel, ker jaz pač težko hodim po snegu.«

Sin Feliks je bil seveda vesel in je rekel: »Se bom pa s škijami peljal, bom pa hitro tam.« In res na veliko soboto zjutraj je mati začela pripravljati omenjene stvari in jih je lepo zložila v posebno košaro in pokrila z belim prtom. Mati se je s pripravljanjem zelo zamudila in jo je sin priganjal, da bo vse zamudil, ker žegen je že ob 11. uri dopoldne. Mati je rekla: »Saj se boš peljal in boš hitro doli.« Hitro si je napravil škijske na noge, korpič in palico v roke in hajd naprej po zasneženi globači. Mati je še zavpila za njim: »Glej, da ne boš pozabil mežnarju in fajmoštru dati vsakemu konec klobase za darilo!«

Feliks se je peljal hitro, in ko je bil že blizu kmeta Gorneka, se je naenkrat obr-

nil čez rob in padel, kakor je bil dolg, s košaro vred po snegu. Žegen se je razsul iz košare. Seveda se je hitro pobral, otrese sneg ter začel pobirati stvari nazaj v košaro, vse je spravil skupaj, samo nekaj korenin hrena mu je manjkalo. Ko je bil gotov s pobiranjem, se je peljal dalje. Od daleč zagleda, da mu nasproti nesejo ženske košare z jedmi od žegna. Ni bilo časa za premišljevanje, ampak kar smuča in košaro v roke in nazaj proti domu. Sam pri sebi je rekel: »Ne smem povedati, da sem žegen zamudil, in da sem padel.« Klobase za fajmoštra in mežnarja je pa skril. Ko je prisopihal domov mu starša rečeta: »Si pa res hitro prišel nazaj, kako da imaš vse mokro?« Sin je rekel: »Nekaj od snega,

Milan Visinski

Vtisi pripravnika

Kaj nas mlade vleče v steno?

Zakaj se hodimo ubijati v »tisto pečovje«?

Kaj je mene pritegnilo?

Že dolgo hodim v gore. Nadelane poti so mi kmalu postale prelahke, hotel sem priti še po kakšni drugi poti na goro, po še težji. Ko sem izvedel za alpinistično šolo na Ravnah, sem se takoj pridružil alpinistom — pripravnikom. V to šolo sem prišel pod vtisom raznih časopisnih senzacionalističnih pisanj o alpinistih, pod vplivom pripovedovanja o njih. Vedel sem, kaj je šestica, kaj je petica. Prišel sem z željo, da bi me naučili plezati, s tiho željo, da bi osvajal šestice, da bi naredil kakšno prvenstveno smer. Toda takoj so mi jasno povedali, da ne potrebujejo ljudi, ki bi postali plezalci, ampak alpiniste.

ker je padal, nekaj pa od blagoslovljene vode, ko je fajmošter škropil.«

Na veliko noč zjutraj, ko so vstali, je narezal oče po stari navadi žeganega mesa, pogače in malo hrena, nato so molili in začeli jemati. Pa pravita oba, kako je to čudno, da ima žegnano meso in pogača čisto drug okus in veliko boljše je. Seveda je Feliks tudi zelo hvalil, kako je dobro žegnano meso in se na skrivnem smejal, da jo je tako dobro zvožil.

Poleti pa pravi Gornca: »Čudno se mi zdi, da je začel na tem robu rasti hren, ko ga pa ni nobeden tukaj sadil.«

Feliks je o tem dogodku dolgo molčal. Enkrat v družbi pa je začel praviti, da se mora zmeraj smejati, ko gre tam mimo, kjer je padel, in vidi, kako lepo raste ti isti nežegnani hren, ki ga je on izgubil.

Ciril Marin

Saj je lahko splezati tudi na vrh nebo-tičnika, zato pa še nisi alpinist. Včasih mi je veliko pomenilo, da sem bil na tej pa tej gori, ki je toliko pa toliko visoka, da sem prišel na kakšno goro pol ure pred drugimi. Nisem pa videl narave okrog sebe. Hodil sem kot fijakarski konj. Pričakoval sem, saj sem vedel, da morajo biti alpinisti nabiti s kondicijo, da bomo hodi-li strašno hitro. Toda glejte presenečenje! Ustavljali smo se vsakih par korakov, starejši so nam z razglednih točk kazali gore, povedali njihova imena, pripovedovali o stenah in smereh v njih.

Spoznavali so nas s planinskim cvetjem, toda ne na tak način, da bi ga trgali, pripovedovali o navadah živali, ki smo jih videli, z eno besedo, odpirali so nam oči in nas učili ljubiti naravo in živeti z njo.

Skupina guštanjskih in šelemperških »jagrov« iz predvojne Jugoslavije. Stojijo od leve proti desni Franc Ranc, p. d. Jastrovnik, kmet, še živi, Valentin Cegovnik, p. d. Pogorice, kmet, padel v partizanih, Maks Huzar, uradnik v železarni, umrl l. 1945, Nantl Polanc, pudlar v železarni, umrl l. 1952, ležita od leve proti desni: Anton Ranc, p. d., »Račlov Toni«, kmet, umrl l. 1969, Jože Pori, p. d. »Smonkar«, prebodnik pri martinovski, upokojenec, še živi na Prevaljah.

Starejši se še gotovo spominjajo učitelja in poznejšega šolskega nadzornika Petra Močnika, ki je bil po prvi svetovni vojni nekaj let šolski upravitelj na tolstovrški šoli. Ta veliki in vneti čebelar, ki je bil tudi čebelarski učitelj, je umrl lansko leto februarja v Mariboru v 85. letu starosti.

Namesto čebelarskega pozdrava — iz katege se norčujejo — zaključujem te misli z verzji nekega čebelarskega učitelja:

»Ne polja, travniki ne njive, ne rodile bi sadu, če njih cvetja ne bi oprašile čebele pri nabiranju medu.«

Med nami je vladala in še vlada kolegialnost, pristni prijateljski odnosi, ni nobenega podcenjevanja ali česa podobnega zoprnega.

V najlepšem spominu mi je ostal prvi vzpon, ko sem bil prvič v steni. Neroden, s tresočimi se koleni sem pričakoval vsaj kanček norčevanja na moj račun, vsaj kakšno šaljivo domislivo. Toda nič takega! Zdelo se mi je, da so tudi drugi veseli, da mi je uspelo prelesti tisto začetniško smer. Na srečanju koroških in štajerskih alpinistov lani na Slemenu pa sem videl, da ni povsod tako. Izvedel sem, da imajo drugi alpinistični odseki manj pripravnikov kot mi, iz pogovorov z drugimi pripravniki sem razbral, da imajo starejši alpinisti do njih drugačen odnos kot pri nas, da morajo večkrat nositi težke nahrbtnike z opremo in podobno. Na Slemenu sem se na svoje oči prepričal, da ga alpinisti res radi dajo na zob, toda po navadi preveč. Res klavrnji so bili nekateri drugo jutro. Mislim, da veliko lepše doživljaš planine brez maliganov, ki ti vzamejo vse moči in tudi v takem stanju hoditi v steno je bolj

nevarno, kot pa pijan voziti. Nas starejši vzgajajo v nealkoholike in kljub temu smo v gorah vedno dobre volje. Vsem nam pripravnikom je znano, kakšne so težave z denarnimi sredstvi, kako malo imamo opreme, pa še tista je dotrajana. Zato je marsikateri že odnehal razočaran, ker ste ga navdušili z idejo alpinizma, nista pa mu mogli dati možnosti, da bi jo praktično preizkusil. Saj si dijak ali študent res ne more nabaviti sam vse opreme, ki je predraga. Prav tako si ne more plačati vožnje in oskrbe sam, ko organizirate alpinistične tabore, kjer bi si lahko nabiral znanje in izkušnje. Vsi vemo, s kakšnim idealizmom nas vzgajate, koliko žrtvujete za to, da bi vaše izkušnje prenesli na nas mlade. In ta vaš idealizem, vaša zagrizenost prehaja na nas. Verjemite, da bomo mi z istim žarom nadaljevali vaše delo, ko boste vi odnehali. Rad bi se vam zahvalil za to, kar ste nam dali. Dali ste nam mnogo in še dajete. Učite nas ljubiti in spoštovati gore, odkrivajte nam življenje v steni in ne smrt. Misel, za katero se splača živeti.

Pavla Ouček

Ameriške počitnice

AMERIKA NA DOMAČIH TLEH

Bilo je deževno junijsko jutro leta 1974, ko sva s prijateljico Mileno vstopili v poslopje ameriškega konzulata v Zagrebu. Na vzhodu stopnic, ki so vodile v zgornje prostore, je čakalo že nekaj ljudi in pridružili sva se jim. Bili sva malce razburjeni od pričakovanja in potem nekoliko razočarani, ker naju je v čakalnici obdala brezosebna puščobna mrčnost.

Ko sva zaslišali svoja priimka, sva vstopili v pisarno. Tudi ta prostor je bil skrajno skromno opremljen, le z najnujnejšim pohištvo, medtem ko je uslužbenka brskala po papirjih, nama je pogled obvisel na povečani fotografiji, ki je edina krasila steno pred nama. Predstavljala je predsednika ZDA z njegovo družino. Šele sedaj sva se dobro zavedli, da sva namenjeni v neko tujo deželo in stojiva skoraj na njenem pragu. Predstavniki daljne države bodo odločili, ali sme vstopiti ali ne. Zavedli sva se, da so najine priprave za potovanje čez ocean postale resnične. Obdala naju je atmosfera nečesa tujega, skrivnostnega. Uslužbenka je izpolnjevala obrazce z najinimi osebnimi podatki. Ko je izvedela vse, kar je bilo potrebno, sva smeli zapustiti pisarno. Sedli sva na stari prostor na klopi, dokler naju ni poklical neki mladenič v svojo pisarno.

Zopet naju je presenetila borna notranjost prostora. Posadil naju je na oguljeno, z usnjem prevlečeno klop. Sedeli smo si iz oči v oči in takoj sva spoznali, da imava opraviti s pravim Američanom, ki pri nas zastopa interese svoje domovine.

Če bi bog slučajno živel na zemlji, bi mu ljudje gotovo razbili vsa okna.

Židovski narodni izrek

Zelo slabo je obvladal srbohrvaški jezik in z veliko mero najine iznajdljivosti mu je le uspelo izpolniti vprašalno polo. Povedali sva mu, da sva študentki, da naju je stric, ki že vrsto let živi v ZDA, povabil, naj ga obiščeva in pri njem preživiva poletje, da se ne nameravava tam zaposliti, ampak uživati počitnice.

Nemalo naju je presenetilo vprašanje, ali sva članici ZKJ. Odvrnili sva, da ne. Nisem si mogla kaj, da se ne bi vprašala, čemu je pomembno to vprašanje. Je morda bilo dejstvo, da sva ali nisva komunistki, odločilnega pomena za dosego ameriškega vizuma? Še sreča, da naju niso vprašali, kakšen je najin svetovni nazor, saj tega ne bi mogli zatajiti. Pomislila sem, da jim ni vseeno, če si član ZKJ ali ne, kot bi že samo to dovolj označevalo tvoje prepričanje. Vse to spraševanje se mi je v hipu zazdelo nesmiselna burka formalnosti.

So jim komunisti neljubi gostje in bi se radi obranili njihovega obiska? Če se boje komunističnih misli, jim je lahko tudi nekomunist z marksističnimi prepričanji nevaren gost. Se lahko v nekaj minutah od spraševanja pa do izdaje vizuma prepričajo o pravilnosti odgovora? Pretirana previdnost je postala s tem še bolj nesmiselna. Ta formalnost je dokaz nemoči in ni prav nič v ugled države. Ko sva stopali s potnima listoma v rokah po stopnicah navzdol, sva se spraševali, ali bi dobili ameriški vizum in podpis vicekonzula, če bi bil najin odgovor drugačen. Nisva bili prepričani, da bi mogli lagati in tako ponizati zgolj sebe. V obeh se je porodila nekakšna upornost, ki jo je narekovala vest. Bili sva zadovoljni, da sva ameriško previdnost razvrednotili z resnico, da nisva članici ZKJ, ampak pristašnji njenih idej. Stopali sva po mrčni ulici in bili ve-

seli, da sva še na domačih tleh. Prvi stik s tujino je bil za nama, pred nama pa pravo srečanje z njo.

LJUBO DOMA, KDOR GA IMA

Prvo, s čimer sva se z Mileno seznanili, ko sva stopili na ameriška tla, je bila stričeva montažna hiša. Kakor pač Amerikanci, tudi naši rojaki zelo radi razkažejo gostu svoj dom in pri tem ne izpuste prav nobenega prostora. Silno ponosni so na svoje majhno kraljestvo, ki ga po navadi obročno odplačujejo in je potem v nekaj letih njihova last. Tudi naju je spčetka očarala ta nizka, podolgovata hišica, ki je v najrazličnejših variantah raztresena po gričku v bližini velikega mesta Milwaukee v državi Wisconsin. Vstopili sva torej v domek poprečnega Američana, in ker sva izvedeli, da so si več ali manj vsi podobni ter se razlikujejo le po razkošju notranje opreme in okolice, odvisno pač od lastnikovega premoženja, bom najprej opisala, kako in kje Amerikanci živijo.

Ko smo se ob desetih zvečer pripeljali s chicaškega letališča v kraj, ki je bil osem poletnih tednov najin novi dom, smo se ustavili v garaži in samo korak je zadostoval, da sva se znašli v kuhinji. Glavnega vhoda ne uporabljajo pogosto, saj običajno vstopajo in izstopajo skozi garažo. Le posebni gostje uporabljajo glavna hišna vrata. Na hitro sva si ogledali notranjost hiše. Poleg kuhinje in spalnice je še nekaj sob, med katerimi ima vsaka svoje ime, (dnevna soba, družinska soba, soba za goste, delovni kabinet). Vsi ti prostori so med seboj povezani s prehodi in so drug v drugega odprti. Imeli sva občutek, da ta odprtost in prehodnost prostorov nič kaj prijetno in domače ne deluje. Ne nudi dovolj udobja in varnosti, ki ga daje zaprt prostor. Celotni kamin, ki je tu nepogrešljiv, se nama je zdel izumetničen in prav nič domač. Strinjali sva se, da so hiše zares velike in imajo več prostorov, toda ti so vse prej, kot smotrno izkoriščeni. Preveč jih je, da bi lahko pogosto in neprijetno služili svojemu namenu. Ravno ta preračunljiva uporaba jih napravi puste in neživljenske. Je že res, da so naše sobice ponavadi manjše in služijo hkrati več namenom, so pa zato bolj prikupne in delujejo domače s svojo nedoločenostjo. Nazadnje sva si ogledali še klet. Iz nje se da napraviti še eno stanovanje, ampak več sob ko ima hiša, večji so davki. Nikakor pa se nisva mogli navaditi na omrežena okna, ki preprečujejo vstop komarjem. Šele ko sva jih občutili na lastni koži, sva opustili pomisleke.

Naslednji dan sva začeli raziskovati okolje. Ugotovili sva, da sva na podeželju in še dovolj stran od betonske džungle velikega mesta. Med bujnim zelenjem so se skrivale hiše, zagrajene z rastjem. Kljub temu da so bile le nekaj 50 metrov narazen, so se zdele zelo daleč druga od druge. Nekakšna individualnost je vela od slehernega dvorišča in zaslutili sva odtujenost, ki vlada med njimi. Zjutraj ob sedmih so s teh dvorišč prikukale limuzine in izginile po cesti proti mestu, popoldne ob petih pa so prav tako izginile vanje. Opazovali sva prebivalce tega okolja, kako skrbno so negovali vsak svoj mali pa-

radiž okrog hiše. Škropili so zelenje, odstranjevali sleherni plevelček, ki se je pojavil, in skrbno kosili travo. Neki sosed je vsak dan redno kosil svoj travnik, tako da trava sploh ni utegnila zrasti. Menili sva, da že kar nekoliko pretirava. Začudili sva se, ko sva na mnogih hišah videli viseti ameriško zastavo. Tega si nisva znali drugače razložiti kot s tem, da so stanovalci gotovo veliki patrioti in želijo to na vsak način izraziti. Ameriško zastavo sva pozneje videli še na mnogih krajih in spoznali, da jo radi razkazujejo kakor koli že. Nehote sva pomislili, če se njen pravi pomen ne razvrednoti s to pretirano uporabo.

Ko sva pred mnogimi hišami videli najrazličnejše pajace in plastične ograje okrog dreves in grmov, sva dokončno podvomili v okus Američanov. Vsa ta navlaka brez sleherne vrednosti je delovala skrajno kičasto in nepotrebno. V tem čičkanju so pravi mojstri. Radi bi ponaredili celo naravo, ki si jo želijo, pa so le slabi posnemovalci. Lastniki nekaterih hiš so si lahko privoščili svoj lastni plavalni bazen, nekaterih sosedov pa celo poletje ni bilo doma. Baje so bili tako srečni, da so lahko preživeli dopust na Floridi, kar še daleč ni tako enostavno, tudi za Američane. V nekaterih hišicah je večkrat pozno v noč gorela luč. Okrog njih je bilo več limuzin in bili sva prepričani, da imajo hišno zabavo.

Zvečer, ko je po vročem in soparnem dnevu zavladal prijeten hlad, sva lahko srečali sosedo, ki so se s svojimi psički na vrvicah sprehajali naokrog. Samo takrat sva jih videli na nogah, saj so vselej le v avtomobilih švigali mimo naju. Nedaleč od najinega bivališča sva odkrili majhno luteransko cerkvico, po čemer sva lahko sklepali, da je v tem okolju precej vernikov. Da sva prispeli do najbližje osnovne šole, ki jo obiskujejo otroci te soseske in od drugod, sva morali kar pol ure pešati. No, učencem ta pot ne dela nobenih preglavic, saj jih mame, ki po navadi niso zaposlene, z avtomobilom odpeljejo tja in nazaj. Do najbližje trgovine je bilo kakih sedem kilometrov. Kmalu sva ugotovili, kako neboljen je človek v Ameriki, če nima svojega avtomobila, saj so razdalje prilagojene zgolj jeklenim konjičkom.

Ko sva tako pohajkovali naokrog, malo peš, malo pa z avtobusom, sva ugotovili, da sva sredi tipičnega kmetijskega območja. Po neskončni ravnini so se razprostirala polja koruze, med njimi pa so bila razmetana gospodarska poslopja. Pogled na to pokrajino nama je bil prijeten in domač. Čeprav sva zaman strmeli v daljavo, da bi zagledali kakšen obris planin, naju je vseeno nekaj le spominjalo na naše kraje. Mogoče sva prav med temi kmetijami začutili tisto pristnost in toplino, ki sva jo pri skrbno urejenih montažnih hišicah tako pogrešali. Morda je neposreden stik z naravo tisto, kar daje povsod isto podobo življenja.

Videli sva tudi nekaj zapuščenih in propadajočih kmečkih poslopij. Gotovo je njihove lastnike zapeljalo mesto in jim ponudilo svoj kos kruha. Pred mnogimi kmetijami pa sva lahko brali obvestilo, da so naprodaj za toliko in toliko dolarjev. Spoznali sva, da Američanom zemlja

Pavla in Milena

veliko pomeni, pa ne zaradi svoje darežljivosti, ampak zaradi prodajne vrednosti. Njihovo načelo je takšno: kupi poceni in pravi trenutek drago prodaj. Čas dela v njihovo korist. Z leti cena zemlje poraste in ne da bi s prstom mignil, lahko prideš do dobička. Treba je špekulirati, treba se je znajti. Prekupčevanje je način, kako priti do denarja. Kar zgrozili sva se, ko sva videli, kako gledajo na vrednost zemlje. Opazili sva celo, da imajo zelo nizko mnenje o kmetovanju. Zanje je kmet umazanec in zabitež. Pravijo, da je mesto Milwaukee kmetavzarsko, ker leži na takšnem območju, zato gledajo nanj zviška in z omalovaževanjem. Je potem čudno, da sva videli prazne kmetije, ki razpadajo ali pa so naprodaj? Nehote sva pomislili, da ni samo pri njih tako.

Nekega dne je poštar prinesel nenavaden katalog. Prelistavali sva ga in se zraven čudili. Njegove strani so bile polne najrazličnejših ponudb in cen. Lahko si izbiral med navadno majhno kočico in celim hotelom s planino vred. Naprodaj so bila kompletna zimsko športna središča v Coloradu. Žalostno sva se nasmehnila, ko sva pomislili, kako hitro bi bila razprodana naša lepa Slovenija z vsemi naravnimi čudesi vred, če bi jo postavili na ameriška tla. Bogatejši si, večji košček lepote si lahko privoščiš, in če se potem še znajdeš, lahko z njim tudi dobro zaslužiš. Potem si lahko privoščiš še dražji košček lepote narave in tako se nadaljuje. Prodati in kupovati, to je njihova poglavitna skrb. Večina njihovih pogovorov sestoji iz števil. Zazdela se nama je, da sleherni stvar ocenjujejo zgolj skozi prizmo nakupa in prodaje in jo vrednotijo pač po tem, koliko dobička navrne. Celotna narava postane predmet pogodb ter monopol bogatih in skušnjava revnih. Vprašali sva se, kakšna enakost naj bi bila to. Na vsakem koraku sva lahko srečevali razlike in kontraste, ki niso bili prav nič skriti.

Spet nekaj novega sva zvedeli, kar naju je navdalo z vprašanji in pomisleki. Vrednost hiše, ki je v neposredni bližini kakšne črnske četrti ali indijanskega rezervata, se občutno zmanjša in zanjo je mogoče le malo iztržiti. Tudi davki so v tem primeru nižji. To nama je bilo splošno sila nejasno. Mar niso Indijanci in črnici prav tako ljudje? So samo oni krivi, če si ne morejo privoščiti razkošja in počivati v zanemarjenih predelih? Zdi se, kot bi že s svojo prisotnostjo okužili čistost visoko industrializirane družbe. Mogoče pa supercivilizirani ljudje le z malo grenkobe in slabe vesti gledajo na svoje rojake z različno barvo kože. Zaradi tega nisva bili začudeni, ko sva pri poročilih na TV slišali, kako vedno in povsod le črnici poskrbe za nered. Seveda je postalo jasno, čemu je hiša poleg manjvrednih hiš »nevarne sodrge«, manj vredna, pa naj še tako govore, da ni nobenih razlik. Že sam razizem jih poglavlja. Na žalost sva spoznali, da je ta zakoreninjen v ljudeh in se ne bo dal tako kmalu uničiti. Že dejstvo, da hiša v bližini črnskega naselja ali indijanskega rezervata prav zaradi te bližine izgubi svojo pravo vrednost, je dovolj velik dokaz, kako Američani nizko cenijo velik raso in kako jo s tem ponižujejo. Pri njej radi iščejo in poudarjajo tiste pomanjkljivosti, ki jih pri sebi nočejo videti. Do njih so mnogo bolj kritični kakor do sebe, saj jim že dejstvo, da so v večini, pomeni tudi, da imajo vse prav. Pa sva upali, da so z razizmom vsaj na severu ZDA že opravili...

Pogovarjali sva se z enim od sosedov, ki je agent neke chikaške zavarovalnice. Vprašali sva ga, kako živijo Indijanci. Dejal je:

»S temi ima naša država velike probleme. Pogosto se upirajo in imajo precej zahtev. Država je prav zanje zgradila 400 stanovanj. Ko so bila dograjena, je bilo samo šest družin pripravljenih vseliti se va-

nje. Nikakor se ne morejo ločiti od svoje tradicije. Svojih bednih kolib nočejo zamenjati za udobna stanovanja. Mnogo krat pride do konflikta dveh civilizacij. Le težko jim je ustreči, saj so njihove zahteve včasih zelo čudne. Da, z Indijanci so zares problemi. Gotovo sta slišali za upor Ranjenega kolena? Vedno najdejo kaj, da so nezadovoljni in se lahko upirajo.»

Tako je govoril vrli Amerikanec. Poudarjal je dejstva, ne da bi se globlje spuščal v njihovo bistvo. Midve pa sva se vprašali, ali je dovolj zgraditi stanovanje ali ne bi bilo potrebno napraviti še kaj več. Potrebno bi jim bilo nuditi dovolj izobrazbe, predvsem pa sprejeti jih kot enake in razumevanja potrebne ljudi. Namesto tega pa kolikor le morejo, poskrbijo, da jih puščajo ob strani in prepad med dvema civilizacijama še poglobljajo. Napredek je neobziren do tistih, ki ne morejo z njim v korak.

Indijanski rezervati so jim kot nujno zlo, ki imajo le to vrednost, da so turistična atrakcija in živa priča preteklosti. Ker že morajo biti, je potem treba biti čim dlje stran od njih in jih, če je le mogoče, ignorirati. Ker se je le šest družin zanimalo za nova stanovanja, se lahko država mirne vesti potolaži, češ naj pa živijo po svoje. Hoteli smo jim pomagati, oni pa odklanjajo našo pomoč. Za državo je stvar urejena. Svojo obveznost so opravili. Pa so jo res? Mnogo vprašanj se je postavilo pred naju in mnogo resnic je odgovorilo nanje.

Prav isti sosed nama je povedal, da Amerikanci zelo radi stanujejo čim više in s tem izkazujejo svoj ugled. Čim večjo številko lahko povedo, ko imenujejo nadstropje nebotičnika, kjer je njihovo stanovanje, tem bolj ponosni so. Ugotovili sva, da so v visoke nebotičnike prav posebno zaljubljeni. Radi se pohvalijo, v katerem nadstropju so njihove pisarne in v katerem nadstropju so kosili. Nekateri ba- je kar po 6000 dolarjev letno odštejejo za davek od svojega stanovanja, odvisno pač od števila nadstropij, ki so pod njimi. Čim više se morajo povzpeli do svojega doma, tem večjo vsoto morajo plačati. Nenavadno merilo ugleda, ali ne? Nama se je to zdelo popolnoma brez vsakega pomena in nikakor nisva mogli razumeti to neutemeljeno normiranje. Le kakšen pomen ima, če stanuješ v petem ali pa petdesetem nadstropju? Nikakor nisva mogli ugotoviti, zakaj je stanovanje v višjih nadstropjih več vredno kot tisto v nižjih. Morda obstaja neka logika, a midve je nisva našli. Vsekakor pa je to način, da lahko dokažeš, kako si premožen, če si lahko privoščiš in da pomeniš več od poprečnosti. Po najinem mnenju je tudi to dokaz, da samo bogati smejo imeti ugled in pomeniti skupino, ki lahko troši več in si tako ustvari posebni status. Ker vlada splošno mnenje, da je silno imenitno, če stanuješ visoko nad zemljo, je to resnično imenitno in zato zelo drago. Zdi se nama, da je to merilo za prestiž.

Nekega večera sva se peljali mimo naselja, ki je nastalo v začetku našega stoletja. Takratni priseljenci so si radi postavljali hiše na obali jezera. Cela vrsta majhnih gradičev stoji ob vodi, ki je za razliko od takrat, ko so nastajali, umazana in

nič več prijetna okolica. Na teh hišah se še opazi tradicija, ki so jo priseljenci prinesli s seboj. Toda sedaj so le malo vredne. Zastarele so, stoje ob umazani vodi in oblegajo jih komarji. Izgubile so svojo nekdanjo draž in počasi propadajo. V njih povečini stanujejo črnske družine.

Le s težavo sva se privadili na panoramo montažnih hišic. Zdele so se nama tako zelo krhke in slabotne, da bi jih že pišvetra zlahka odnesel. Če jih čez noč lahko postavijo, se tako hitro tudi zrušijo. V nasprotju z našo slovensko hišo ne dajejo občutka trdnosti in varnosti. Da, mnogo bolj spoštujeva naše domačije, masivne in trdno zasidrane na svojem izročilu. Zdelo se nama je, da je v Ameriki prisotna samo sedanost, ki si podreja način življenja. Nikjer ni čutiti izročila, samo sedanost je, ki ustvarja trenutne oblike. In produkt te je tudi hiša in njena podoba. In tako sva s prijateljico pogrešali našo slovensko hišo, ki se ne pojavi čez noč in tudi čez noč ne izgine. Koliko bolj prijazne se mi zde naše domačije in koliko več topline veje iz njih. Nekoč bo tudi pri nas mnogo montažnih hiš, ker čas terja svoje in tudi te so napredek. Upam pa, da ne bodo s seboj prinesle tiste odtujenosti in puščobe, ki sva jo začutili midve, ko sva se sprehajali mimo kot iz škatlice urejenih domov. Ko hodiš mimo naših domačij, se nikoli ne zdiš tako odvečen in sam kot tu.

Zadoščalo je, da sva se seznanili z majhnim koščkom Amerike, pa sva že nalezli na nekatere značilnosti. Lahko sva vsaj malo pokukali v zapleteni sistem visoko razvite industrijske družbe in bili sva razočarani nad njo. Že zgolj način, kako in kje stanuješ, veliko pove. Blišč in beda sta prisotni na vsakem koraku, zdaj pod krinko iluzij, zdaj v luči presenečenja. Indija Koromandija preteklosti ni več Indija Koromandija sedanosti. Ko razkrinkaš navidezno, prideš do bedne resnice in začneš dvomiti v vrednost zlaganih vizij.

DROBNA SREČANJA

Neslišno in zelo hitro dvigalo se je ustavilo v zadnjem 23. nadstropju ene izmed poslovnih zgradb mesta. Izstopili sva in se napotili na prostorno teraso s kavarno in razgledno ploščadjo. Globoko spodaj je ležalo mesto kot mozaik ulic, prometnih kit in rečnih kanalov. Vseposvoda beton in asfalt. Po umazani reki in njenih kanalih se je tu in tam prizibal kakšen brod. Hrup s cest je bil nekam oddaljen in se je zlival v enolično hrumenje mesta. Tu zgoraj je bilo mirno in prijetno.

Poiskali sva mizico pri oknu, tako da sva opazovali delček mesta pod seboj. Nisva si dolgo belili glavo s tem, kaj bova naročili, saj sva poznali ime le ene mešanice pijače, ki jih Američani posebno ljubijo. Ko je prišel natakar, sem samozavestno izjavila, da želiva »bacardy«, kot bi bila to najina najljubša pijača in druge sploh ne pridejo v poštev. Da bi nama pijača, za katero sva pozneje zvedeli, da je sestavljena iz ruma, oranžade in nekakšnega barvila, čim dlje trajala, sva jo srkali skrajno počasi. Ljudje so prihajali in odhajali. Pri sosednji mizi so sedeli Italijani skupaj z Američani in oboji so se zelo mučili, da bi se razumeli. Najino zanimanje

se je zapičilo v natakarja. Bilo je očitno, da pripada indijski rasi. Preveč se je razlikoval od Amerikancev, da ne bi zbudil najine radovednosti. Milena me je toliko časa nagovarjala, naj ga povprašam, od kod je, da sem to zares storila, ko je prišel mimo najine mize.

»Oprostite, radi bi vedeli, od kod ste doma.« Z nič kaj boljšo angleščino od moje je odvrnil: »Moja domovina je Pakistan. Študent sem in v Ameriko sem prišel, da si zaslužim nekaj denarja. Od kod pa sta vi dve?«

»Iz Jugoslavije,« sem odgovorila.

»To je dežela, katere predsednik je Tito?« je na najino veliko presenečenje hitro vprašal.

Začudeno sem mu potrdila in ga vprašala, kako neki tako dobro ve za Jugoslavijo. Dejal je: »Kdo ne bi poznal vašega predsednika Tita!«

Potem sem mu razložila, kaj počneva v Ameriki in ga vprašala, če bo kaj glasbe po deveti uri zvečer. Dejal je, da bo igral manj znan ansambel iz mesta. Odhitel je, ker ga je čakalo delo. Na mesto je legel večer in prižgale so se luči.

Bil je zadnji čas, da se spustiva na zemljo in pohitiva proti avtobusni postaji, kjer je čez nekaj minut odpeljal najin poslednji avtobus. Imeli sva ravno še toliko časa, da sva v pritličju nebotičnika površno preleteli seznam podjetij, ki imajo v njem svoje pisarne. Na avtobusu pa sva se pomenkovali o malem Pakistancu, ki je tako dobro vedel za Jugoslavijo.

Sedeli sva na visokih stoličih za točilno mizo in pili viski z vodo. Lokal je bil zelo skromno razsvetljen, kar naj bi pripomoglo k večji intimnosti. Za najinim hrbtom so stale električne orgle, iz katerih je mladenič vsako noč izvajal napeve vseh vrst, včasih pa tudi zraven zapel. Okrog njega se je zbirala gruča poslušalcev in njegovih oboževalcev. Nekam otožni valčki in bluesi so bili vsa zabava, ki jo je premogel ta prostor. Od nekdaj se je primajala ženska srednjih let, ki je očitno izpila nekoliko preveč in pripovedovala nekaj v prav čudni mešanici nemščine in angleščine. Prisedla je k družini ob orglarju in poskrbeli, da so postali hrupnejši. Niti opazili nisva, kdaj je k nama prisedel mladenič in si ni mogel kaj, da naju ne bi ogovoril.

»Ne morem ugotoviti, kakšen jezik govorita. Od kod sta prišli?« Zaradi prevelike vneme pevca in njegovega muziciranja, sem morala skoraj zavpiti, da sva prišli iz Jugoslavije. Prav na podoben način je odvrnil, da se mu zdi predsednik Tito že precej star. Dejala sem, da je res že čez osemdeset, a je vendar še krepak in vitalen mož. Presenetilo naju je, ko je pripomnil:

»Vaša država je nevtralna, ne pripada nobenemu bloku velesil. Gotovo ni najbolj enostavno voditi takšno politiko? O da, zanima se za dogajanje po svetu,« je končal svojo pripoved. Vprašala sem ga, kaj je po poklicu. Po kratkem obotavljanju je končno le izjavil, da je zlatar. Pa nisem bila čisto prepričana v to. No, saj je vseeno. Izpili sva mešanico vode in viskija in zapustili lokal. Napotili sva se po stopnicah v višje nadstropje, kjer je bil na sporedu show »Rdečih dečkov«. Vsi stoli so

bili že skoraj zasedeni in le s težavo sva našli dva prazna sedeža. Predstava se je začela. Rdeči dečki so igrali jazz, pa ne slabo. Vrstile so se popevke in vmes humoristične točke. Toda pravega veselega vzdušja ni bilo. Mladina je bila čisto brez navdušenja in celo ploskati se ji ni ljubilo preveč. Sploh nisva imeli občutka, da sva med razposajeno mladino, ki jo ritem glasbe pritegne s seboj. Zdelo se nama je, kot bi ves prostor prevzela nekakšna naveličanost in brezbriznost. Celo glasba je zvenela zdolgočaseno in otožno. Nasploh sva pogrešali vedrine in zanos mladih poslušalcev.

Koncert je trajal do pol dveh ponoči. Ko so začele ugašati luči in so odšli še poslednji gostje, naju je začelo skrbeti, kako bova prišli domov, saj sva bili kakih 30 km oddaljeni od najinega bivališča. Morali bi ves prostor prevzela nekakšna naveličanost in brezbriznost. Celo glasba je zvenela zdolgočaseno in otožno. Nasploh sva pogrešali vedrine in zanos mladih poslušalcev.

»Že ves večer sva vaju opazovala in se spraševala, od kod neki sta, ker govorita nerazumljiv jezik. Kje stanujeta? Imata avto? Kako nameravata priti do doma?«

Odgovorila sem, da sva Evropejki, natančneje iz Jugoslavije, da stanujeva 30 km od tod in da ne veva, kako bova prišli tja, ker sva brez prevoznega sredstva. Dekle se je na glas zasmejala in dejala mladeniču: »Hej, Jimmy, peljiva ju domov! Jimmy je bil takoj za to in stlačila sta naju v svoj avto. Peljali smo se nekaj časa po hitri cesti, potem smo zavili na stransko in se ob dveh ustavili pred najinim bivališčem. Spotoma smo veselo klepetali in si zatrdili, da se moramo še srečati.

Bili sva jima zelo hvaležni za to nesebično pomoč. Lahko sva se sami prepričali, kako Amerikanci radi napravijo uslugo s svojim avtom in te pripeljejo do doma, četudi živiš na čisto drugem koncu kot oni. Najino tveganje se je srečno končalo in v hipu sva se otresli vprašanja, kako bi bilo, če bi bilo drugače. Dva mlada Američana sta nama olepšala podobo, ki sva si jo nekoč ustvarili o tujini in o tujcih. Povsod so dobri in slabi ljudje, in če naletiš na prve ti mnogo olepšajo vtise in splošno mnenje o ljudeh neke dežele.

vidni in vljudni vozniki so Američani. Radi si dajejo prednost in pri tem na vse načine mahajo z rokami. Potrpežljivo čakajo, da smejo naprej, če prihajajo s stranske ceste na glavno in če jih kdo na glavni prijazno ne spusti naprej. Ugotovili sva tudi, da se zelo držijo prometnih predpisov. Pravzaprav so precej bolj disciplinirani vozniki kot naši. Za njihove pojme je avtomobil nekaj popolnoma vsakdanjega in nobene potrebe ne čutijo, da bi se z njim kakor koli postavljali, saj si ga lahko vsakdo privošči. Svoj standard ne izražajo z avtom, ampak na niz drugih načinov. Mladina se že v šoli nauči voziti in opravi šoferski izpit, tako da vsak šestletnik že lahko vozi avto in večina tudi ima svoj lastni voz. Avtomobili, posebno rabljeni so poceni, pa tudi gorivo ni drago, saj sva izračunali, da je takrat, ko sva bili midve v ZDA, stal liter bencina le nekaj več kot naš novi dinar.

Čakali sva že skoraj eno uro, ko se je pred nama ustavila limuzina. Voznik naju je povabil, naj vstopiva. Naveličani vročine in ceste, sva mu bili za povabilo hvaležni. Peljali sva se proti mestu. Mladi mož za volanom naju je vprašal, od kod sva. Razložili sva mu, da sva Jugoslovanki. Dejal je:

»To je socialistična dežela, kjer imajo vso oblast komunisti. Slišal sem, da pri vas vlada velik komunistični teror in vsi čutite pritisk nesvobode. Nikoli še nisem bil v Jugoslaviji, zato imam takšno predstavbo o njej, kot si jo ustvarim iz tega, kar o njej slišim.«

»Da, resnično je socialistična država, toda brez slehernega terorja. Ljudje živijo popolnoma svobodno življenje, nobenega pritiska ne čutijo. Velika večina se strinja s hotenji in politiko komunistične partije, zato ni nobenega vzroka za teror. Midve sva doma prav tako svobodni in imava pravico do svojega mišljenja, kakor pravite, da je tu pri vas. Prav nobene razlike ne čutiva, sedaj ko sva tu, kjer je demokracija in svoboda »brezmejna«. Najbrže se tu resnica o Jugoslaviji precej popači in prilagodi tukajšnjemu mnenju o komunizmu nasploh.

Komaj sem zbrala toliko angleških besed, da sem mu dopovedala, da Jugoslavije le ni tak »komunistični monstrum«, kot si jo predstavlja. Ne vem, ali sem ga o tem prepričala ali ne, ker je prišla najina ulica in sva morali izstopiti. Zelo rada bi mu kaj več razložila, vendarle je nekaj mogel spoznati, če je hotel. Začeli sva razume-

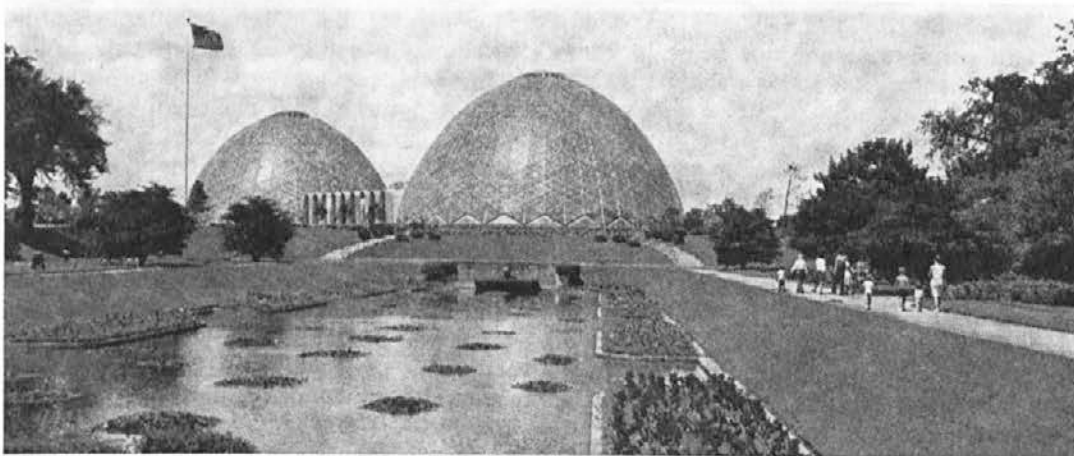
vati ameriške predsodke glede komunizma in velikega strahu pred njim. Predstavlja jo si ga kot okrutni teror nad ljudmi in neke vrste prisilo. Boje se ga pravzaprav zaradi nekaj čisto drugega.

Gotovo bo poprečen Američan sovražil komunizem s stališča, ki mu je najbolj razumljivo. Teror in pritisk mu pomenita nekaj strašnega in nesprijemljivega. Še daleč se ne zavedajo, da niti sami niso tako svobodni, kot si mislijo in da je njihova svoboda le navidezna pod krinko vse-mogočne demokracije. Toda le sloj, ki se natančno zaveda, kaj bi zanje pomenil komunizem. Ti gledajo na njegovo nevarnost z drugega stališča. Prav za tiste, ki so prepričani v svojo svobodo, bi lahko pomenil resnično osvoboditev in nesvobodo za resnično svobodne in neomejene v svoji vlogi.

V sosesčini, kjer sva stanovali, nikakor nisva mogli navezati ožjih znanstev. S sosedami smo se pozdravljali, in to je bilo tudi vse. Ljudje so bili videti zelo prijazni in dostopni. Toda niti oni niti midve se nismo znali približati drug drugemu. Poskusili sva se seznanjati z njimi preko njihovih štirinožnih zaljubljenecv. Pobožali sva psička in ga na vso moč hvalili. Tako sva tudi z njegovim lastnikom izmenjali nekaj nepomembnih puhlic. Zaman sva upali, da se bo kdo od sosedov toliko spoza-bil in naju povabil na kavo. Tako se, razen z enim, nisva seznanili z nobenim. Spoznali pa sva starejši par, ki je živel nekaj hiš od naše. Gospa je bila čistokrvna Slovenka. Pred 62 leti se je rodila v Ameriki slovenskim staršem. Še vedno je znala nekaj slovenskih besed in z velikim veseljem se jih je posluževala, saj je bila presrečna, da lahko po dolgem času spet govori svoj materin jezik. Žal pa je bila hudo bolna. Imela je kostnega raka in je dva meseca po najinem odhodu iz ZDA umrla.

Nekega večera nama je vsa vesela prihitela naproti in dejala: »Pravkar sem se spomnila, katero pesem je moj ata najraje pel in jaz sem mu pomagala, ko sem bila še otrok. Tako nekako gre: 'Daj, daj, srček nazaj!' Da, moj oče je bil vesel človek, rad je pel in tudi pil.«

Čeprav je z možem, ki je pravi Amerikanec, govorila čisto angleščino je živela pravo ameriško življenje, nekako ni mogla zatajiti svojega porekla in v njej sva prav čutili slovensko ženo. Bila je dobra in vesela, polna neke posebne topline, ki naju je spominjala na preprosto slovensko

Velikanski rastlinjak je ena od znamenitosti mesta Milwaukee

naravo. Večkrat sva bili pri nji in sva jima popestrili dan. Tako sama sta bila, saj nista imela otrok in sta bila kljub razkošju zelo osamljena. Mož je vedel, kako hudo je z njegovo ženo, zato nama je bil tem bolj hvaležen, ker sva ji olepšali zadnje trenutke.

Čudno, ko je spoznala naju, se je počutila še bolj Slovenko. Venomer je ponavljala, da so bili starši Slovenci in da je nekoč znala lepo govoriti njun jezik, a sedaj je vesela, če se kakšne besede zopet domisli in lahko z nama govori slovensko. Postala je čisto obsedena od svojega slovenskega porekla. Ves čas so jo klicali Toni, zdaj pa je hotela biti Antonija, kot so jo imenovali starši. Bila je navdušena nad tem, da bi midve poiskali njene morebitne sorodnike v Ljubljani, od koder so bili njeni starši, ki so nekaj po letu 1900 zapustili svojo domovino in se našli na tujih tleh. Posebno rada se je postavila pred sosedomi in kolikor je le mogla, klepetala z nama slovensko. Seveda se brez znanja angleščine z njo ne bi mogli čisto sporazumeti. Nikoli še ni bila v rodni deželi svojih staršev, zdaj pa je nenehno poudarjala, kako mora enkrat tja. Bilo nama je resnično zelo hudo, ker sva predobro vedeli, da nikoli ne bo videla svoje pradohovine, kamor je po vsej svoji podobi tako spadala. Včasih je bila čisto zmedena od tega svojega znanja slovenskih besed, da je še svojemu možu dopovedovala kaj po naše. On je seveda niti trohice ni razumel in zdelo se ji je precej neumno od njega, da je ne razume. Vse to jo je nekoliko zaposlilo, tako da ni utegnila toliko premišljevati o svoji bolezni.

Poleg tega je postajala vedno bolj religiozna. Vse noči je premolila in čez dan so prihajale neke ženske, ki so skupaj z njo prosile Kristusa za pomoč. Tudi mene so neko popoldne pripravile k temu, da sem uslišala njeno željo in so molile za boljši vid mojih oči. To so bile prave obredne ceremonije, ki so kljub svoji tragiki delovale nenavadno smešno. Ena od obiskovalk mi je položila roko na oči in začela prositi Jezusa, naj usliši prošnjo in mi daruje popolni vid. Mislim, da je ubogo Toni to osrečevalo in to je bilo edino koristno od vse komedije. Ko je njen mož neprevidno bleknil, če zdravniki ne morejo pomagati, tudi bog ne bo, so molilke nekoliko manj mirno dejale:

»Ampak od kod zdravnikom njihova sposobnost in znanje? Od boga vendar!« In tako se je moral vdati. Dopustiti je moral, da so molile tudi za podaljšanje njegove nekoliko krajše noge. Po končanem obredu si nisem mogla kaj, da ne bi vprašala dobrotnice, kaj so po poklicu. Na njevo presenečenje so dejale, da so gospodinje. Njuna moža pa sta učitelja na srednji šoli. Sem sta prišli, ker pripadata neki dobrodelni ženski organizaciji, ki pomaga bolnim ljudem in jim nudi uteho. Dober namen, četudi se poslužuje še takšnih pripomočkov. Naslednji dan me je Toni vprašala, če že vidim bolje, da je ves čas molila zame. Odvrnila sem, da še nisem opazila, ampak da to ne gre tako zelo hitro. Malce razočarana je odvrnila, da bo treba Kristusa še enkrat prositi. Silno hudo nama je bilo, ko sva se poslovili od teh dveh dobrih ljudi. Toni je žalostno dejala, kako

naju bo pogrešala, saj ne bo imela več s kom klepetati po slovensko. Zbudili sva v njej spomine na otroška leta, ko so doma govorili najin jezik in je bilo življenje na nek način povezano s tem jezikom. Sedaj, tik pred smrtjo, v bolezenskih blodnjah se je vrnila s pomočjo naju nazaj in postala potomka dveh ljudi iz najine dežele. In čudno, bila je srečna s to zavestjo in spoštovala je domovino svojih roditeljev. Njen mož je bil tipičen poslovni človek. Bil je zastopnik zavarovalnice in pravil je, kako je od 52 zveznih držav Amerike obiskal že kar 50. Žena je bila pogosto sama doma. Pokazal nama je majhen revolver, ki ga je imela v predalu kuhinjske omare. Nikoli ga ni uporabila, saj niti ni vedel, če zna ravnati z njim, ampak za vsak primer je bolje, da ga je imela tu.

Človek bi pričakoval, da bo tipična havajska restavracija, okrašena in opremljena z bambusom in eksotiko, zvečer ob desetih nekoliko bolj obiskana, kot je bila. Razen družine štirih ljudi, ki so sedeli pri sosednji mizi, sva bili samo še midve z Mileno. Sedeli sva v pletenih naslonjačih in pred seboj na mizici imeli vsaka svoj brandy. Iz zvočnika se je širila glasba enega od radijskih sporedov. Od natakara sva izvedeli, da je včasih, ko so bili lastniki tega lokala še pravi Havajci, po večerih igral tu tudi havajski orkester s svojimi kitarami. Lahko sva si predstavljali, kako zelo prijetno in posebno doživetje je to bilo in bilo nama je žal, da so Havajci morali prodati zabavišče, novi lastnik pa ne najame več havajskega orkestra.

Končno je le prišel spet en gost. Možakar srednjih let je sedel za točilno mizo in naročil pijačo. Kmalu nama je natakara prinesel še en kozareček brandyja. Dejal je, da nama ga pošilja mož za točilno mizo. To se je nekajkrat ponovilo in nazadnje se je še sam kavalir, nekoliko na šibkih nogah, primajal k najini mizi. Sedel je k nama in začel se je angleški pogovor o nekam čudni obliki. Ker je bil človek precej okajen, je govoril počasneje in lažje sem ga razumela. Po nekaj kratkih komplimentih, ki nama jih je poklonil z besedami pretty, sweet and sexy, sem poskušala navezati znosen pomenek. Vprašala sem ga, kaj je po poklicu. Odvrnil je, da je učitelj elementarec. Nato sem nadaljevala, kako je zadovoljen s svojo službo. Dejal je, da je delo z otroki zelo prijetno, da ima rad svoj poklic. Povedal je tudi, da je 39 let star in da ima družino. Vprašala sem ga, kje ima ženo in otroke. Nekoliko naveličano je zamrmral, da je žena v bližnjem hotelu skupaj z otroki. Na vprašanje, koliko otrok ima, je moral na mojo prošnjo kar trikrat ponoviti, da ima osem otrok in je najstarejša hčerka stara 19 let. Že prej sva lahko ugotovili številčnost ameriških družin, saj sva pogosto videvale zelo mlade zakonce, ki so vodili cel otroški vrtec za seboj. Neverjetno se nama je zdelo, ko sva opazovali mlada zakonca z otroki, ki so bili skorajda le eno leto narazen. In sedaj še ta učitelj s svojo borno učiteljsko plačo. Kar nekam zasmililo se je nama in razumeli sva, če se včasih zateče k pijači. Pozneje je prišla v lokal še njegova najstarejša hčerka s svojim fantom in s ponosom nama jo je predstavil. Nekam obto-

žujoče naju je pogledala in z otožnim glasom vprašala očeta, kaj neki spet dela tu. Nato je skupaj s fantom sedla za točilno mizo in se ni več zmenila zanj. Vstali sva, mu dali roko v slovo in se zahvalili za pijačo. Mali človek velikega sveta z velikimi problemi. Vseeno pa sva bili zadovoljni, da sva spoznali še drugo plat te visoke družbe. Takih ubogih je gotovo še mnogo in kdor jih prezre, ne ve zanje.

Nekaj dni pozneje sva naleteli na nekega Teksačana, ki je dejal, da ima šest otrok, a je bil videti zelo posloven človek. Ko sva dejali, da se zelo čudiva velikim ameriškim družinam, je odvrnil, da je to posledica religioznosti ljudi. Poleg tega je legalizacija abortusa šele kratek čas uzakonjena. Torej to je pojasnilo za tako številen naraščaj. Če pomisliš, da je treba enkrat vse te otroke šolati, šolanje plačevati, potem ni tako enostavno preskrbeti tolikšno potomstvo. Starši morajo skrbno štediti za šolanje otrok in se morajo marsičemu odreči.

Na poti domov naju je doletelo še eno presenečenje. Zavili sva s hitre ceste na stransko in hiteli proti domu. Tu in tam naju je srečal kak avto in počasi zdrsel mimo. Nekoliko naju je skrbelo, če bi se kateri ustavil in bi imeli sitnosti s falotom. Toda vsakemu se je mudilo, peš pa itak nihče ne hodi in zaman bi pričakovali, da naju bo kdo srečal peš. Najbrž so naju iz avtomobilov kar malo čudno gledali, saj se jim je zdelo nekaj posebnega videti ob enajstih ponoči dvoje korakajočih deklet. Vsi so se naju izogibali, kot da sva s čim okuženi. Ko sva tako stopali in klepetali, se je naenkrat pred nama pojavil avto z utripajočo lučko na sredi. Komaj sva se utegnili vprašati, kaj neki predstavlja, že se je ustavil tik ob nama in na sprednjem sedežu sta sedela dva privlačna mladeniča. Tisti za volanom je odločno vprašal:

»Kam pa vidve?« V istem hipu je Milena vsa presenečena prebrala na glas, kar je pisalo zgoraj na avtomobilu: »Šerif.« Zdelo se je, kot da nikakor ne bi mogla dojeti, da vidi pravega pravcatega šerifa pred seboj. To dejstvo se ji je zdelo tako čudno, da je čisto pozabila, da bere glasno. Medtem sem jaz odgovorila na njegovo vprašanje z zelo kratkim odgovorom: »Domov.« Mladeniča v avtomobilu sta se zasmejala, veselo odvrnila:

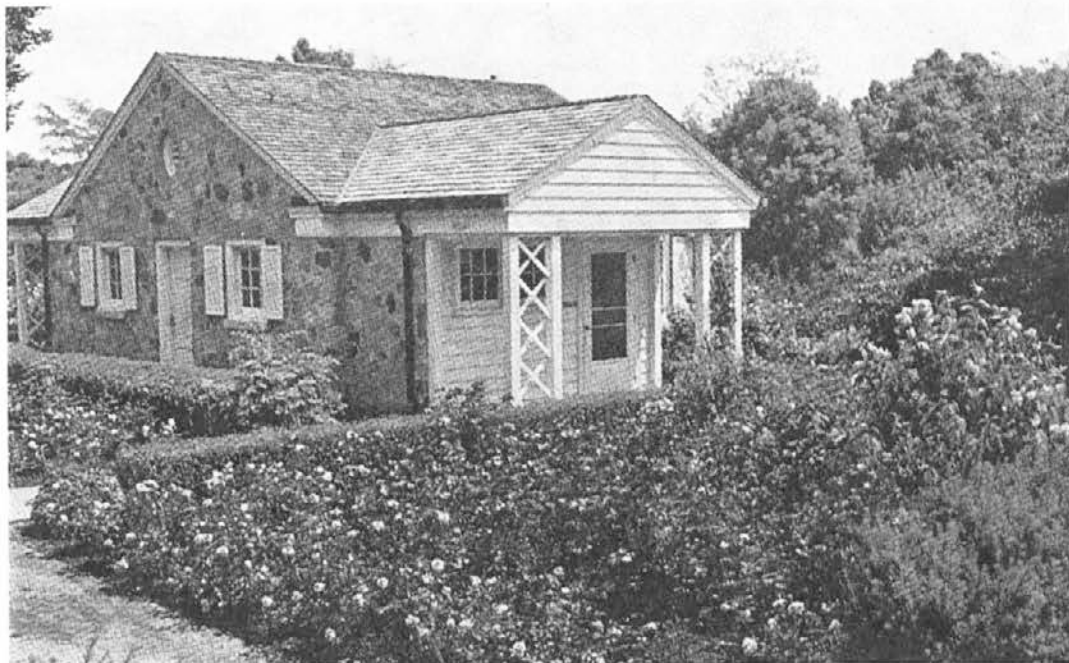
»OK,« ter se odpeljala naprej. Pospešili sva korak in bili čisto prevzeti od prvega srečanja z resničnim, živim šerifom. Na videz bi bil ta večer nekaj čisto nepomembnega, če človek ne bi pomislil, da se je dogajal v ZDA.

Zapustili sva lepo urejen in zelo čist živalski vrt ter se napotili po pločniku ob avtocesti mimo trgovin in motelov proti domu. Žeja naju je tako zdelala, da sva se komaj privlekli do najbližjega motela. Stopili sva v prijetno ohlajeno in dokaj zatemnjeno pivnico in naročili pivo. Prileten natakara naju je vprašal, od kod sva. Ko sva mu povedali, da sva prišli iz Jugoslavije, je dejal, da je on Grk in da smo torej sosedi. Vprašali sva ga, kje bi mogli kupiti pravo turško kavo, ker jo tu v Ameriki silno pogrešava, saj je tu mogoče dobiti tisto slabo praženo kavo in ni tako dobra, kot turška. Odvrnil je, da bi jo mo-

goče dobili v restavraciji »Nikoli v nede-ljo«. Pa nisva našli te restavracije in niti prave turške kave. Morali sva se pač sprijazniti s tem, da bova še naprej pili ameriško, ki je, ko plašaš v lokalu določeno vsoto, lahko popiješ, kolikor te je volja.

V restavraciji sva naročili kosilo. Natakarica me je vprašala, če želiva slabo, srednje ali močno zapečen zrezek. Čeprav sem ji dejala, da naj bo močno zapečen, je bil potem, ko je ležal na krožniku pred nama, še vedno le biftek, samo z nekoliko bolj zapečeno površino. Nič nisva imeli proti temu, pa tudi ne proti pomfri-ju, ampak s solato nisva bili preveč zado-voljni, ker je bila sladkana in polita z ne-ko čudno majonezo. Ko sva se torej odže-jali in nasitili, sva jo mahnili dalje.

Bilo je popoldne in sonce je pripekalo. Mimo naju so švigali avtomobili z veliko hitrostjo in zdelo se nama je, kot da sto-ji na istem mestu, ker se najina okolica niti malo ni spreminjala. Na obeh straneh je ležala ravnina, razdeljena z dvosmernim hitro cesto. Mislili sva, da je razdalja do najinega bivališča krajša, pa sva se zelo zmotili. Ker sva se tod vedno peljali z avtom, naju je dolžina poti vara-la. Le težko si moreš ustvariti občutek razdalj, ker avtomobili drve z veliko hi-trostjo. Tako sva hodili in hodili, dokler nisva podvomili v bližino najine hiše. Ustavili sva se na stranski cesti, ki je vo-dila na glavno in premišljevali, kaj naj storiva. Nobenega avtomobila in avtobusa nisva videli na tej relaciji. Nenadoma se po stranski cesti pripelje gospa v beli li-muzini. Ker je morala čakati na prost vstop na glavno cesto, sva to izkoristili in jo vprašali, kako daleč je še do tja, kamor sva namenjeni. Zgrozila se je in dejala, da tja nikakor ne moreva peš. Povabila naju je v svoj avto in peljali sva se z njo. Po-vedali sva ji, da sva tu na počitnicah in da sva prišli iz Jugoslavije. Dejala je: »O, vem, kje je Jugoslavija. Moj mož je Jugo-

Tipična hišica s tistega konca ZDA

slovan.« Vprašala sem jo: »Potem ste pa že gotovo bili tam?« Odgovorila je: »Ne, nisem še bila. Moj mož je bil četnik, pa ne more domov. Ima pa še sorodnike, ki mu večkrat pišejo.«

Nekoliko presenečena sem jo vprašala: »Pa vam je mož povedal, kako lepa je njegova domovina?« Odvrnila je: »Da, po-vedal mi je in oba bi jo želela obiskati.« Nisva bili čisto prepričani, da je, ko je po-vedala, kaj je njen mož, tudi resnično ve-dela, kaj je. Najbrž ni imela prave pred-stave, kaj je storil in zakaj ne more do-mov. Obrnila je roke proti nama, kot bi se hotela opravičiti, je dejala, da se vrača z dela in da ima umazane roke. Očitno je bila delavka v tovarni. Bila je pripravlje-na, da bi se še kdaj srečali, pa se nismo nikoli več.

(Se nadaljuje)

naselji, ki vabijo obiskovalca iz Švedske, Nemčije ali od drugod. Seveda pri teh investi-cijah najkrajšo odneso domačini, sami so v glavnem le pasivni opazovalci rasti tujih vla-ganj na njihovem območju. To zlasti prizade-va grško ženo, ki je v glavnem nezaposlena, tiste pa, ki opravljajo kakršnokoli delo, so sko-rajda polovico manj plačane kot moška delov-na sila. Ko govorim o tem, moram omeniti, da je glavno plačilno sredstvo v Grčiji denar z nazivom drahma, velja pa približno 50 do 60 SD. Najugodnejše menjajo ameriški dolar in nemško marko. Sicer pa lahko trdim, da je Lavrion navkljub skromnemu videzu trgo-vsko dobro organizirana vas, zapisati pa mo-ram, da je nekoliko nad njo v hribih rudnik srebra. Po pripovedovanju in izkopaninah sodeč je omenjeni rudnik star več tisočletij, saj je izkopano srebro služilo grškemu ladjev-ju, ki se je prav z atiške strani odpravljalo v osvajanja in raziskovanja že davno nekoč.

Raziskovanja o Lavrionu še trajajo, sam pa lahko rečem, da so ljudje iz te vasi gostoljub-ni, še posebej, če lahko ponudijo svojo nacio-nalno pijačo ouzo, ki nima nič kaj prijetnega okusa, tako da človek veliko raje srčne rdeče vino Santa Lauro. Ta skoraj nič ne zaostaja po popularnosti za ouzo. Obe pijači sta zares poceni, kakor tudi lubenice in grozdje, da ne omenjam jedit, ki so proti našim znatno ce-nejša. Seveda, ker se že oddaljujem od poto-pisnega zaznamovanja, bom zapustil Lavrion in se zaustavil v Sounionu, majhnem zalivu, strnjemem med strme skale na levi in desni. In prav na levi strani strmijo visoko v nebo kamniti stebri, izdelani v ti. jonskem stilu.

Ko so Grki postavljali ta hram v čast boga morja — Pozejdona, so izbrali zares neverjet-no izpostavljeno in daleč naokoli vidno mesto na skalovju, ki v višini nad sto metrov pada strmo navzdol v morje. Kraj je hkrati tudi najjužnejši del Atiškega polotoka in je že za-radi tega bil po vsej verjetnosti izbran za mesto, kjer so se ljudje želeli pokoriti, ter obenem darovati silnemu gospodarju Pozej-donu.

Hram je bil zgrajen približno 440 let pred našim štetjem, Grki pa so imeli svojevrsten običaj, da so s tega mesta žrtvovali štiri naj-lepša dekleta in jih žive metali prek prepada v morje. Medtem pa je ta ljubi bog Pozejdon imel tudi hude in znamenite prepire z boginjo Ateno, ker sta hotela oba gospodariti nad Atiškimi polotokom.

Seveda, ko sem si, sedeč na razsežnih kam-nitih blokih, poskušal ustvariti zgodovinsko podobo grške preteklosti, sem se zavedal, da vidim nad Sounionom samo drobec, podrt tempelj, pretrgano izročilo, mnogokaj, kar je utemeljevalo slavo grške umetnosti in pretek-losti, pa je nepovratno izgubljeno za vse čase.

Atene.

Kadar govorim o grški kulturi, mislim pred-vsem na Atene, in kadar govorim o Atenah,

S POTI PO GRČIJI

Ze več let, odkar se občasno podajam na pot po evropskih deželah, sem si želel ogledati in doživeti Grčijo. Poskušal sem si približati in razumeti grško umetnost, za katero vem, da je enkratna in neprimerljiva s ka-terokoli na svetu, celo več, umetnost, nastala v Grčiji, predstavlja korenine evropske umet-nosti nasploh. S svojo skromno predstavo o vnepnej določenem poteku zgodovine grške umetnosti, sem se napotil spoznavati posre-žene velike dosežke grških umetnikov. V potopisu, ki sem ga strnil za bralce Fužinarja, sem se odločil, da vas povedem po Atiškem polotoku prav tja do najjužnejše točke, rta Souniona, kjer se visoko in strmo nad mor-jem dviga hram boga Pozejdona. Nadalje bom pisal o Atenah, ki so tako kot v davnini nekoč srce Grčije s svojimi ruševinami Akro-pole in muzeji iz najrazličnejših dob. In ne nazadnje bom še zabeležil skoraj bežne vtise s Peloponeza, določneje omenil kaj več o sta-rem utrjenem mestu Korintu, o najdbah iz Miken in iz davraj še o grandioznem gleda-lišču iz Epidavrosu, ki še danes služi svetemu namenu za prirejanje mednarodnih festivalov gledaliških skupin iz najrazličnejših krajev sveta.

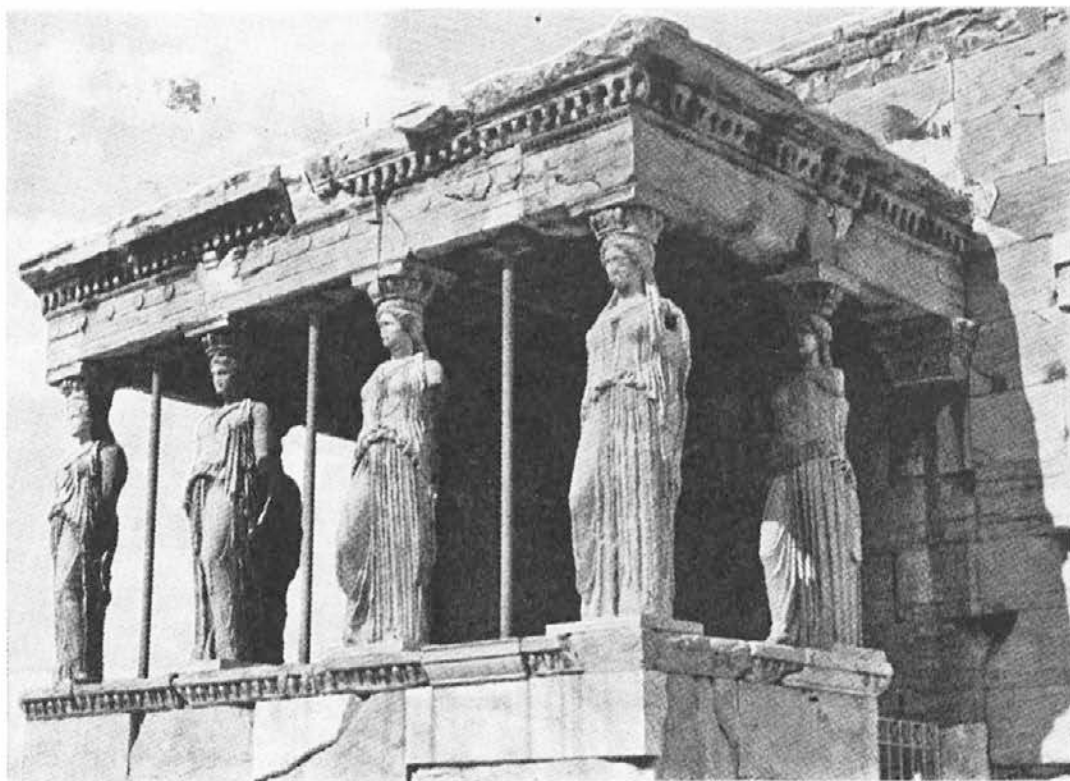
Atika.

Atiški polotok. Hribovita pokrajina z rdečo prstjo, izžgana od žgočega sonca, porasla s su-

ho, rjavo travo, nikjer ničesar, nič zelenih gozdov in nobenih rek, ki bi naraščale. Dolgo-časna skalnata pobočja spremljajo človeka navzdol proti morju. Nekaj zaselkov in tu pa tam kakšna cerkev. Nobenega utripa, nobenih ljudi naokoli, tudi trta je nizko priraščena k tlom in suha polja so neobdelana.

S hudo obrabljenim avtobusom se vozim po notranjosti polotoka. Cesta med temi hribi je sicer asfaltirana, vendar ozka in ovinkasta. Prej moram reči, da je vožnja neudobna kot pa prijetna in zanimiva. Sonce, ki je v tem popoldnevu neprijetno žgalo, je počasi jenjalo pripekati. Po nekoliko večjem zaselku Marko-poulionu smo s počasno in utrudljivo vožnjo prispeli v Lavrion. To je pristaniška vas, ki leži na vzhodni strani Atiškega polotoka, le nekaj kilometrov više od Souniona, do kate-rega sem bil namenjen. No, pa vendar mi je Lavrion osvetlil vrsto, meni še ne poznanih zanimivosti o Grčiji in grških ljudeh.

Predvsem sem spoznal, da so to preprosti, pristrčni in vendar ponosni ljudje. Kakor da bi se zavedali prisotnosti ameriškega kapitala, se vključujejo v proces posodobljene organi-zacije dela, ki ima za njih večkrat pozitivne, dostikrat pa tudi negativne posledice. S svo-jim južnim temperamentom uspevajo v eks-panziji turistične nadgradnje, zlasti na atiški rivieri, ko le nekoliko od Lavriona rastejo povsem novi hotelski giganti z letoviščarskimi

Kariatide

mislim na grško kulturo. Zato moram sestaviti nekaj drobcev iz davnine, da bo celovitost podobe Aten bolj prepričljiva in živa.

Na kamnitem Atiškem polotoku, kjer primanjkuje gozdov, je ob koncu 2. tisočletja nastal grad Atene s svojo znamenito Akropolo. Navkljub temu da je bil oddaljen od morja okrog pet kilometrov, je bil vseeno viden z ladij, saj je prestoloval na 150 metrov visoki skali. Ob južnem vznožju skale pa se je stiskala mestna naselbina, ki je neprestano naraščala in pridobivala moč ter vpliv, zahvaljujoč predvsem dobri izgradnji ladij in spretosti atenskih rokodelcev. Pravi razvoj pa so Atene doživele pod vladavo tirana Pisistratosa v času od 560 do 527, ko je poskrbel za velikopotezno izgradnjo mesta, kateremu je dodal veliko tržnico in Zevsov tempelj. No in komaj so se Atene razcvetele, že so postale tarča perzijskih osvajalcev, ki so pod svojim vodjem Kserksom osvojili Akropolo, zažgali templje in opustošili mesto. Pa vendar, pod vodstvom Perikleja, ki je vladal od 461 do 429, so Atene dobile spet svojo pravo harmonično podobo. Pod vodstvom slavnega Fidija je Akropola pridobila svoj marmornat tempelj deviške boginje Atene z nazivom Partenon. To je bila stavba, dolga 67 metrov in visoka 10 metrov. S svojo popolno harmonijo je postala pojem za grški tempelj nasploh, hkrati pa je za mnoge današnje ljudi ena največjih umetniških stvaritev. Omeniti moram, da je bila v bogato okrašeni stebriščni stavbi podoba mestne priprošnjice Atene iz zlata in slonovine, katero je prav tako izdelal Fidij. In ker se že zaustavljam na tako znamenitem kraju, moram še omeniti Propileje, slavnostni marmornati vhod na Akropolo ter svetišče Erehteja, ki leži levo od Partenona, vmes pa je bila speljana sveta cesta, obdana z darovi Atencev, in kamni, na katerih so bili vklesani najvažnejši sklepi ljudske skupščine. Poleg Erehteja se nahaja še velikanska soha Atene Promahos, boginje boja, katere zlata sulična konica je že od daleč svetila nasproti mornarjem kot razpoznavno znamenje Aten. Ko pa začne človek zapuščati to enkratno teraso, si ne more kaj, da ne bi stopil še v podzemni muzej. Ta te uklene, da ne moreš verjeti svojim očem. Najdbe izpred tisočletij ti še enkrat potrdijo visoko kulturo narodov, ki so gradili, ustvarjali in spet ustvarjali reliefe, stebre, vrče, podobe ljudi in živali, fragmente, ki so ponazarjali bogove in vladarje.

V sončnem opoldnevu, ko sem strmел z Akropole po Atenah tja proti morju, se nisem mogel načuditi razsežnosti mesta in šele podatek, da prebiva danes v Atenah približno tri milijone ljudi, me je prepričal.

Množica turistov se je zgrinjala naokoli in vzklikala od začudenja, sam pa sem premleval v sebi tisočero stvari, ki so me spominjale na velike pisce Ajshila, Sofokleja, Evripida in mi poskušale približati navade znamenitega Sokrata. Sokrat je učil someščane o krepostih, ki si jih pridobijo z znanostjo, mnogokrat ga je pot vodila do trga Agore, kjer so se zbirali meščani, umetniki, trgovci, diskutanti in berarji. In vendar so tisti časi združevali v tem mestu toliko nasprotij, da je komaj verjetno, kako da so v Atenah usmrtili enega izmed največjih filozofov Sokrata, vtem ko so prebivali in recitali dela Homerja, hodili redno v Dionizovo in v Herodotovo antično gledališče, ki sta imeli nad 30.000 sedežev, da ne omenjam vrste odličnikov, ki so si izoblikovali svoj okus prav v Atenah, v številnih šolah in knjižnicah ob učiteljih, kot sta bila Platon in Aristotel.

Ker me je sonce pregnalo v tihe in mirne ulice pod akropolskim obzidjem, sem spoznal vrsto manjših rokodelskih delavnic. Izkazovale so svoje umetnine in vezenine v ozkih ulicah, tako da bi mimoidoči moral samo izbirati in kupovati ter spet kupovati. Nekako sem se prebil do Atenske ulice, ki je tako čudovito živa in prepolna ljudi, da se tega ne da popisati; turisti, domačini, avtomobili, trgovina pri trgovini, hrust in trušč vpijočih Grkov, ki so ponujali, se pripravili, mešetarili in kdove, kaj še, skratka atmosfera, katere si ne moreš predstavljati, dokler je ne doživiš. Ulica je dolga in te pripelje naravnost do trga Omonia, kjer se križajo poti na vse konce in kraje Aten. Sam trg je čudovito poslikan in marmornate hiše podajajo enkratni videz, vodo met in nekaj zelenic na sredini trga te presestetijo, ravno tako kot stotine zlatarn, ki nudijo obiskovalcem neverjetne ročne izdelke fantastičnih izvedb in vrednosti.

Ko pa se oddaljši od Omonie, naletiš na čudovito zgradbo Akademije oziroma Univerze z knjižnico v posebnem poslopju. Nedaleč od Akademije pa lahko prisostvuješ pravi ironiji, ko lahko opazuješ izmenjavi straž kraljevske garde, namreč vsi vemo, da je grški kralj Konstantin v izgnanstvu; Grki poudarjajo, da gre le za tradicijo, ki se ne more kar tako prekiniti. Čuden je ta režim, si mislim, in že verjamem, da upoštevajo tradicije, saj je vendar Grčija ena sama zgodovina, saj je še vsemom centralen del Aten Akropola in ljudje še prav tako verujejo v onostranstvo kot davno nekoč.

In zdaj, ko tako rekoč zapuščam Atene, bom razodel še prikrite stvari, ki jih nikakor ne moreš srečati na ulicah. Stopil bom najprej v velik arheološki muzej, kjer so ohranjene

najdbe izpred 2000 let pred našim štetjem. To so najrazličnejše male in večje plastike, vrči, tempeljski pribori, reliefi, zlate maske, skratka, stvari, ki so ostale in se ohranile v Atenah ali v njihovi bližini. Tega zbranega gradiva je veliko, verjamem pa, da bi ga bilo še veliko več, ko v svoji burni preteklosti Atene ne bi bile tolikokrat opustošene, izropane, umetnine pa prenesene v današnji Carigrad, Rim in na Bližnji Vzhod.

Drug pomemben hram je bizantinski muzej, predodči sijajen čas Bizanca, porajajočega se v 7. stoletju pred našim štetjem in živečega 1100 let. Bil je svetovno središče umetnega rokodelstva brez tekmece, skozi Bizanc je velih tisočletij, saj je bil zbiralnica starogrških tekstov, spajal je rimsko, orientalsko in grško kulturo ter neprenehoma gradil monumentalne stavbe in cerkve, bil pa je tudi osvajalet in prav najdbe iz najrazličnejših predelov sveta se nahajajo v bizantinskem muzeju ob Konstantinovi cesti, na katere levi strani se nahaja kamnit stadion za 70.000 gledalcev.

No, in prav Atene so imele leta 1895 priložnost videti prve moderne olimpijske igre, stadion pa je bil zgrajen 330 let pred našim štetjem. V Atenah sta prav tako dva zanimiva muzeja, ki pa si ju nisem utegnil ogledati. To sta narodni muzej in muzej Benaki. Res pa je, ko se ničlikokrat vračam z mislimi v Atene, ponavljam pri sebi, da bom v Grčijo moral še enkrat, ne samo zaradi muzejev, ampak tudi zaradi Plake, predela, kjer se dobro je in pije. Tam ti domači godbeniki razburkajo kri z melodijami sirtaki, ko več ur neprenehoma igrajo v noči, ki te zaveže, ko zreš na terasi tja proti pristanišču Pireju...

Peloponez.

Zdaj, proti koncu poti, bom stopil na tla Peloponeza, enega največjih polotokov v Sredozemlju. Ko človek zapušča pristanišče Pirej, se nekam težko odloči za vožnjo po morju, saj bi do Korinta lahko prišel tudi po široki asfaltirani magistrali ob Saronikovem zalivu. Pa vendar, južno sonce, ki me je spremljalo ob rahlem vetriču, me je vzpodbudilo k razmišljanju o tem, kako si bom še danes ogledal Apolonov tempelj, sezidan 585. leta pred našim štetjem, čeprav me je v resnici veliko bolj zanimalo mesto samo, ker vem, da je Korint danes grški škofijski sedež in ima nad 20.000 prebivalcev.

Ko sem prispel, sem opazil, da leži mesto na ozkem jeziku suhe zemlje, ki povezuje Peloponez s pravo Grčijo. Včasih je bilo to mesto največja trgovska in najbogatejša grška naselbina. Tudi Korintu zavojevalci niso prizanesli. Rimljani so ga leta 146 pred našim štetjem povsem uničili za kazen, ker se je uprlo, ne glede na vse to, pa je človek presečen, ko si pobliže ogleda Korintski kanal, ki so ga gradili od leta 1882 do 1893 in je dolg skoraj 7 km ter širok približno 30 m (skoraj tako kot Sueški prekop).

Zdaj je prvič opaziti nekaj več zelenja v okolici Korinta in priznati moram, da so mi vseč skromne hiše, strnjene druga k drugi. Veliki kamniti stebri Apolonovega svetišča so me spomnili na tempelj v Sounionu. Od sonca in dežja izprano kamenje kljubuje času in radovednemu prišleku, ki na tem mestu v bistvu nima kaj posebnega videti, še manj pa lahko kaj izve, če je brez vodiča. Ker pa sem že pri vodičih, moram reči, da imam z njimi slabe izkušnje; tudi z vodičem naše potovalne agencije, ki je v Grčiji vso poletno sezono in je kaj kmalu spoznal, kaj je posel v kapitalističnem sistemu. Vodil je naše letoviščarje v dokaj drage trgovine in od trgovcev prejemal precejšnje provizije kakor tudi od lastnikov različnih tavern, kamor so zahajali nevedni Jugoslovani, seveda vse v sklopu organiziranih izletov. Jaz sem vse skupaj poenostavil, nakupil karte mest, katera sem si ogledal, žrtvoval nekaj drahem za monografije in pismene vodiče po Grčiji, zato pa sem si za prihranjeni denar lahko kupil spominke.

Mikene.

Pot iz Korinta do Mikene je zanimiva. Kaj kmalu si v naselbini, ki je ponesla v svet znamenito mikensko kulturo. Za same Mikene pravijo, da je bilo to mestoce last Agamemnona in drugih ahajskih junakov. Zgrajene naj bi bile v stilu kretske umetnosti, nekateri pa celo trdijo, da je bila v Mikenah najprej

čudovita palača, ki so jo sezidali kiklopi, pozneje, približno v 14. stoletju pred našim štetjem, pa so to palačo obdali z močnim obzidjem. Gradbena kultura je za to obdobje upoštevala velike temne stavbe, ki so kljubovale sovražniku, prihajajočemu iz najrazličnejših smeri. Pa vendar se je v tem središču vztrajno razvijala kultura, sem so se priseljevali kretski umetniki, ki so bili zaradi politične nadmoči Mikenčanov stoletja zatem nasilno pregnani, s tem pa je tudi mikenska kultura doživela nasilen konec. Ko omenjam izkopanine iz Miken, naj povem, da so skoraj vse v atenskem arheološkem in narodnem muzeju. Najbolj pa se vtisnejo v spomin levja vrata iz 13. stoletja pr. našim štetjem. Nad vrati, ki jih sestavljajo tri velikanske kamnite plošče, je v obzidju, izdelanem iz konglomerata klad, trikotna praznina, ki je bila izpolnjena s 70 cm debelo apnenčevno ploščo, v katero je izklesan relief z levoma. To je najstarejši monumentalni relief v Grčiji. Prej sem že omenjal kiklopsko obzidje, namenjeno za varnost, naj zdaj še dodam, da je bilo to obzidje hkrati izdelano tudi reprezentativno. V Mikenah so možni še ogledi jaškastih grobov, okroglih površin; verjetno so bili v teh grobovih pokopani tukajšnji veljaki, čeprav nekateri celo trdijo, da gre za grobove mikenskih junakov, znanih iz pripovedk o Areteju in Agamemnonu. Ker pa sem že omenil Areteja, vas moram popeljati tudi v Aretejevo zakladnico, ki se nahaja jugozahodno od mikenskih utrd. Gre za sestavino kvadrov, ki vodijo k proceju groba, izklesanega v živo skalo. Mikenska kultura je postala znana ravno zaradi takšnih grobišč, saj so tu izkopali najrazličnejše grčaste vrče, našli so poslikane stene, zlate ploščice, maske in druge dokaze iz preteklosti.

Epidavros.

Naravno gledališče, znano po vsem svetu zaradi svojega grandioznega prostora, sestavljenega iz kamna, spuščajoč se globoko navzdol do centralne točke, kjer je oder. Pred vsem je tukaj izjemna arhitektonska rešitev, a če pomislim, da je to gledališče nastalo v 4. stoletju pred našim štetjem in ima 15.000 sedežev, seveda, najpomembnejše pa je to, da ima prostor izjemno akustiko. Za prireditve na prostem je zares fantastičen. In prav zaradi vseh kvalitete, ki jih gledališče v Epidavrosu ima, je še danes Atensko narodno gledališče prireditelj vsakoletnega festivala klasičnih dram. V njem gostujejo najrazličnejša gledališča iz Amerike, Evrope in drugod. Epidavros ima še svojevrsten muzejček, pristanišče je bolj malo pomembno, v glavnem pa se imenuje Epidavros celotno območje pred gledališčem. Pokrajina je tipično mediteranska, če se človek tukaj zadržuje več časa, dobi občutek, da se na tem mestu nikoli nič ne zgodi. Mir preveva popotujoče, ko zrejo v preteklost, vprašanja si zastavljajo, nekateri dobijo odgovore, drugi ne, potem se pred jesenjo razidejo. Nikogar več ni v te zapuščene kraje, vse dokler sonce ne ožari kamna, ki ostane kamen in še drevje ne more kljubovati času. Ostanejo le prečudoviti spomini pa želja vrniti se spet nekoč, ko bodo drugi časi.

Miheli Anzi

Pravijo, da se ob padcu starega, odraslega drevesa širi po gozdu vzdih, ki je turoben in žalosten, je pa slišati na kraju vendarle kot vzdih olajšanja. Ob nenadnem padcu mladega, krepko rastočega drevesa pa zadrhti ves gozd v bolečini in zasliši se vzdih strahu, groze in obupa daleč naokoli.

In prav tak vzdih strahu, groze, obupne nemoči in bolečine nas je pretresel, ko je prišla iz Slovenj Gradca prežalostna novica, da ni več našega dobrega znanca, prijatelja, soseda, soborca, moža in očeta, brata, kmeta kooperanta »Mihevega Anzija« — Miheva.

Kot da je padla stara stoletna lipa, tolikšno vrzel je naredila njegova nagla in

Posejdonov tempelj

prezgodnja smrt na domačiji in v vsej naši soseski. Zgodilo se je tako hitro, tako nenadoma, da komaj prav dojemamo vso kruto tragiko dogodka. Saj smo si komaj dobro oddahnili od njegovih šal, smeja in petja, na praznovanju Justine 70-letnice, godovanju pri Smonkarju, na kolinah in njegovem godu, ko nas je že presenetila novica:

»Miheli Anzi je v bolnišnici v Slovenj Gradcu. Težko je bolan.« Hodili smo ga obiskovat, pa se nam ni zdelo tako hudo. Tolažili smo ga, da bo kmalu doma, da bo spet zdrav in bo vse dobro! Verjeli smo

to, le on sam ne. »Z mano slabo kaže, Rok, veliko slabše, kakor izgledam na zunaj,« je rekel ob mojem obisku. In res je bilo tako. Kruta zahrbtna bolezen je v kratkem času storila to, česar ni zmogla niti leta trajajoča svetovna vojska in druge težave v življenju. Danes pa, dragi pogrebci, sorodniki, prijatelji in sosede, tukaj zbrani izpolnjujemo poslednjo željo in voljo našega dragega Miheva. To, da smo ga pospremili na njegovi zadnji poti do sem in ga položimo v našo hotuljsko zemljo tu pod temi lipami, ki jih je tako ljubil, k njegovemu poslednjemu počitku.

Rajni Mihev ali »Miheli Anzi«, kakor smo ga Hotuljci od mladih nog z ljubeznijo imenovali, je bil rojen 15. novembra

1919. leta, umrl pa 9. januarja 1974, star komaj 54 let, torej v najlepših moških letih, ko bi lahko še dolgo živel in storil še veliko dobrega, vendar je usoda hotela drugače. Osnovno šolo je obiskoval v Kotljah, na kmetiji ga je čakalo delo že od zgodnje mladosti. Že v stari Jugoslaviji mu je umrla mati. Tudi vojsko je odslužil v stari Jugoslaviji. Aprila 1943. leta je odšel v partizane. Partizani so največ v Podjuni in Obirju. Povsod, kjer je hodil, so ga zelo spoštovali in povsod so ga radi imeli.

Po vojni se je vrnil domov in prevzel Miheli grunt. Začel je gospodariti, kar pa takoj po vojni ni bilo lahko. Oženil se je s sosedovo Franco in ustvarila sta si družino. Ob delu na kmetiji je sodeloval tudi kot aktivist OF povsod, kjer je bilo treba. Bil je v odborih ZB, OF, SZDL in drugod. Bil je tajnik Krajevnega ljudskega odbora Kotlje. Od ustanovitve kmetijske zadruge v Kotljah, aprila 1948. leta do njene združitve v letu 1961 v KZ Prevalje, je bil vseskozi član upravnega odbora, nekaj let pa tudi predsednik zadruge. Sodeloval in pomagal je pri elektrifikaciji Kotelj, gradnji zadružnega doma, vodovoda. Kjer koli je bilo potrebno kaj storiti, brez Miheva ni šlo. Bil je tudi član gasilskega društva v Kotljah in lovec, sodeloval je aktivno pri prosvetnem društvu in RK v Kotljah, skratka bil je povsod. Ko smo pričeli saditi v Kotljah hmelj, je postal kooperant zadruge za pridelovanje hmelja. Po združitvi kmetijskih zadrug je zopet sodeloval v raznih odborih in organih samoupravljanja. Leta 1969 je bil kot napreden kmet med prvimi desetimi, ki so na našem področju spoznali, da je tudi kmetu potrebna modernizirana in specializirana kmetijska proizvodnja. Pričel je s pomočjo zadruge in njenih kreditov ter s svojimi sredstvi preusmerjati svojo kmetijo v proizvodnjo mleka. Kmetija se je pričela dobro in hitro razvijati, saj je prišla na pravo, za naše pogoje kmetovanja edino primerno pot.

Vedno se je pokojni Mihev boril in potegoval za pravice kmetov, da bi tudi kmetje končno boljše zaživel in postali pri svojem delu enaki drugim.

Petje in pesem sta bili njegovo veselje. »Tja pojdi, kjer pojejo, od tam pa beži, kjer se tepejo«, je rad rekel. Tudi dober sosed je bil, ki je vsakemu rad pomagal, če je le mogel.

Kaj bi ti še govoril, dragi Anzi! Tvoje delo dovolj zgovorno priča o tebi in tvojem življenju.

Ob tvojem odprtem grobu še poslednjič obljubljam, da se te bomo spominjali, dokler bomo živeli. Tvoj lik poštenega, dobrega človeka in prijatelja bo živel z nami. In kadar nam bo v življenju še posebno hudo in težko, tedaj bomo rekli: »Zapojmo tisto koroško, ki jo je Miheli Anza prinesel izpod Obirja in Podjune, in zapele bomo tisto tvojo:

Ana dečva mi je sinoči dol šribova,
da bi ji na šibre potrkov,
pridna bova, tako mi je obljubiva,
samo, da bi se n' mavu njen mevdav.«

Počivaj v miru! Vsem sorodnikom in prijateljem pokojnega Anzija globoko sožalje!

Rok Gorenšek

Erna Jovan

Minile so telesne bolečine.

Končan je težki, kruti boj

za zdravje, za življenje,

ki junaško, v brezupnem upu, si ga

bojevala

v neenakem boju, kot junak si padla,

vsakdo naj ve, da tlako odslužila si

življenjski muki.

Naša dobra, draga mama, žena, sodelavka, prijateljica in znanka je umrla v bolnišnici v Slovenj Gradcu, v soboto 2. februarja 1974, šele v 42. letu svoje starosti.

Draga Erna! K nam si se povrnila le toliko, da smo te lahko položili tukaj na

Barbari v tvoj zadnji dom, kjer boš spala večni sen, brez trpljenja in bolečin, le mir in tišina te bosta obdajala in grob bo hladil tvoje izmučeno telo.

Erna Jovan, roj. Čegovnik, se je rodila avgusta 1932. leta kot zadnji otrok številne knapovske družine na Rožančevem na Lešah. Vseh je bilo 18 otrok. Rasla je v težki gospodarski krizi sredi brezposelnosti, siromaštva in revščine. Imela je trdo, pomanjkanja polno mladost, mladost baje-tarskega, knapovskega, koroškega otroka. V šolo je hodila na Leše, Prevalje in v Globasnico, kjer je služila za pastirico. Tam je preživela tudi drugo svetovno voj-

no. Povezana je bila v tamkajšnji mladinski organizaciji s partizani in z NOB. Po vojni se je leta 1945 vrnila domov in se zaposlila. Najprej pri Gradisu na Ravnah, nato na krajevnem ljudskem odboru v Mežici. Od junija leta 1952 pa v takratni kmetijski zadrugi Prevalje, kjer je ostala tudi po združitvi zadrug leta 1961. Nazadnje je bila materialna knjigovodkinja vse do druge polovice lanskega leta. Bolezen, ki jo je nenadoma napadla meseca maja, je povzročila, da je morala lansko jesen v invalidsko upokožitev.

Vmes se je leta 1954 poročila in si z možem ustvarila družino. V zakonu sta se jima rodili dve hčerki. Zgradila sta si tudi hišo v Dobji vasi in sedaj, ko bi lahko uživala sadove svojega dela, ji je kruta smrt to preprečila.

Naša Erna je bila dobra mati svojim otrokom, dobra žena svojemu možu, dobra sestra in sorodnica ter dobra tovarišica in sodelavka v našem kolektivu. Bila je prava Korošica, vesela, šegava in vedno dobre volje. Zato nam je danes še veliko težje, ko za vedno jemljemo od nje slovo. Bila je poštena, pridna delavka, ki nikdar ni pozabila svojega delavskega porekla, svojega knapovskega rodu. Spomin na rojstni dom pod košatim gozdom na Rožančevem je bil v njej vedno živ in povsod pričujoč. Če je bila kdaj v zadrugi kakšna prireditev, občni zbor, sindikalni zbor ali kaj podobnega, je bila Erna tista, ki je poskrbela za dobro voljo, za primerno, hudomušno kroniko. Še posebno rada je imela pesem. Pesem je bila njeno veselje in jo je spremljala v življenju. Njena velika želja, ki pa se žal ni izpolnila, je bila, da bi ozdravela in še kdaj zapela.

Vsako slovo je težko. Zadnje, poslednje slovo v življenju človeka pa je najtežje, posebno če se moramo posloviti od takega človeka, kakršen si bila ti, draga Erna. Naj se ti torej iz srca zahvalim za vse, kar si v življenju dobrega storila. Hvala ti še poslednjič za tvojo dobroto, za človekoljubnost za dobro voljo, petje, smeh in kronike, za delo in toplo skrb matere in žene! Hvala ti za vse! Naj se ti tukaj ob tvojem odprtem grobu v imenu delovnega kolektiva KZ Prevalje zahvalim tudi za tvoje dvajsetletno minulo delo, ki ga žal nismo mogli prej primerno proslaviti in se ti zanj zahvaliti.

Draga Erna! Sedaj ko zares in za zmeraj odhajaš od nas, da se nikoli ne vrneš, naj te na tej tvoji poti spremlja tista tvoja najljubša knapovska pesem:

Že vabi čas na delo nas,
iz jame se sliši zvonjenje,
pustiti moram starši vas,
ker v jami čaka me trpljenje.
Podaj mi roko sestra, brat,
rudarji v nesreči so dostikrat,
hitimo na delo naprej,
hitimo na delo naprej!

Počivaj v miru v domači slovenski zemlji!

Rok Gorenšek

Izdajata upravni odbor Zelezarne Ravne in skupščina občine Ravne na Koroškem. Ureja uredniški odbor: Jože Delalut, Franc Fale, Marjan Kolar, Frančiška Korošec, Janez Mrdavšič, Jože Rudi, Jože Šater, Drago Vončina, Milan Zafošnik. Odgovorni urednik: Marjan Kolar. Telefon: 86-031, interni 304. Tisk: CGP Mariborski tisk, Maribor.

PEČNIKOVE PRVE PLATNICE

Vsakdo, ki se resno ukvarja s pisanjem, jih težko čaka. Saj je imenitno videti svojo črtico ali novelo v časopisu in reviji, ampak knjiga ali vsaj brošura je vse kaj drugega. Pisatelj ali pesnik lahko objavi-ta še toliko, nad vsem bo ostal občutek nečesa začasnega, skoraj naključnega, dokler ne »pride v platnice«. Takrat šele je leposlovni izdelek »oblečen«, je zaključena celota, se lahko vzame v roko. S platnicami literat postane »avtor«.

To spremembo je doživel Franci Pečnik, ki ga bralci Koroškega fužinarja poznajo po številnih črticah in odlomkih, konec lanskega leta, ko je izšla pri slovenjgraških Odsevih njegova novela »Obmežje« kot samostojna brošura.

Glavna oseba novele je tipična ženska našega časa, ki po zgrešenem sožitju ostane sama z otrokom, a ji ne privošči-ro miru in si ga bo morda v obupu izsekala sama. Tudi okolje, osebe in popis so tipični za Pečnikovo prozo, kakršno smo spoznavali od prve — »Mož na planini drevo« — naprej, zato lahko tu le ponovim, kar sem povedal v spremni besedi brošure.

Osebe Pečnikovih novel so mali ljudje, delavci v tovarnah, starci, cestni pometa-či, Cigani, skratka tista socialna kategori-ja, ki jo je življenje teplo v vseh časih in ki tudi danes živi na robu slumov ali celo v njih. Kakor bi se zavedali, da jih je zgo-dovina programirala za dno družbe, se vsak zase brez pomoči boga in statutom ubadajo s težkimi vprašanji, kako preži-veti, kako doseči košček sreče ali obratno, kako vsaj spodobno poginiti ali s sekiro v roki doseči duševni mir, ko jim čustvene in miselne napetosti prerastejo v krize.

Ker pisatelj dobro pozna te svoje ljudi, v njegovi prozi ni niti bučnih reformacij-skih niti moralizatorskih parol, kakor jih ni v življenju. Kljub temu pa vse Pečni-kovo pisanje preveva nevsiljiva, topla člo-večnost, ki se kaže v njegovem drobno tkanem, minutno — psihološkem stilu, pri čemer je rahla poetičnost prisposoda le sredstvo, ne cilj.

Zato je Pečnikova proza po eni strani sorodna slovenskim variantam reizma, po drugi pa njegova pozitivna — berljska in antropocentrična različica. M. K.

ŠE ENKRAT

»ROD REVOLUCIONARJEV V ČRNI«

Na članek s tem naslovom, ki je bil objav-ljen v prvi letošnji številki Koroškega fužinarja, je prišlo na uredništvo nekaj tehtnih pripomb, čeprav nobena pismena. Ker pa urednik skupaj z avtorji odgovar-ja za vsebino njihovih člankov, objavlja-mo popravek in dopolnilo.

Pod št. 19 omenjena tovarišica se ne pi-še Ajdinger, ampak Selišnik in živi sedaj v Mežici. Pod št. 16 omenjeni Branko Dilj je bil kasneje obsojen na t. i. dachauskem procesu.

Koroški fužinar od svoje ustanovitve naprej objavlja prispevke iz zgodovine delavskega gibanja in NOB v Mežiški do-lini. Da te snovi ni lahko in včasih tudi ne prijetno obravnavati, kaže morda naj-bolje ta primer. Kljub temu pa vabimo avtorje, naj sodelujejo tudi v prihodnje.

Urednik